

Břeclav – Pohansko XI.

Počátky raně středověkého osídlení
dolního Podyjí (600–800 AD)

Nové archeologické prameny

Adéla Balcárková / Petr Dresler / Jiří Macháček
Renáta Přichystalová / Michaela Prišťáková

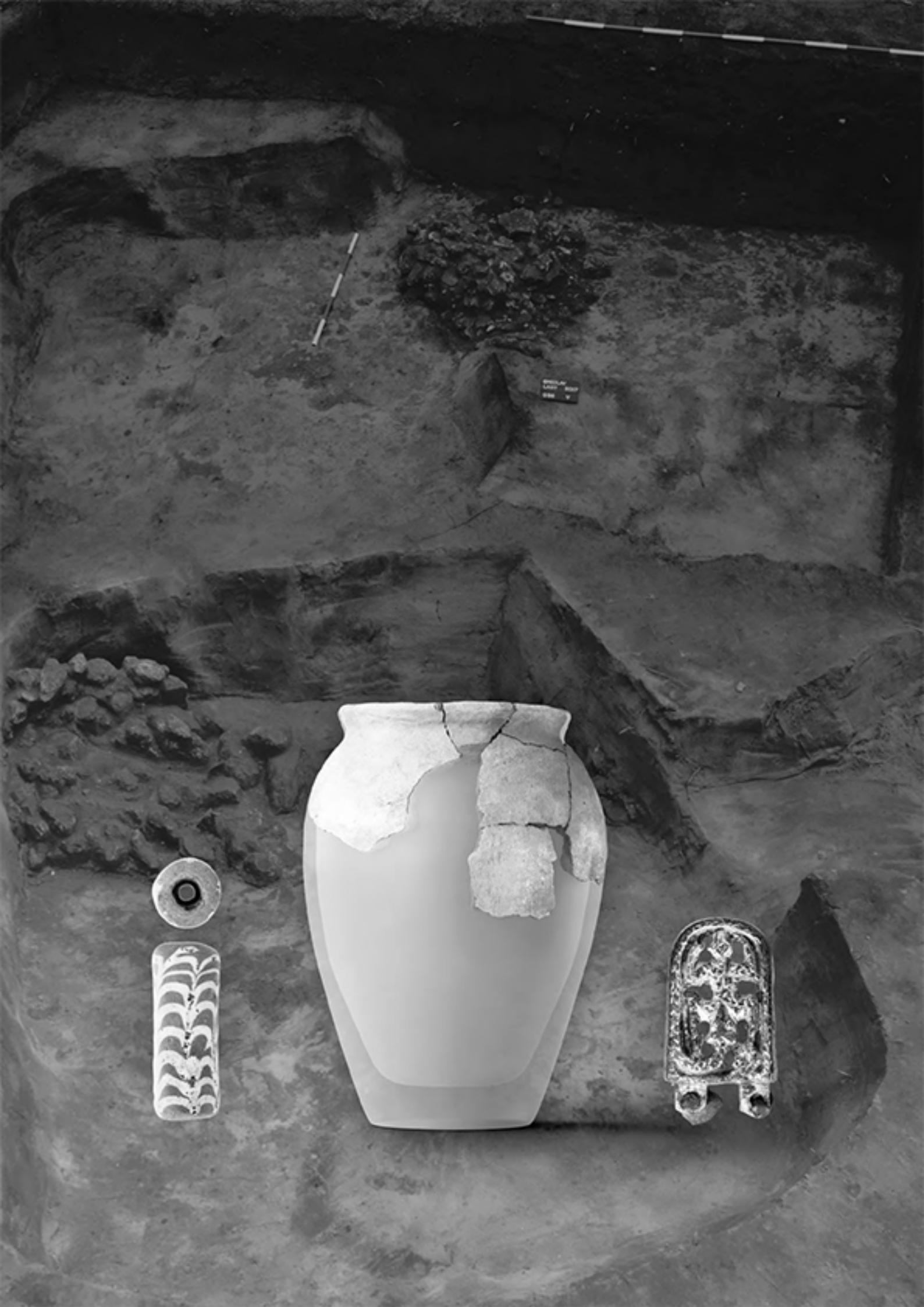
MASARYKOVA
UNIVERZITA

540

OPERA FACULTATIS PHILOSOPHICAE
UNIVERSITATIS MASARYKIANAE

SPISY FILOZOFICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

Břeclav – Pohansko XI.

Počátky raně středověkého osídlení dolního Podyjí
(600–800 AD)

Nové archeologické prameny

Adéla Balcárková / Petr Dresler / Jiří Macháček /
Renáta Přichystalová / Michaela Prišťáková

Balcárková, Adéla

Břeclav - Pohansko. XI., Počátky raně středověkého osídlení dolního Podyjí (600-800 AD) : nové archeologické prameny / Adéla Balcárková, Petr Dresler, Jiří Macháček, Renáta Přichystalová, Michaela Přišťáková. -- Vydání první. -- Brno : Masarykova univerzita, 2025. -- 1 online zdroj. -- (Opera Facultatis philosophicae Universitatis Masarykianae = Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, ISSN 2787-9291 ; 540)

Anglické resumé

Obsahuje bibliografii

ISBN 978-80-280-0819-2 (online ; pdf)

* 902.2 * 902:904 * 911.37 * 94(437.32-13) * (437.32-13) * (048.8:082) * (083.82) * (0.034.2:08)

– archeologické výzkumy -- Česko

– archeologické nálezy -- Česko

– sídliště (archeologie) -- Česko

– Morava jižní (Česko) -- dějiny -- 7.-8. století

– Pohansko (Česko : archeologická lokalita)

– kolektivní monografie

– katalogy

– elektronické knihy

902 - Archeologie [8]

Publikace vznikla v rámci řešení projektu Grantové agentury ČR, EXPRO “The Formation of Multi-ethnic Complex Societies in Early Medieval Moravia. Collective Action Theory and Interdisciplinary Approach (Formation)” (reg. č. GX21-17092X). Její vydání bylo podpořeno Ústavem archeologie a muzeologie FF MU.

Recenzovali: PhDr. Gabriel Fusek, CSc. (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)

PhDr. Naďa Profantová, CSc. (Archeologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha)

Na obálce použita fotografie: *Břeclav – Lány 2017*.

Archiv Ústavu archeologie a muzeologie FF MU, objekt 28 (pozadí), korálek (BL 17771), keramická nádoba (O46, BL 22169), kování (D354).

Grafické zpracování obálky: Pavel Richter, Mgr. Vojtěch Nosek, Ph.D., Mgr. Martin Košťál (ÚAM FF MU)

© 2025 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-280-0819-2

ISBN 978-80-280-0818-5 (vázáno)

ISSN 1211-3034 (print)

ISSN 2787-9291 (online)

<https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M280-0819-2025>

OBSAH

1	ÚVOD	7
2	ČASNĚ SLOVANSKÉ OSÍDLENÍ DOLNÍHO PODYJÍ. SOUČASNÝ STAV POZNÁNÍ	9
3	ČASNĚ SLOVANSKÁ SÍDLIŠTĚ NA SOUTOKU MORAVY A DYJE	12
4	ARCHEOLOGICKÉ VÝZKUMY NA LOKALITÁCH BŘECLAV – LÁNY, BŘECLAV – LÍBIVÁ, BŘECLAV – POHANSKO – SEVEROVÝCHODNÍ PŘEDHRADÍ, KOSTICE – ZADNÍ HRÚD.....	18
	4.1 Geomorfologie lokalit	18
	4.2 Archeologické výzkumy	18
5	NEMOVITÉ ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY Z ČASNĚ SLOVANSKÉHO A STAROHRADIŠTNÍHO OBDOBÍ	24
	5.1 Nemovité sídlištní nálezy – základní charakteristika.....	24
	5.2 Hroby.....	27
6	MOVITÉ ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY Z ČASNĚ SLOVANSKÉHO A STAROHRADIŠTNÍHO OBDOBÍ	30
	6.1 Prostorová distribuce archeologických nálezů v nadložních (kulturních) vrstvách	30
	6.2 Sídlištní keramika – metodika práce a úvod do problematiky	54
	6.2.1 Fragmentarizace keramiky a základní charakteristika keramických celků z horizontu RS1–2	55
	6.2.2 Klasifikace keramických nádob	57
	6.3 Drobné keramické i nekeramické nálezy	64
	6.3.1 Tyglík	64
	6.3.2 Pražnice	66
	6.3.3 Jiné keramické nálezy	66
	6.3.4 Přesleny, keramická kolečka a hliněná závaží.....	67
	6.3.5 Kovové nálezy.....	69
	6.3.6 Artefakty vyrobené z kosti a parohu.....	79
	6.3.7 Kost s runovým nápisem	85
	6.3.8 Artefakty ze skla.....	85
	6.3.9 Korálky	87
	6.3.10 Závěsky	90
	6.3.11 Kamenné artefakty	92
	6.4 Mazanice, struska, zvířecí osteologický materiál a malakofauna.....	94

7	DATOVÁNÍ SÍDLIŠTNÍCH KOMPONENT Z ČASNĚ SLOVANSKÉHO A STAROHRADIŠTNÍHO OBDOBÍ	101
7.1	Chronologie podle sídlištní keramiky	101
7.2	Předběžný model datace na základě syntézy archeologických struktur	105
7.3	Validace předběžného modelu datace podle keramiky a příklady keramických celků.....	122
7.3.1	Horizont RS1	122
7.3.2	Horizont RS2 starší fáze.....	129
7.3.3	Horizont RS2 mladší fáze.....	134
7.3.4	Horizont VM starší fáze	141
7.3.5	Horizont RS1–2	141
7.4	Závěry chronologie podle sídlištní keramiky	142
7.5	Datování podle chronologicky citlivých nekeramických nálezů	147
7.6	Stratigrafie sídlištních objektů	152
7.7	Radiokarbonové datování.....	153
8	SÍDLIŠTNÍ STRUKTURY NA NOVĚ PROZKOUMANÝCH LOKALITÁCH V DOLNÍM PODYJÍ A JEJICH SOCIOEKONOMICKÁ INTEPRETACE.....	155
8.1	Rozsah osídlené plochy.....	155
8.2	Archeologické komponenty jako doklady areálů aktivit	156
8.3	Vnitřní struktura sídlišť a jejich interpretace	157
8.4	Časně slovanské sídelní areály z dolního Podují v kontextu raně středověké Evropy	158
9	DÍLČÍ ZÁVĚRY A INTERPRETACE	159
10	KATALOG.....	165
10.1	Struktura katalogu	165
10.2	Břeclav – Lány	169
10.3	Břeclav – Lábivá	381
10.4	Břeclav – Pohansko – Severovýchodní předhradí	619
10.5	Kostice – Zadní hrúd.....	687
11	SUMMARY.....	699
12	FIGURE AND PLATE CAPTIONS	706
12.1	Figure captions – main text part (fig. 1–94).....	706
12.2	Table captions – main text part (tab. 1–41).....	709
12.3	Table captions – Catalogue (tab. 42–102).....	710
12.4	Plate captions – Catalogue (plate I–CCCXLIX)	712
13	BIBLIOGRAFIE.....	723

Ve druhé polovině prvního tisíciletí n. l. proběhla na území dnešní Moravy hluboká společenská transformace, která vyvrcholila po roce 1000 vytvořením stabilních politických, sociálních a ekonomických struktur vrcholného středověku, plně integrovaných do přemyslovského knížectví, které považujeme za přímého předchůdce dnešního českého státu. Ačkoli k podobnému vývoji došlo na počátku raného středověku na celém rozsáhlém území mezi Franskou a Byzantskou říší, existovala zde i celá řada regionálních rozdílů. Specifickým rysem Moravy v tomto období byl společný habitus (včetně vlastního jazyka) jejích obyvatel, tradičně označovaných jako Slované, kteří se ve střední Evropě poprvé objevili s koncem stěhování národů. Morava byla zároveň místem, kde tito lidé poprvé dosáhli vysokého stupně společenské komplexity a přijali některé výtvarné prvky středověké civilizace, jakými jsou písemnictví, christianizace, nobilitace aj. I proto zde etnogeneze, migrace a společenská transformace raně středověké společnosti dlouhodobě patří ke stěžejním tématům archeologického bádání. Tato problematika se stala i středobodem projektu s názvem „Vznik multietnické komplexní společnosti na raně středověké Moravě. Teorie kolektivního jednání a interdisciplinární přístup (FORMOR)“ programu EXPRO, financovaného z prostředků Grantové agentury ČR v letech 2021–2025.

Hlavním cílem aktuálního výzkumu je testování, resp. falzifikace stávajících teorií o formování raně středověké slovanské společnosti ve střední Evropě na příkladu raně středověké Moravy. V jeho rámci se zkoumá, jak se etablovaly sociální a etnické skupiny na moravském území v chaotických podmínkách období stěhování národů a raného středověku v kontaktní zóně mezi několika světovými systémy (karolínským, slovanským a nomádským).

Předpokládá se, že Slované zprvu žili v otevřené společnosti s nižší životní úrovní (6.–7. století). Na základě archeologických pramenů lze jen těžko přesně definovat časně slovanskou sociální strukturu. V průběhu 8. stol. byla tato společnost patrně pod vnějším tlakem nahrazena hierarchicky strukturovanou společností s normativní

regulací, v níž se začala vytvářet nová vrstva nobility s vlastním pozemkovým majetkem (9.–10. století). Tento vývoj začal podle převažujících názorů masovou migrací slovanských předků Moravanů do střední Evropy z východu v 6. století (z hypotetické pravlasti Slovanů v oblasti středního a horního Dněpru) a vyvrcholil vznikem Velké Moravy v 9. stol. Etnogeneze Moravanů však mohla být hypoteticky i výsledkem sociální a politické transformace lokálních populací či spolupráce a sjednocením komunit různého původu – místních a migračních.

Nezbytným základem pro pochopení komplikovaného vývoje raně středověkých společností je zpracování a zpřístupnění obrovských souborů archeologických a antropologických nálezů a dat, které byly na Moravě shromážděny v posledních desetiletích díky rozsáhlému empirickému výzkumu. Základem projektu FORMOR je komplexní archeologické vyhodnocení několika raně středověkých sídlišť a pohřebišť ze zájmové oblasti (jižní Morava, zejména dolní Podyjí) na základě publikovaných výzkumných zpráv, nepublikovaných nálezů (sbírky Ústavu archeologie a muzeologie Masarykovy univerzity a místních muzeí) a nových terénních výzkumů.

Tato kniha, která je výstupem uvedeného projektu, se zaměřuje na raně středověké osídlení dolního Podyjí, které zde v 6. až 8. století tvořily převážně autarkické zemědělské osady, mezi nimiž postupně vykrystalizovaly nadkomunitní sídelní areály, jakými bylo např. Pohansko u Břeclavi – významné centrum Velké Moravy. Zvláštní pozornost byla věnována lokalitám, kde se překrývalo dřívější osídlení z 5. století s raně středověkou fází z 6. až 8. století (např. Břeclav – Líbivá). Specifickým případem je sídlištní jámě objevena zvířecí kost s nápisem v germánských runách (starší futhork) spolu s keramikou pražského typu, tradičně spojovanou se Slovy. Kromě toho byl odtud získán i velký soubor bronzových litých artefaktů avarského stylu (převážně z pozdně avarského období), které se zde pravděpodobně i vyráběly. Kost s runovým nápisem, stejně jako pozdně avarské bronzové artefakty objevené na

slovanském sídlišti dokumentují integraci komunit z rozmanitého kulturního prostředí (germánští Langobardi, nomádští Avaři a Slované). Výsledkem tohoto procesu byla univerzalizace ideologií a materiální kultury, sebeorganizace místních komunit a vytváření nových etnických identit.

Empirický archeologický materiál, který je publikován v této knize, umožňuje řešení výše formulovaných problémů. Byl získán na Pohansku u Břeclavi a v jeho širším okolí (Břeclav – Lány, Břeclav – Líbivá, Kostice – Zadní hrúd). Všechny archeologické nálezy (v řádu tisíců kusů) z těchto raně středověkých sídlišť a pohřebišť – pozůstatky staveb, hroby, keramika, drobné nálezy z parohů, kostí, kamene, kovu atd. – jsou zaznamenány v databázích, kresebně a fotograficky zdokumentovány a následně vyhodnoceny podle jednotných kritérií, s důrazem na jejich datování. Kromě starších nálezů (Břeclav – Pohansko – Severovýchodní předhradí, Břeclav – Líbivá, Kostice – Zadní hrúd) je v knize publikován i zcela nový empirický materiál získaný v rámci projektu přesně cílenými terénními výzkumy na lokalitách, které měly největší potenciál pro řešení nastíněných výzkumných problémů (Břeclav – Lány, Břeclav – Líbivá).

Terénní výzkumy realizoval tým vědecko-výzkumné základny Masarykovy univerzity na Pohansku u Břeclavi pod vedení Petra Dreslera, který spolu s Michaelou

Přišťákovou zpracoval i terénní dokumentaci a vyhodnotil archeologické prostorové informace. Adéla Balcárková zpracovala keramické nálezy ze starších i nejnovějších odkryvů. Ve spolupráci s Renátou Přichystalovou, která se zaměřila na nekeramické a drobné nálezy, připravila také katalog nálezů. Jiří Macháček doplnil knihu o důležitější interpretace a celkové zhodnocení. Speciální analýzy poskytli Antonín Přichystal, Petr Gadas, Gabriela Dreslerová, Jarmila Bíšková, Michaela Roblíčková, David Hons, Martin Valent a Markéta Bačová Havlíková. Za konzultaci k artefaktům z DSN děkujeme Janu Jílkovi. Kresebná dokumentace je dílem Soni Plchové a Michaely Kršové, fotografie vyhotovili Josef Špaček, Martin Košťál, Dora Podaná a Vojtěch Nosek. Za činnost na technické redakci katalogu děkujeme studentce Márii Švorcové. Také bychom měli poděkovat Městskému muzeu a galerii Břeclav za poskytnutí sbírky archeologických nálezů z lokality Líbivá. Jmenovitě děkujeme Dagmar Jilmové za ochotu a intenzivní spolupráci. Náš dík patří dále všem studentům archeologie (i jiných oborů) a brigádníkům, kteří se podíleli na archeologickém výzkumu na zmíněných lokalitách v rámci terénní archeologické praxe.

V Brně dne 5. 11. 2025

Autoři

2 ČASNĚ SLOVANSKÉ OSÍDLENÍ DOLNÍHO PODYJÍ. SOUČASNÝ STAV POZNÁNÍ

Dolní Podují a Pomoraví patří v rámci střední Evropy k oblastem, kde se podle dosavadních výsledků archeologických výzkumů nacházelo v 6. až 7. stol. n. l. nejkompaktnější a nejhustší osídlení lidmi slovanského habitu. Jejich způsob života se podle Michala Parczewského projevil v archeologických pramenech několika specifickými rysy: charakterem sídlišť (otevřené osady, budované podél říčních břehů, kvadratické zemnice s otopným zařízením), hospodářským modelem, který byl založen na autarkní zemědělské produkci (pěstování prosa, pšenice a chovu hovězího dobytka), nepříliš rozvinutým, spíše podomácky organizovaným řemeslem a jeho specifickými výrobky (např. jednoduchá keramika tzv. pražského či sukowského typu), málo rozvinutými kontakty s vnějším světem a žárovým pohřebním ritem, pro který byly typické chudě vybavené popelnicové nebo jamkové hroby (*Parczewski 1991; 1993; 1997; 2004*).

Podují se nachází v jihovýchodním cípu České republiky. Jeho osu tvoří řeka Dyje, která se stéká s Moravou na jižním okraji našeho zájmového území. Jeho severní, resp. severozápadní hranice je pouze arbitrárně vymezena Dunajovickými vrchy, Pálovou a novodobými Novomlýnskými nádržemi. Dominantním krajinným prvkem dolního Podují je niva, v současné době částečně porostlá lužními lesy, díky kterým je dnes soutok obou velkých řek a jeho širší okolí obrazně nazýváno moravskou Amazonií (*Grulich – Šumberová 2004*, 135–136). Aktuálně je „Soutok“ vyhlášen Chráněnou krajinnou oblastí. Niva zde bývala během jarních povodní zaplavovaná, avšak nikdy na celé své ploše. V období čtvrtého tisíciletí se na dně nivy ukládaly nejdříve říční písčité šterky, které byly erodovány nebo akumulovány řekou, případně v některých místech překryty dunami navátých písků. Takové vyvýšeniny v nivě, které byly před povodněmi chráněny, se staly vyhledávanými místy pro lidské osídlení nivy již od prehistorických období. Označují se jako „hrúdy“ (německy *Parzen*). Mimo hrúdy se v nivě ukládaly nejmladší sedimenty tvořené povodňovými hlínami a jíly holocenního stáří, které zarovnal zdejší krajina do dnešní ploché podoby (*Havlíček 2004*). Niva je ohraničena

říčními terasami, které jsou někde převýšeny až 50 m nad hladinu Dyje. Na jiných místech, především podél východního levobřeží Dyje, zůstala terasa jen nevýrazná a velmi nízká a leží jen 0–3 m nad řekou. Na vyvýšených místech v nivě a pahorkatinách mimo ni tvořily přirozenou vegetaci dubohabřiny (*Opravil 1999*, 173–178). Dominantním půdním typem mimo nivy jsou černozemě a jejich subtypy prostoupené ostrůvky hnědé lesní půdy (kambizemě) a hnědozemě. V nivě převažují fluvizemě, především gleje a černice. Z klimatického hlediska patří dolní Podují k nejteplejším a nejsušším oblastem České republiky (*Hladík 2020*, 46–48). Díky vhodným klimatickým, geologickým i pedologickým podmínkám bylo okolí dolních toků velkých moravských řek a jejich úvaly intenzivně osídlovány již od paleolitu, vlastní údolní niva pak od mezolitu (*Oliva 2018*). Intenzita osídlení se zde zvyšuje především po přelomu letopočtu (*Demján – Dreslerová – Kolář et al. 2022*).

Jeden z vrcholů zdejšího osídlení klademe do raného středověku, kdy zde vzniká řada nových sídlišť a pohřebišť (*Petr 2008; Tencer 2008*). Je však nutné mít na paměti, že naši aktuální představu o intenzitě a charakteru osídlení dolního Podují výrazně ovlivňují systematické archeologické průzkumy, které v této oblasti probíhají již bezmála jedno století (*Kordiovský – Unger 1987; Měřínský 1980; Pittioni 1934*), v poslední době dokonce i s využitím nejmodernějších metod, jakými jsou prediktivní modelování, analytické povrchové sběry, GIS, geofyzika, LIDAR atd. (*Biermann – Macháček – Schopper 2015; Dresler – Macháček 2008a; 2008b; 2013; Dresler – Macháček – Milo – Stratjel 2013; Hladík 2012; 2020; Poláček – Škojec – Havlíček 2005*). Mimořádný zájem archeologů o tuto oblast může vést k určitému nadhodnocení významu zdejšího osídlení oproti jinými částem Moravy, Slovenska či Rakouska (obr. 1).

První důležité objevy památek z počátku raného středověku byly při soutoku Moravy s Dyjí učiněny již ve 20. letech 20. stol. V lese Trnava byly prozkoumány žárové hroby vybavené nezdobenou keramikou pražského typu (*Dostál 1985*, 157), které rakouský archeolog

Richard Pittioni označil roku 1934 v časopise *Germania* etno-lingvistickým termínem *frühslavisch*, a to jako jeden z prvních archeologů vůbec. V té době, jak sám Pittioni poznamenává, nebyla ještě publikována žádná analogická keramika, se kterou by mohl urny z Podyjí srovnat. K jejich chronologickému a etnickému (*volksische*) zařazení dospěl sám vylučovací metodou a s odvoláním na pohřební rítus časných Slovanů, který ve svých pracích popsali J. Eisner a J. Schránil (*Pittioni 1934*). Pittioni však nebyl sám, kdo se o zdejší raně středověké osídlení zajímal. Přibližně v téže době zde prováděl své povrchové sběry také Štefan Janšák (*1937*), který se však zaměřoval převážně na slovenský břeh Moravy.

Ke značnému rozvoji raně středověké archeologie v dolním Podyjí došlo po druhé světové válce. Zasloužil se o něj především Josef Poulík (*1948–1950*), který prozkoumal nejen avarské kostrové pohřebiště z 8. stol. v Dolních Dunajovicích a další žárové hroby v lese Trnava, ale především žárové pohřebiště v Přítlukách. Se 436 žárovými pohřby a 48 mohylami se jedná o dosud největší časné slovanskou nekropoli ve střední Evropě, která však zůstává bohužel stále nepublikovaná (*Jelínková 2021*).

Další plošně rozsáhlé odkryvy proběhly v oblasti Podyjí v polovině 70. let 20. stol. v souvislosti se stavbou vodního díla Nové Mlýny. V rámci této záchranné akce, která pokračovala až do konce 80. let, bylo objeveno i významné časné slovanské sídliště v Pavlově (*Stuchlík 2002*), jehož výzkum poskytl, kromě velkého množství archeologického, také dosud nepublikovaného materiálu i první radiokarbonové datování časné slovanských památek na území Moravy (*Jelínková 1991; 2012*).

Zásadní zlom v archeologickém poznávání raně středověkého osídlení Dyjsko-moravské nivy přinesl výzkum předních velkomoravských aglomerací – Mikulčic a Pohanska u Břeclavi, odkud pochází nejen doklady osídlení z doby existence Velké Moravy (9.–10. stol.), ale i ze starších fází raného středověku (*Dostál 1982; 1985; Klanica 1986*).

Kromě vlastních velkomoravských center se zkoumalo i jejich širší zázemí, přičemž byly objeveny četné pozůstatky raně středověkého osídlení, včetně jeho časné slovanské fáze, na které se v této práci soustředíme. K důležitým lokalitám, které byly objeveny patří např. žárové pohřebiště ve Staré Břeclavi, jehož záchranný výzkum realizoval Vladimír Podborský v 60. letech 20. stol. (*Podborský 1967*). Na severním okraji naší zájmové oblasti prozkoumal poblíž Mutěnic v 70. letech 20. stol. Zdeněk Klanica rozsáhlé sídliště s četnými pozůstatky keramiky pražského typu (*Klanica 2008*). V dolním Podyjí proběhly i další menší akce, které společně s výše jmenovanými výzkumy časné slovanských pohřebišť a sídlišť z Břeclavska shrnul ve svých knihách Bořivoj Dostál (*1982; 1985*), čímž vytvořil etalon, s nímž se musí poměřovat všechny následující studie o časné slovanském osídlení dolního Podyjí.

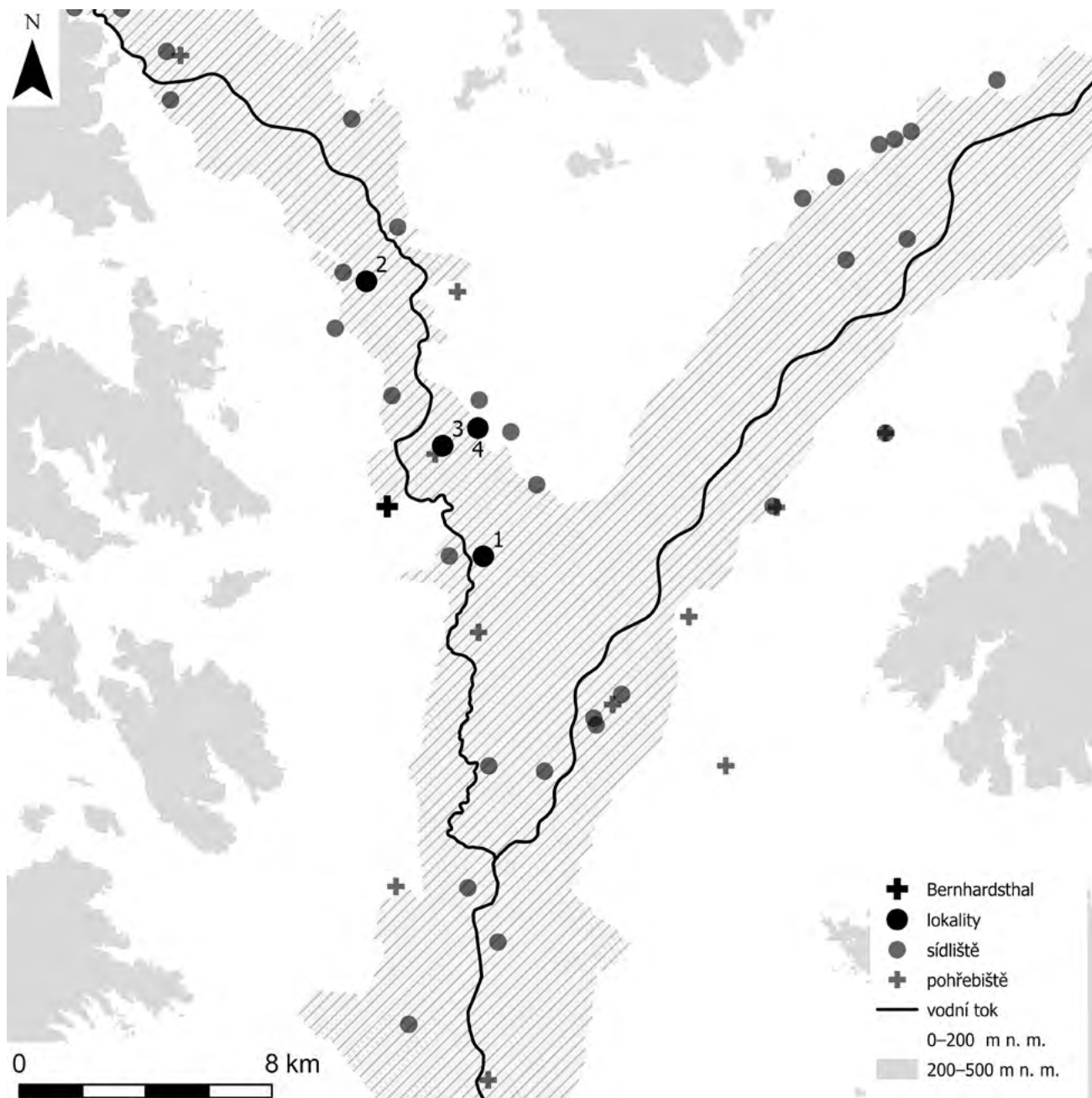
Archeologové pracovali v dolním Podyjí i v 90. letech 20. století a na počátku nového století. V letech 1995 až

1998 prozkoumali pracovníci vědeckovýzkumné základny Masarykovy univerzity z Pohanska polykulturní naleziště na katastru města Břeclavi v poloze Líbivá (někdy označované i jako Rohatá; *Macháček 2001a*, 39–62), odkud pochází významné nálezy z doby stěhování národů i raného středověku. Další průzkumy realizoval v letech 2000 a 2001 tým vedený Lumírem Poláčkem, který se zaměřil na osídlení písčiny dun v říční nivě při soutoku Moravy s Dyjí (*Poláček – Škojec – Havlíček 2005*). V roce 2003 zahájili archeologové z Masarykovy univerzity analytické povrchové sběry v okolí Pohanska u Břeclavi a širším prostoru dolního Podyjí i Dyjsko-svratecké nivy. Výsledkem této výzkumné činnosti bylo hlubší poznání raně středověké sídelní struktury v dolním Podyjí a Pomoraví (*Dresler – Macháček 2008a; 2008b; 2013*). Objevy nových, dosud neznámých lokalit vyvolaly větší terénní odkryvy na katastru obce Kostice, v poloze Zadní hrůd, kde středověké osídlení trvalo od 6./7. stol. až do počátku 13. stol. (*Balcárková – Dresler – Macháček 2017; Biermann – Macháček – Schopper 2015; Macháček – Balcárková – Dresler – Milo 2013*). Ke zintenzivnění prospekční činnosti došlo i v zázemí Mikulčic především zásluhou Marka Hladíka (*2012; 2014; 2020*). Mikulčická expozitura provedla i řadu záchranných archeologických výzkumů, z nichž některé přinesly nálezy z časné slovanského, resp. starohradištního období (*Hladík 2020; Mazuch 2008*).

Další raně středověká sídliště byla v dolním Podyjí objevena díky prospekci s detektorem kovů. Identifikujeme je podle výskytu solitérních nálezů avarských bronzových kování, která indikují raně středověká sídliště ze 7. a 8. stol. n. l. Jedná se o lokality na katastru obce Lanžhot, Ladná, a především o sídliště v Břeclavi – Lánech, kde v návaznosti na detektorový a geofyzikální průzkum proběhly i rozsáhlejší terénní odkryvy s překvapivými a do značné míry i přelomovými nálezy (*Macháček – Eichert – Balcárková et al. 2021; Macháček – Nedoma – Dresler et al. 2021*).

Na rakouské straně dolního Podyjí probíhal archeologický výzkum s mnohem menší intenzitou. Příhraničnímu území nebyla věnována dostatečná pozornost a značná část archeologických nalezišť je známá pouze díky náhodným nálezům či povrchovým sběrům. Rozsáhlejší terénní výzkumy zde byly prováděny jen ojediněle (*Tencer 2008; Wawruschka 2009*).

K nejvýznamnějším lokalitám rakouského dolního Podyjí patří Bernhardsthal, kde bylo v polovině 20. stol. zkoumáno pohřebiště s velkomoravskými nálezy. Již mnohem dříve, v 19. stol. zde došlo k objevu hrobu velmože s mečem, sekundárně vloženého do monumentální pravěké mohyly. Nejnovější archeologický odkryv na katastru obce Bernhardsthal realizoval v letech 2013 až 2014 výzkumný tým Masarykovy univerzity, který zde objevil a částečně prozkoumal časné slovanské mohylové pohřebiště se žárovými pohřby, které bylo objeveno díky detailním digitálnímu modelu terénu,

Obr. 1. Časně slovanské osídlení dolního Podýjí a Pomoraví. 1 - Břeclav - Lány, 2 - Břeclav - Líbivá, 3 - Břeclav - Pohansko, 4 - Kostice - Zadní hrúd; šrafovaně - prostor údolní nivy.

pořízenému pomocí LIDARu a navazujícím geofyzikálnímu průzkumu (*Dresler - Macháček - Milo - Stratjel 2013; Macháček - Milo - Breibert et al. 2019*). Další větší koncentrace raně středověkého osídlení byla zjištěna pod soutokem Dyje s Moravou mezi rakouským Hohenau an der March a slovenským Moravským Jánem (*Měřínský 1980, 193*). V Hohenau byl objeven i popelnicový žárový hrob v nezdobené nádobě, který zde dokládá přítomnost lidí slovanského habitu již v 6.–7. stol. (*Justová 1990, 41*).

Nejnovější etapa výzkumu počátků raně středověkého osídlení dolního Podýjí souvisí s realizací projektu FORMOR, financovaného programem EXPRO GA ČR (*Macháček - Sládek - Balcárková et al. 2024*), v jehož rámci proběhly terénní výzkumy na sídlištích v poloze Břeclav - Lány a Břeclav - Líbivá, které jsou společně s novějšími nálezy z Pohanska publikovány ve formě katalogu v této knize.

3 ČASNĚ SLOVANSKÁ SÍDLIŠTĚ NA SOUTOKU MORAVY A DYJE

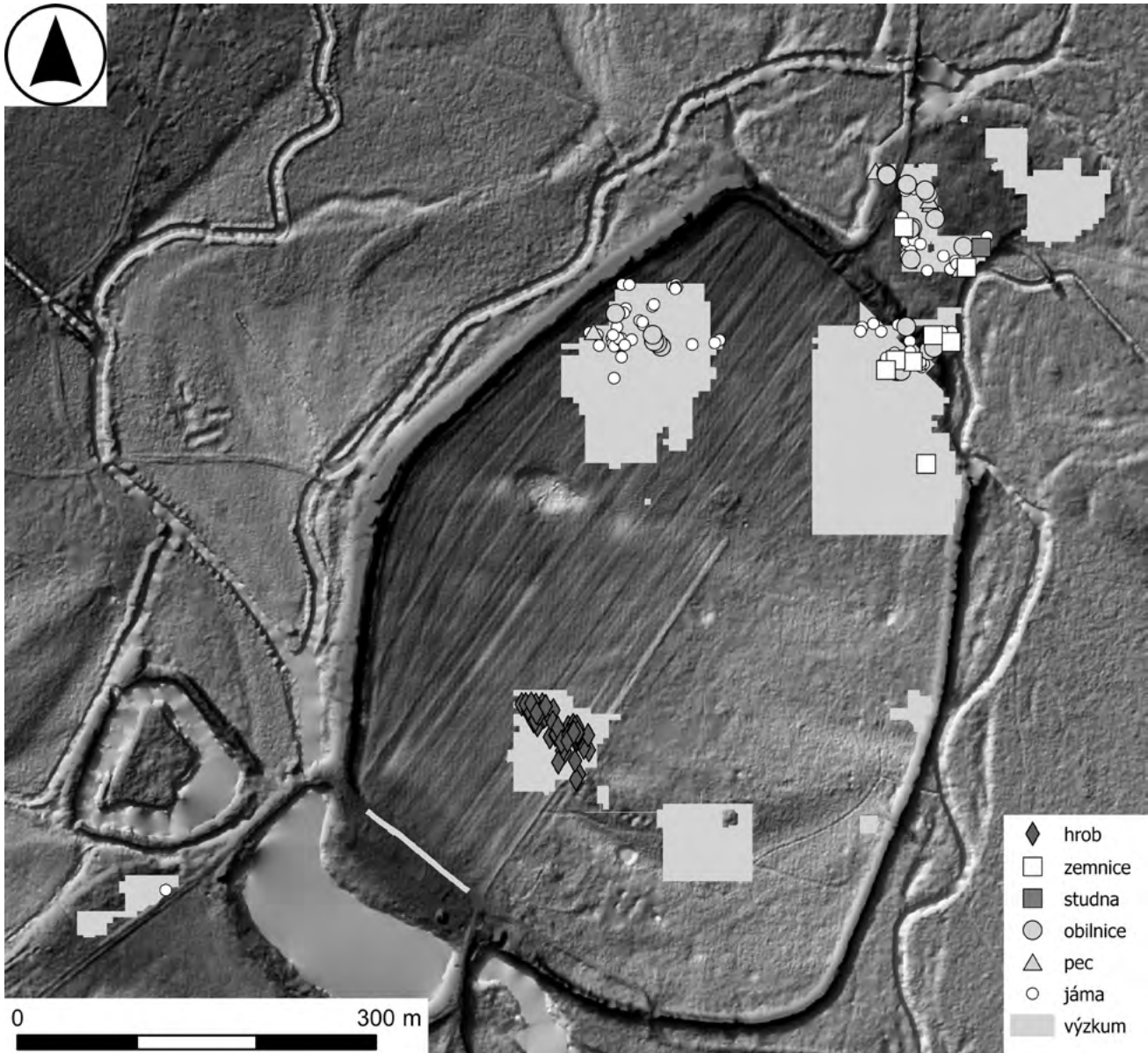
Dolní Podyjí patří díky optimálním přírodním podmínkám k oblastem, které jsou intenzivně osídlené od paleolitu dodnes (Dvořák – Klanicová 2004, 497–513). Platí to i pro období raného středověku, na jehož počátku se zde objevují i první obyvatelé slovanského habitu. Z uvedené oblasti je dosud známo 12 žárových a birituálních pohřebišť a více než 31 sídlištních poloh (obr. 1), které se nachází na 16 katastrech ve třech zemích (Česká republika, Slovensko, Rakousko). Časně slovanské osídlení zde mělo vyloženě agrární charakter a vyhledávalo převážně typické polohy buď na březích velkých řek, nebo mezi jejich bočními rameny. Podle Z. Měřinského je pro poznání struktury časně slovanského a předvelkomoravského osídlení rozhodující poloha pohřebišť, která jsou zde od sebe vzdálena asi 5–7 km. Sídliště od nich byla vzdálena povětšinou 400–700 m (Měřinský 1980, 191–193). Josef Unger propočítal, že průměrná hustota osídlení mohla tehdy činit 0,7 až 2,1 obyvatel na 1 km² (Unger 1992, 97). Jistá tendence k centralizaci se v dolním Podyjí projevuje pouze na žárovém pohřebišti v Přítlukách, které je se svými 436 hroby jednoznačně největší známou časně slovanskou nekropolí ve střední Evropě (Poulik 1951).

Z naší nejnovější výzkumné činnosti v oblasti dolního Podyjí vyplývá, že v období raného středověku, od 6. do 13. století, zde dochází k výrazné (kvantitativní i kvalitativní) proměně sídlištní struktury i změnám v sídelní strategii (Dresler – Macháček 2013; Dresler – Macháček – Měchura 2015). Nejstarší raně středověké sídelní areály s obytnými i pohřebištními komponentami (RS1–2) jsou výrazně vázány na prostor údolní nivy Dyje (Měřinský 1980) a nivy Moravy, včetně její hrany (Hladík 2020, 280). Velikost osídlených ploch byla závislá na velikosti písčitéch vyvýšenin, na kterých se lokality nacházely, pravděpodobně včetně zemědělsky obhospodařované půdy. Některé sídelní areály (např. Pohansko, Poštorná – Štoglova jáma) zde byly kontinuálně osídleny od časně slovanského (6. stol.) až do velkomoravského období (Měřinský 1993).

Dosud nejvýznamnější doklady časně slovanského a starohradištního osídlení (6.–8. stol.) v prostoru

dolního Podyjí pochází z Pohanska u Břeclavi, kde bylo možné v jednom sídlištním areálu studovat jak obytnou, tak i funerální komponentu (obr. 2; Dostál 1982; 1985). Pozůstatky sídlištních aktivit byly zachyceny na dvou místech v severní části lokality při výzkumech v prostoru Velmožského dvorce (Dostál 1975, 131–140), v poloze Lesní školka, pod velkomoravským valem a na Severovýchodním předhradí. Až do zahájení nových odkryvů v prostoru Severovýchodního předhradí, které prezentujeme v této knize, bylo k časně slovanské a starohradištní fázi přiřazeno 79 sídlištních objektů, k nimž patří 8 obytných zemnic s kamennými pecemi v rohu, 11 větších zahloubených hospodářských staveb, 14 obilnic a 46 jam sloužících ke skladovacím a jiným účelům. V té době šlo ještě o neopevňovanou osadu, která byla fortifikována až mnohem později, na konci velkomoravského období (Dresler 2011). V průběhu tří století se osada posunovala a byla postupně přestavována. Z chronologického hlediska se sídlištní objekty rozdělovaly do tří skupin: první charakterizovala jen prostá v ruce lepená a nezdobená časně slovanská keramika pražského typu (6. stol. až počátek 7. stol.), v druhé se vyskytovala keramika smíšená, tj. spolu se starší nezdobenou i keramika obtáčená a zdobená (7. stol.), a v třetí byla tvořena náleзовými celky jen s obtáčenou a zdobenou keramikou středodunajské kulturní tradice (konec 7. a 8. stol.). Datování se opíralo kromě keramiky též o ostruhu s háčky, zlomek jednostranného hřebene s protáhlou lichoběžníkovou bočnicí, o trojhrbitou šipku avarského typu, železnou misku slezského typu a matrici na výrobu hvězdovitých závěsků k náušnicím typu Martynovka (Dostál 1975; 1982; 1985). Stopy časně slovanského osídlení byly později objeveny i v prostoru pozdějšího předhradí v jižní části lokality (Vignatiová – Klanicová 2001).

Na Pohansku se zkoumalo i žárové pohřebiště datované do časně slovanského a starohradištního období. Bylo objeveno mezi oběma sídlištními polohami, ve vzdálenosti cca 400 m od každé z nich (Dostál 1985). Někdy byl popel z nebožtíka nasypán do prosté jamky, většinou však do keramické nádoby. Z 55 žárových hrobů

Obr. 2. Struktura časně slovanského a starohradištního osídlení na lokalitě Břeclav – Pohansko.

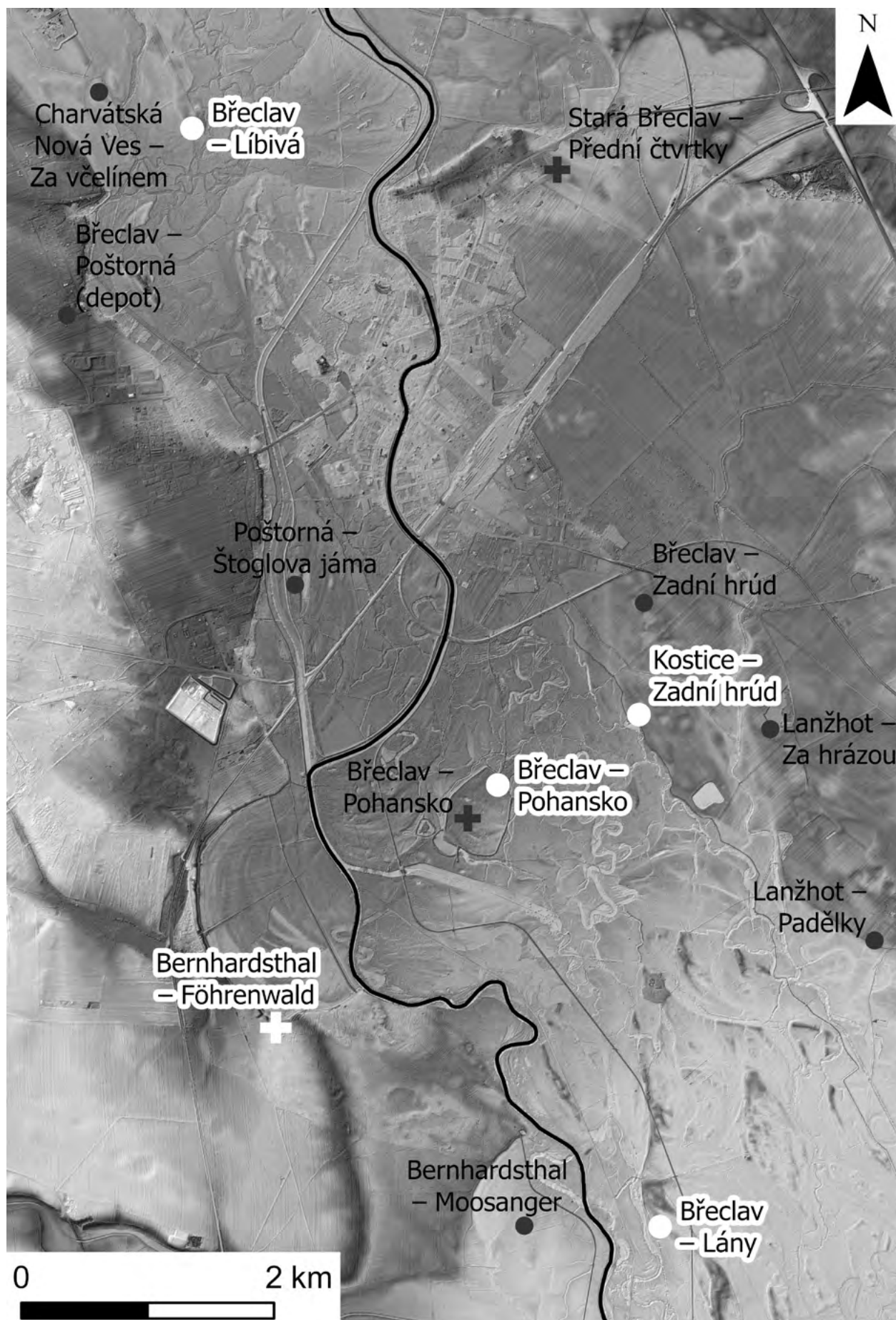
bylo 7 jámových a 48 popelnicových. Kromě 15 uren, z nichž se zachovaly jen typologicky neurčitelné spodky, bylo v žárových hrobech 17 hrnců pražského typu a 23 obtáčených a zdobených nádob středodunajské kulturní tradice (Macháček 1993; 1994; 2000). Z ostatního, celkově chudobného inventáře se vyskytlo několik nožů, závěsné kování vědra, listovitá šipka s tulejkou, skleněný korál, dvě železné přezky s prohnutými boky.

Na základě antropologického rozboru spálených kosterních pozůstatků ze žárového pohřebiště na Pohansku vyplývá, že ve 47 hrobech, z nichž se kosti dochovaly, bylo pohřbeno 50 jedinců. Z nich bylo 15 dětí, 2 mladiství neurčitelného pohlaví, 13 mužů, 11 žen, přičemž u pozůstatků 7 dospělých nebylo možné určit pohlaví a ve 2 případech se nedalo zjistit pohlaví ani věk.

Větší část žárových hrobů se koncentruje do dvou skupin, v jejichž rámci lze vyčlenit další podskupiny. Zdá se, že jde o pohřebiště dvou různých skupin lidí, snad

rodů či velkorodin. Uprostřed jednoho z nich můžeme identifikovat i primární rodinu (muž, žena, tři děti), která zde byla pochována jako první. Nejmladší pohřby již nevytváří žádné skupiny a jsou volně rozptýleny v terénu. Tyto roztroušené hroby dokládají rozpad původních sociálních struktur a celkovou proměnu společnosti, při níž dochází k rozkladu starých rodových vazeb a vzniku nové společenské situace, která předchází mohutnému rozvoji regionu v období Velké Moravy v 9. stol. (Macháček 1993; 1995b).

V okolí Pohanska byla zkoumána i další sídliště z počátku raného středověku. Patří k nim např. Štoglova jáma u Poštorné (obr. 3), kde výzkumy většího rozsahu prováděl Boris Novotný již v roce 1952 (Novotný 1954; 1956). O třicet let později se na naleziště, které bylo ničeno rekultivačními pracemi, vrátil Z. Měřínský, aby zde provedl bohužel již jen drobnou zjišťovací a záchrannou akci (Měřínský 1993). Při výzkumu B. Novotného bylo ve

Obr. 3. Časně slovanské a starohradištní lokality v oblasti dolního Podyjí. Poloha sledovaných lokalit v rámci tohoto sídelního prostoru.

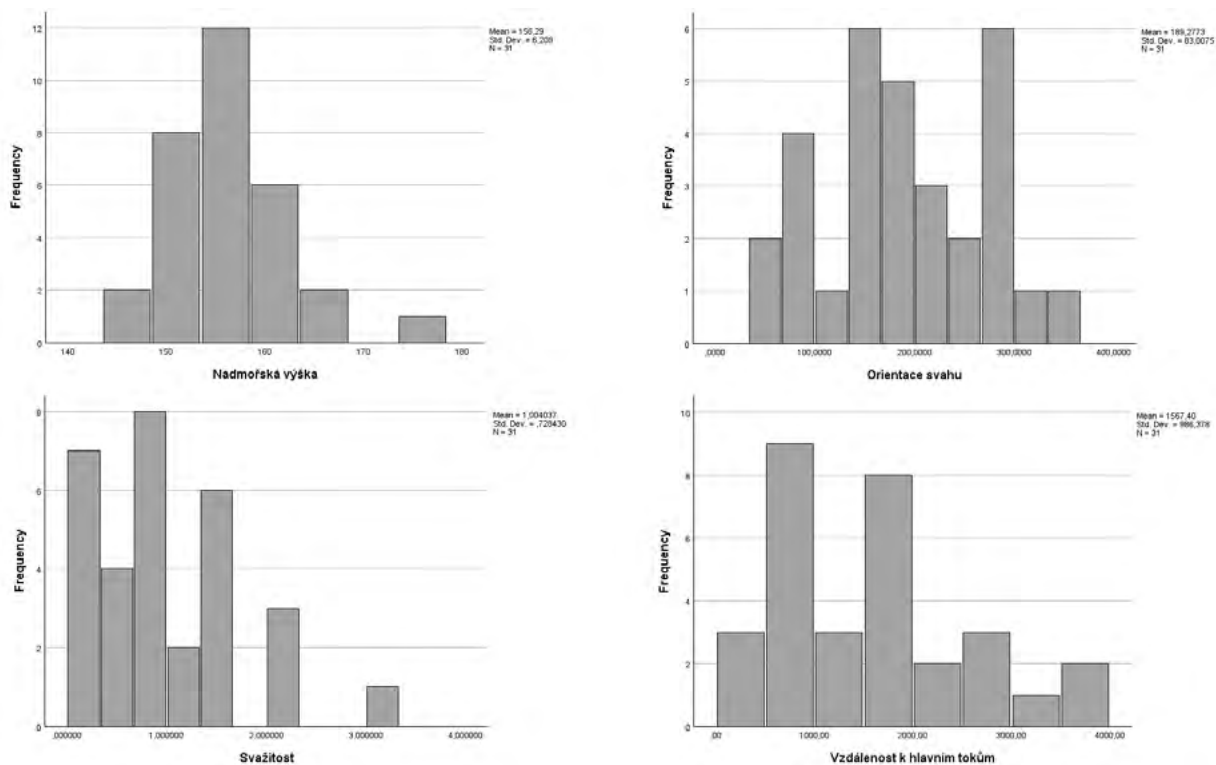
třech sondách (I–III) odkryto 14 objektů – zásobních či odpadních jam, z nichž sedm lze jistě připsat raně středověkému období. Kromě obvyklých kostí, mazanice a keramiky zde byly nalezeny i břidlicové brousky, zdobené přesleny, a především železná přezka s prohnutými boky (Novotný 1956), velmi blízká exemplářům ze žárového pohřebiště na Pohansku, které lze datovat snad již do 2. pol. 7. stol. (Dostál 1985, 30).

Jedna z osad, které v době velkomoravské patřily k zemědělskému zázemí Pohanska u Břeclavi, se nacházela v poloze Břeclav – Lábivá, asi 1,5 km východně od Charvátské Nové Vsi (obr. 3; Macháček 2001a). První etapu archeologického výzkumu zde provedli v letech 1995–1998 pracovníci Ústavu archeologie a muzeologie FF MU ve spolupráci s Archeologickým ústavem AV ČR a Městským muzeem a galerií Břeclav. Osídlení bylo zjištěno ve výšce okolo 160 m n. m. na okraji písčité duny, zvedající se asi 1,4 m nad okolní dyjskou inundací. Výzkum, který byl vyvolán snahou předejít zničení lokality při zakládání nové lesní školky, měl zpočátku záchranný charakter. Vzhledem k závažným objevům získal později povahu systematického výzkumu. Celkově z Lábivé pochází 92 sídlištních objektů, 15 lidských hrobů, 5 pohřbů psů, 37 kůlových jamek a jeden novověký příkop. Nálezy dokládají polykulturní charakter lokality. Osídlení zde existovalo od eneolitu (kultura s nálevkovitými poháry, jevišovická kultura). Z doby laténské pochází zemnice a do starší fáze stěhování národů řadíme pohřebiště s 10 pohřby. Nejpočetnější archeologické nálezy zjištěné na Lábivé však patří k raně středověkému

sídlišti. To zde existovalo kontinuálně od časně slovanského období až po vrcholnou velkomoravskou fázi. O intenzitě osídlení svědčí početné superpozice mezi objekty z různých fází raně středověkého vývoje.

K časně slovanské až starohradištní sídlištní fázi bylo na Lábivé přiřazeno 32 objektů. Mezi nimi výrazně převažují zásobní či obilní jámy, kterých lze napočítat 16. Kromě nich se zde vyskytují různé podlouhlé oválné jámy či objekty nepravidelných tvarů. V 90. letech zde ještě nebyla objevena žádná časně slovanská zemnice. Je zajímavé, že se časně slovanské osídlení koncentruje na ploše vymezené řadou obilních jam, která v prostoru výzkumu vytváří pravouhle lomenou linii, zčásti procházející po hraně písčité duny.

Kromě běžných nálezů (např. keramika, zvířecí kosti, mazanice) byly na Lábivé objeveny i některé specifické artefakty (Macháček 2000). Jedná se o bikónický korálek z opakního skla, snad import z merovejského prostředí, který se k nám dostává někdy v období od konce 6. do druhé třetiny 7. stol., a fragmenty dvou bronzových bubínkových náušnic s kónickou, resp. cylindrickou střední částí, které jsou ve střední Evropě typické pro prostředí alamanské a bajuwarské, kam se jejich předlohy dostávají přímo z byzantské oblasti. Bubínkové náušnice zde byly vyráběny často ze zlata, dále i ze stříbra a bronzu. Jejich varianta s relativně dlouhou kónickou žebrovanou střední částí, odpovídající nálezu z Lábivé, je datována do 8. stol., především do jeho první poloviny. Při navazujících povrchových sběrech byla na Lábivé objevena i ostruha s očky, typologicky datovatelná

Obr. 4. Histogramy geografických proměnných časně slovanských lokalit v oblasti dolního Podyjí a Pomoraví.

3 Časně slovanská sídliště na soutoku Moravy a Dyje

Bernhardsthal – Moosanger	-582171	-1217708	288,435	0,22648	150	510,74
Břeclav – Lány	-581097	-1217716	48,5763	1,6233	159	409,41
Břeclav – Líbivá	-584802	-1209016	225	1,01275	155	1396,18
Břeclav – Poštorná – Štoglova jáma	-583986	-1212632	273,814	2,15235	157	919,96
Břeclav – Poštorná (depot)	-585790	-1210497	99,4623	0,871224	159	971,51
Břeclav – Zadní hrúd	-581225	-1212775	180	0,286477	152	2525,56
Břeclav – Pohansko	-582381	-1214219	293,199	0,545423	153	1518,36
Gbely – Adamov dvor	-571919	-1216133	296,565	1,60105	156	3294,61
Gbely	-568352	-1213818	135	0,708963	178	1988,11
Hodonín – ÖMV	-564823	-1202647	185,906	2,08713	168	1642,53
Hohenau	-581584	-1228202	265,601	0,933724	146	733,46
Hohenau – Neues Feld	-583456	-1232519	225	0,101285	148	1889,53
Charvátská Nová Ves – Za včelínem	-585538	-1208731	180	0,286477	156	1741,57
Kostice – Zadní hrúd	-581264	-1213661	69,7751	1,44988	155	1652,49
Kúty – Čepangát I	-577597	-1222840	95,1944	0,791015	153	571,65
Kúty – Hostorád	-577518	-1223050	333,435	0,32029	153	699,22
Kúty – Sigeca II	-576715	-1222079	119,055	0,737329	150	1153,42
Ladná – Písečné Jochy	-583808	-1207302	45	0,20257	156	462,08
Lanžhot – Hvězda	-580918	-1224347	286,699	1,49512	150	366,84
Lanžhot – Padělky	-579400	-1215450	161,565	0,452953	151	2773,32
Lanžhot – Za hrázou	-580225	-1213775	231,34	0,917102	154	548,07
Lanžhot – Polínský vršek	-579153	-1224511	244,654	1,50537	156	2676,85
Lužice – Kratiny za dráhou	-568554	-1204692	78,6901	1,09544	163	2436,19
Lužice – Olbram	-568059	-1204525	180	0,42971	157	2053,44
Lužice – Vyvadilky	-567539	-1204274	143,13	0,71616	160	1720,95
Mikulčice – Obec	-569924	-1205716	171,027	1,37737	161	3572,78
Mikulčice – Vály	-567673	-1207673	312,51	2,33048	156	3966,24
Mikulčice – Podbřežníky	-570982	-1206391	135	3,13672	164	1865,81
Moravská Nová Ves – Melesín	-569604	-1208339	270	0,42971	155	641,3
Moravský Svätý Ján – Malá piesočná	-580625	-1229917	158,962	0,997447	155	1247,51
Podivín	-585260	-1203881	135	0,303854	159	639,78

Tab. 1. Základní geografické proměnné časně slovanských lokalit v oblasti dolního Podyjí a Pomoraví.
* Hodnoty jsou uvedeny ve stupních.

do konce 8. stol. (*Vostrovská 2016*). Další archeologické objevy raně středověkého sídliště na Lábivé proběhly v letech 2022 a 2023 v rámci řešení projektu FORMOR (EXPRO GA ČR). Jejich publikace je součástí této knihy.

Další objevy, prezentované v této monografii, byly učiněny na sídlišti v Lánech, které je od Pohanska vzdáleno 3,5 km jihovýchodním směrem (obr. 3). Tato lokalita se nacházela skoro v ideálním středu sídelní komory u soutoku Dyje a Moravy. Právě zde se patrně nacházelo předvelkomoravské centrum celé oblasti.

Sídelní strukturu, v jejímž středu se Lány nacházely, tvořilo šest současných lokalit, vzdálených max. 4 km. Severně leželo sídliště a ploché žárové pohřebiště na Pohansku (*Dostál 1982; 1985*), mohylník s žárovými pohřby v Bernhardsthalu (*Macháček – Dresler – Lauermann et al. 2013*) a lokalita se sídlištními nálezy v poloze Lanžhot – Padělky, která byla objevena při systematických prospekcích (*Dresler – Macháček – Měchura 2015*). Tři kilometry jižně od Lánů byly v lese Trnava v roce 1922 objeveny urnové žárové hroby (*Pittioni 1934, 132*) a později prozkoumána část rozsáhlého plochého žárového pohřebiště (*Poulik 1948–1950*, obr. 15–17). Nejbližše Lánům (1,5 km západně) leželo sídliště v poloze Bernhardsthal – Moosanger, odkud jsou známy nálezy raně středověké keramiky (*Justová 1990, 233*).

O významu sídliště v Lánech svědčí početné nálezy litých bronzů avarského typu, které byly nalezeny díky terénnímu výzkumu, a především s pomocí detektoru kovů. Vedle známých Mikulčic (*Zábojník 2011*) zde evidujeme druhou největší koncentraci avarských litých bronzů v naší zájmové oblasti. Plošně poměrně rozlehlá lokalita (cca 12,7 ha) je situovaná uprostřed údolní nivy na písčité duně. Na rozdíl od mikulčických Valů nepokračovaly zřejmě Lány ve svém vývoji až k opevněné lokalitě, ale byly nahrazeny 3,2 km vzdáleným hradiskem na Pohansku, které se stalo střediskem obchodu, řemesla a vojenské kontroly dolního Podyjí v době velkomoravské (*Macháček 2010*). Zda byla poloha Lány opuštěna záměrně z politicko-mocenských důvodů nebo vynuceně kvůli změnám přírodního prostředí, přesunům komunikací apod., není doposud jasné.

Časně slovanská sídliště z oblasti dolního Podyjí a Pomoraví využívala zejména prostor údolní nivy, ale také území mimo nivu. Časně slovanští osadníci vyhledávali především rovinný terén nebo velmi mírné svahy orientované nejčastěji na jih a jihozápad. Jak naznačují některá sídliště a především pohřebiště v Rakousku a na Slovensku (Drasenhofen, Poysdorf, Mistelbach a Senica), můžeme očekávat lokality i v oblastech vázaných na přítoky Dyje a Moravy (Včelínek, Zaya, Myjava).

4 ARCHEOLOGICKÉ VÝZKUMY NA LOKALITÁCH BŘECLAV – LÁNY, BŘECLAV – LÍBIVÁ, BŘECLAV – POHANSKO – SEVEROVÝCHODNÍ PŘEDHRADÍ, KOSTICE – ZADNÍ HRÚD

Archeologické výzkumy zkoumaných lokalit představují časový úsek třiceti let. Výzkumy byly realizovány většinou za podpory grantových projektů, pouze v případě Břeclavi – Líbivé byl začátek spojený se záchrannou narušených hrobů a objektů. Terénní práce probíhaly v letních měsících nebo v první polovině září za aktivní účasti studentů Ústavu archeologie a muzeologie, zahraničních studentů a brigádníků.

4.1 Geomorfologie lokalit

Lokalita se nachází v údolní nivě Dyje nebo při jejím okraji na vrcholu nevýrazné písčité vyvýšeniny (Kostice – Zadní hrúd). Údolní niva byla až do vodohospodářských úprav v 80. letech 20. století dynamickým erozně-sedimentačním systémem. Osídlení se obecně koncentruje na mírně vyvýšené polohy tvořené písčitymi sedimenty, které jsou místně označeny jako hrúdy (Poláček – Škojec – Havlíček 2005). Prostor mezi těmito hrúdy je překryt hlinitými říčními sedimenty, zřejmě středověkými nebo až raně novověkými, které také mohou překrývat starší osídlení v nižších polohách (Dresler 2016).

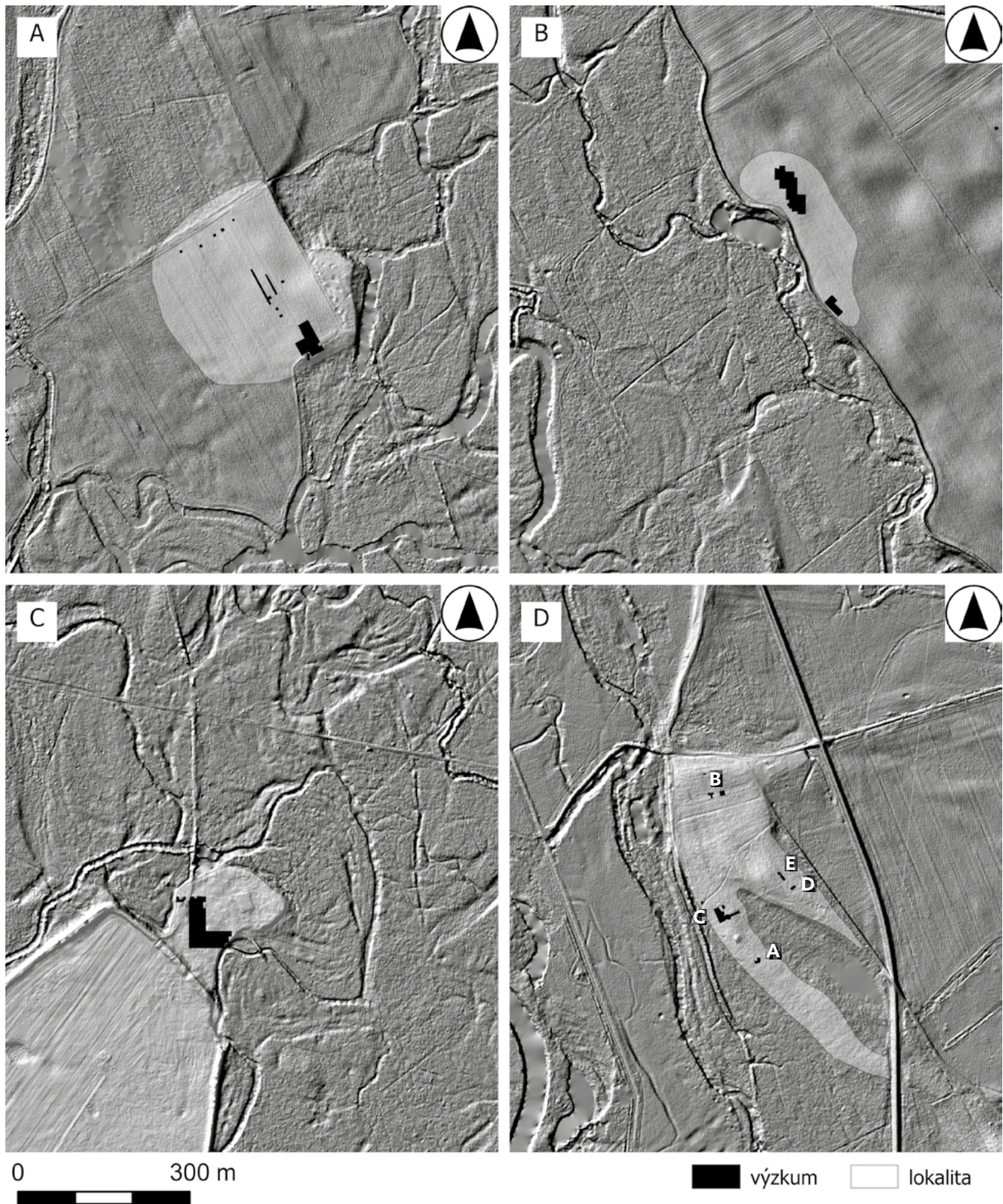
Všechny zkoumané lokality uvnitř nivy se nacházejí na vyvýšených hrúdech, různě modelovaných erozní aktivitou Dyje a jejích přítoků – Včelínka a Svodnice. Ačkoliv se některé lokality dnes nacházejí v poměrně velké vzdálenosti od aktivního toku Dyje, lze na podrobném výškopisném digitálním modelu terénu sledovat složité sítě zazemněných koryt, které dokládají nestálost řeky a její dynamiku (obr. 5). Stav poznání nejbližšího okolí většiny zkoumaných lokalit je nedostatečný, a proto nelze s jistotou rekonstruovat, zda lokality přímo sousedily s hlavním korytem Dyje. Poslední výzkumy na Pohansku například ukázaly, že okolo Severovýchodního předhradí se nacházejí koryta pravěká nebo vrcholně středověká (Petřík – Doláková – Nehyba et al. 2018; Petřík – Petr – Adameková et al. 2019). Západně od centrálního areálu středohradíštní aglomerace se nacházelo v téže době koryto, ovšem neaktivní (Nehyba – Dresler – Doláková et al. 2020; Nehyba – Dresler – Kuda – Kirchner 2021).

4.2 Archeologické výzkumy

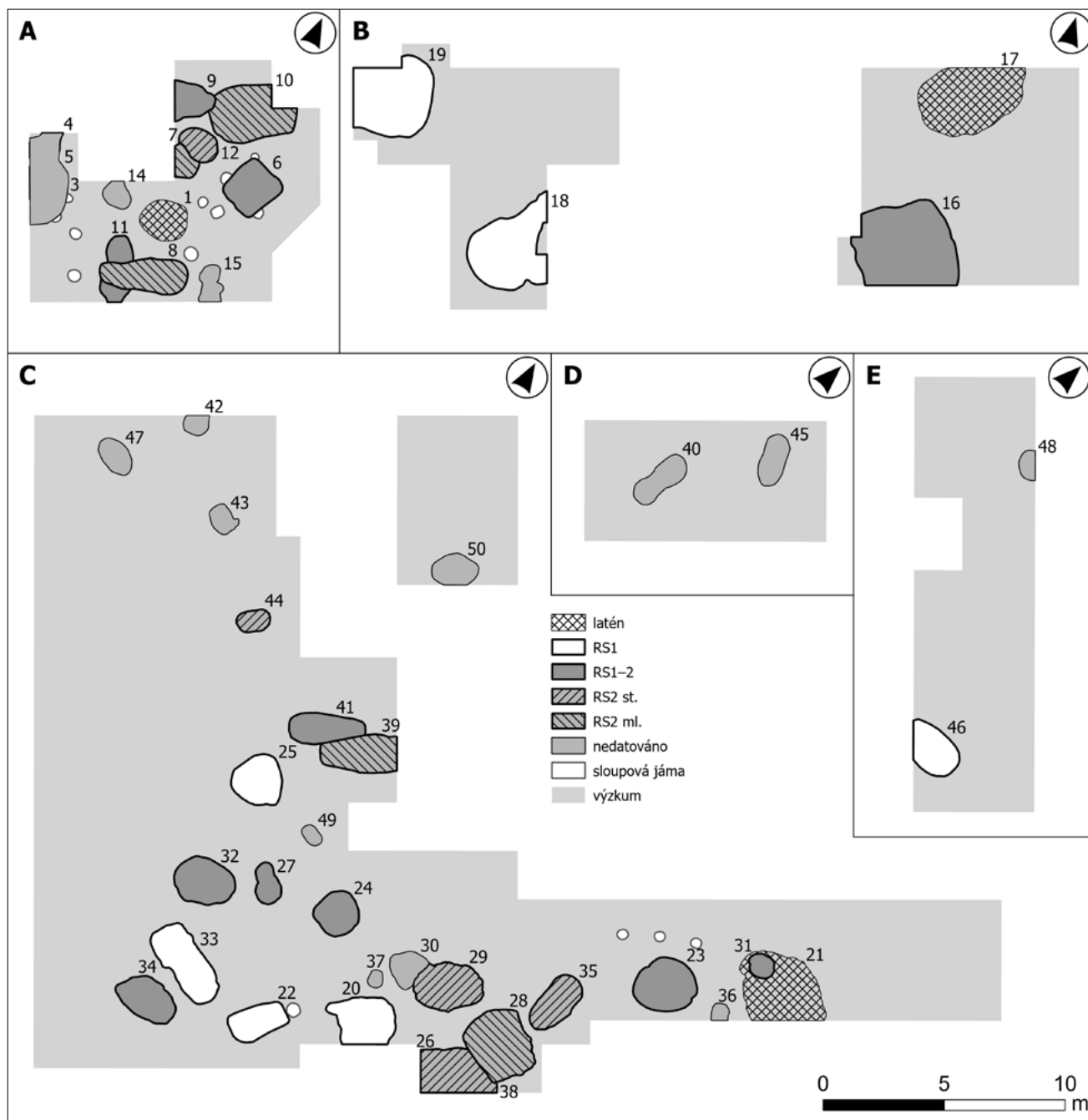
Metodika výzkumu se postupem let vyvíjela a upravovala tak, jak byly zaváděny nové postupy a dokumentační prostředky. Výzkumy v 90. letech 20. století jsou charakteristické mechanickým odkryvem nadložní vrstvy nebo ornice a následnou preparací zahloubených částí objektů. Dokumentace byla ve čtvercové síti prováděna na milimetrový papír, měření výšek nivelačním přístrojem, fotografická dokumentace na kinofilm. Novinkou byl popis kontextů pomocí formulářů a postexkavační zpracování dokumentace pomocí geografických informačních systémů. Postupně byly do dokumentačních technik zaváděny geodetické přístroje, digitální fotoaparáty, svislé snímkování pomocí trojnožky, dronů a v posledních letech 3D dokumentace. Nadložní vrstvy jsou dnes na lokalitách mimo orbu kompletně prosévány na sítěch v předem definované čtvercové síti, stejně tak jsou prosévány kompletně výplně zahloubených objektů a hrobů. Zásobní jámy stejně jako sloupové jsou standardně zkoumány šuplíkovými řezy. Z mechanicky snižovaných úrovní výplně i definovaných kontextů jsou odebírány vzorky pro paleobotanickou palynologickou analýzu a ze studny byly odebrány vzorky pro analýzu sedimentární DNA a mikrostratigrafickou analýzu sedimentů.

Břeclav – Lány

Lokalita byla známá díky průzkumům mikulčického pracoviště Archeologického ústavu AV v Brně (Poláček – Škojec – Havlíček 2005). Od počátku 21. století byla lokalita procházena nelegálními i spolupracujícími detektory. Díky tomu pochází z lokality jeden z největších souborů slovansko-avarských kování, který se také stal důvodem k zahájení badatelského výzkumu (Macháček – Eichert – Balcárková et al. 2021). Ten probíhal v letech 2015 až 2017 a 2021. Výzkum byl realizován v obtížných podmínkách lesního porostu, což se projevilo na jeho plošném rozsahu. Mnohem více pozornosti tak bylo věnováno nadložním vrstvám, ačkoliv byla lokalita do 70. let zemědělsky obdělávána.

Obr. 5. Geomorfologické plány sledovaných lokalit. A: Břeclav – Líbivá; B: Kostice – Zadní hrůd; C: Břeclav – Pohansko – Severovýchodní předhradí; D: Břeclav – Lány – rozmístění zkoumaných ploch v jednotlivých sezonách: A – sezona 2015; B – sezona 2016; C – sezona 2017 a 2021; D, E – sezona 2021.

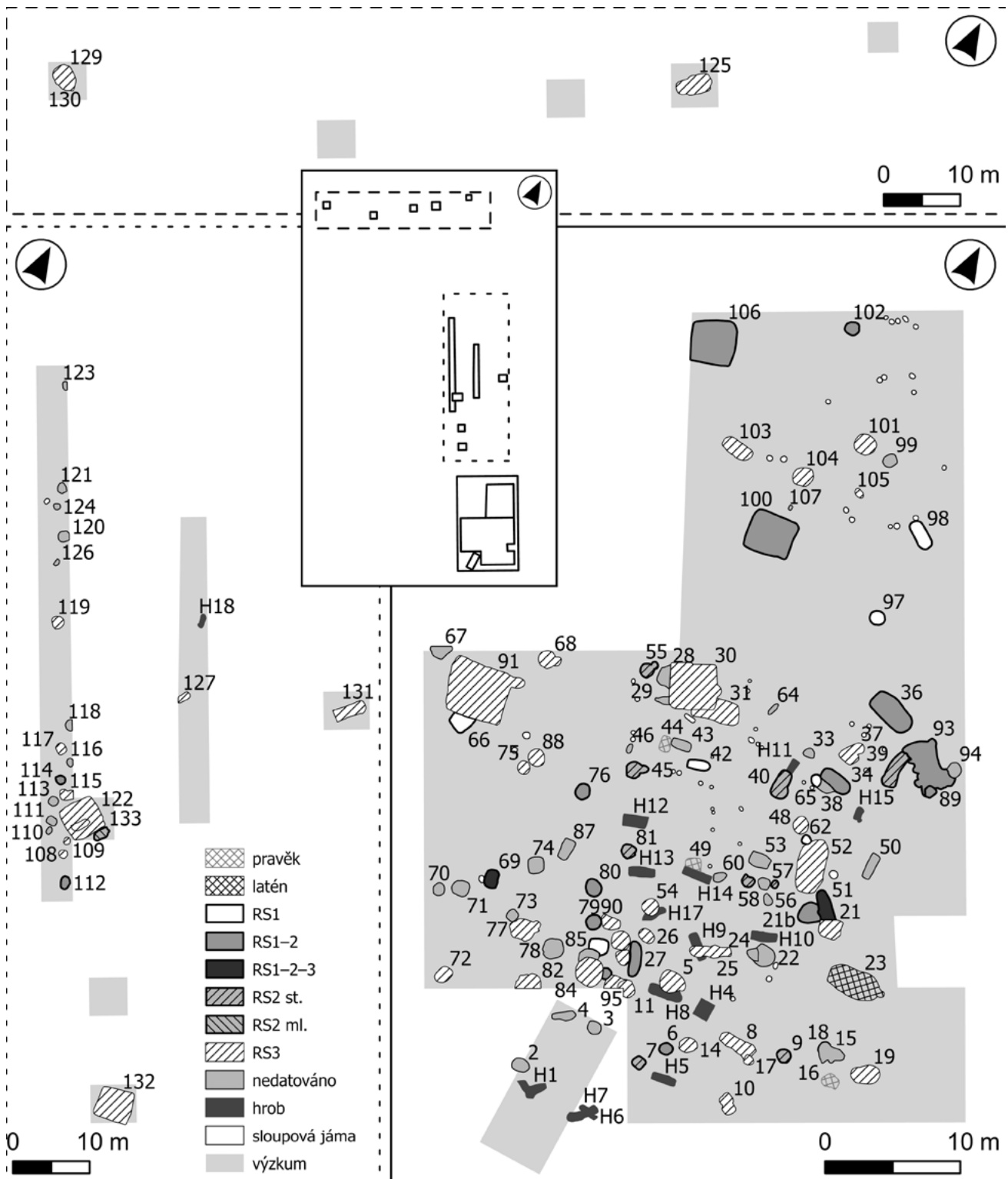
Obr. 6. Přehledný plán výzkumů na lokalitě Břeclav - Lány. A - sezona 2015; B - sezona 2016; C - sezona 2017 a 2021; D, E - sezona 2021.

Výzkumy byla prozkoumána celková plocha 965 m². Podařilo se prozkoumat 49 objektů laténských a raně středověkých, z nich 31 časně slovanských a starohradištních, jeden žlab a 15 sloupových jam (obr. 6). Z výplně zahluobených objektů pochází zejména keramika a zvířecí kosti. Mnohem více nálezů bylo zajištěno důkladným proséváním nadložní vrstvy, viz kapitola pojednávající o analýze nadloží (kapitola 6.1).

Břeclav - Líbivá

V roce 1995 byl zahájen záchranný výzkum lokality Břeclav - Líbivá (Macháček - Klanicová 1997). Díky podpoře Archeologického ústavu v Brně, jmenovitě jeho

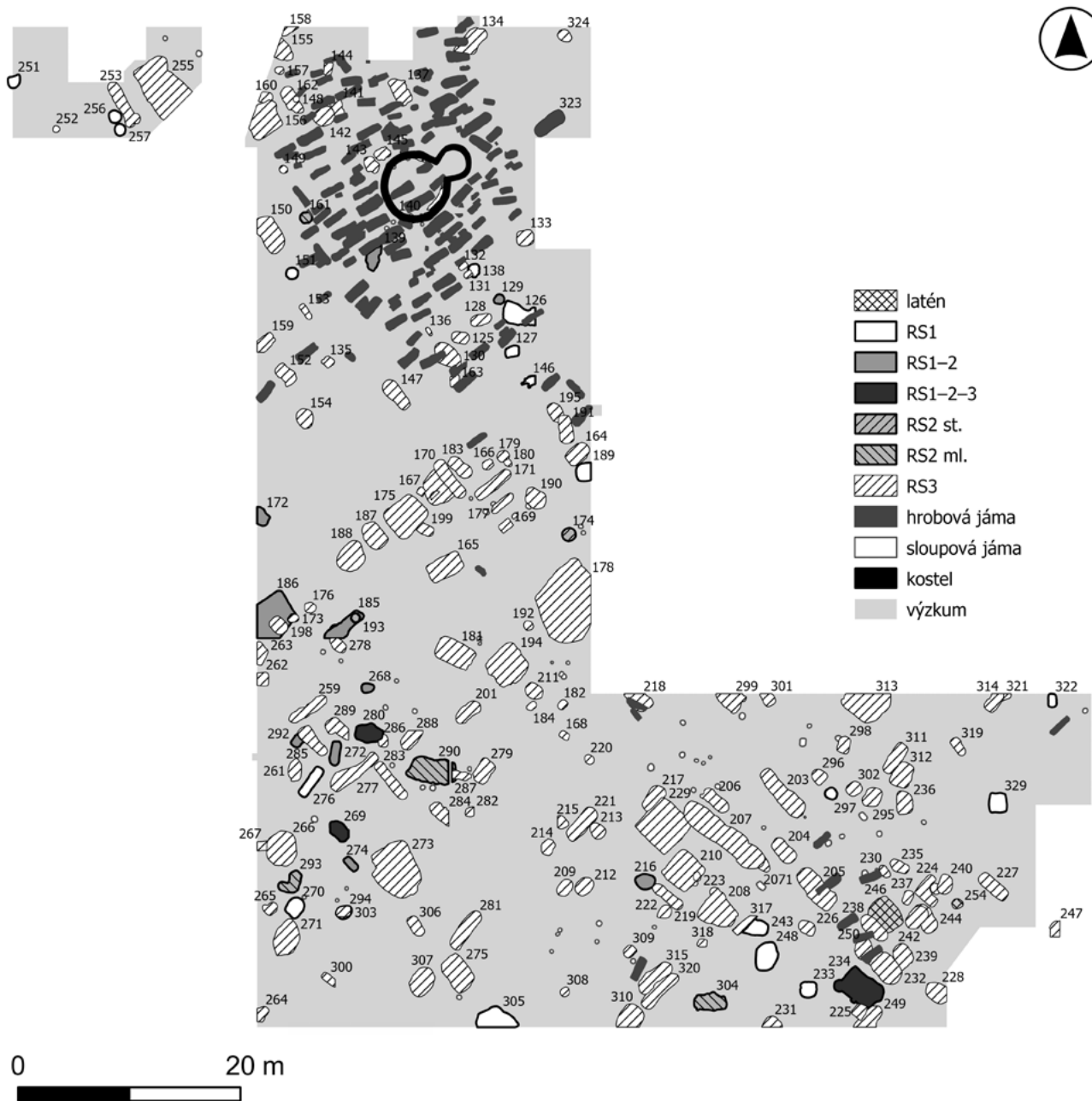
tehdejšího ředitele Jaroslava Tejrala, pokračoval i v následujícím roce jako výzkum badatelský. V sezonách 1997 až 1998 potom v rámci studentské praxe archeologické exkavace a dokumentace (Macháček 2001a). Na podzim roku 2003 byla plocha poprvé změřena nedestruktivní geomagnetickou prospekci Petrem Milem ve spolupráci s univerzitou ve Frankfurtu nad Mohanem. Následující rok byla lokalita podrobena intenzivnímu plošnému výzkumu, ze kterého pochází soubor pravěké a raně středověké keramiky a železná ostruha s očky (Vostrovská 2016). V roce 2022 byla lokalita opět změřena magnetricky pracovníky UAM. V sezonách 2022 a 2023 byl znovu proveden badatelský výzkum na lokalitě.

Obr. 7. Přehledný plán výzkumů na lokalitě Břeclav – Libivá.

Celkově byla archeologicky prozkoumána plocha 2524 m². Největší plocha 1285 m² byla odkryta v sezónách 1995–1998, v roce 2022 zasáhl výzkum 1023 m² plochy a v roce 2023 pouze 217 m². Kampaně 1995–1998 a 2022 jsou charakterizovány plošnými skrývkami v kombinaci s cílenými odkryvy objektů identifikovaných magnetometrickým výzkumem. V roce 2023 byly na základě analýzy leteckých snímků a magnetometrické

prospekce vytipovány a odkryty anomálie, z nichž jen některé byly prozkoumány pod úroveň začištěného podloží. Do roku 2023 bylo na lokalitě prozkoumáno 125 sídlištních objektů, z nichž je 37 časně slovanských a starohradištních, 15 hrobů a 55 sloupových jam (obr. 7).

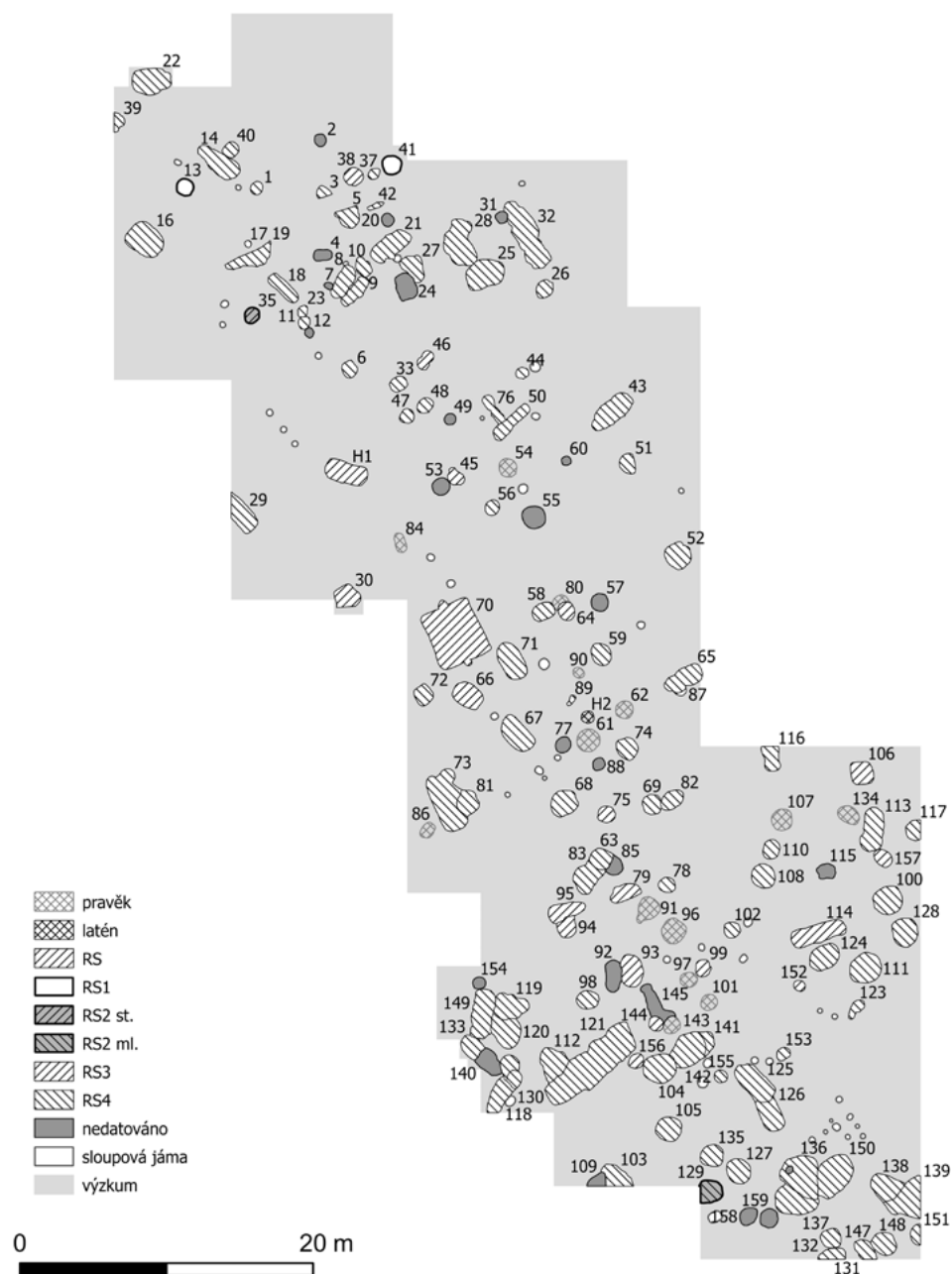

Obr. 8. Přehledný plán výzkumů na ploše Severovýchodního předhradí Pohanska.

Břeclav – Pohansko – Severovýchodní předhradí

Dlouhodobé archeologické výzkumy, které byly zahájeny v roce 1959, již od svého počátku přinášely kromě středohradištních nálezů také časně slovanské a starohradištní sídlištní objekty a žárové pohřebiště. Tyto fondy byly důkladně zpracovány již ve 20. století v několika specializovaných monografiích a studiích (Dostál 1982; 1985; Macháček 1992; 1994). Nové výzkumy na ploše Severovýchodního předhradí, které započaly v roce 2008 a byly zatím ukončeny odkryvem časně slovanské studny v roce 2022, přinesly další soubor sídlištních objektů a nálezů sledovaného období.

V průběhu let 2008 až 2022 bylo na ploše o výměře 3945 m² prozkoumáno celkem 196 sídlištních objektů neolitických, laténských a raně středověkých, ze kterých bylo do časně slovanského nebo starohradištního období zařazeno 39 objektů, 174 hrobů, včetně jedné dětské kostry vhozené do zásobnicové jámy, devět žlabů a 61 sloupových jam (obr. 8). Časně slovanské a starohradištní nálezy pocházejí také z nadloží, které v těchto místech bylo narušeno výrazně jen ve středohradištním období a při výstavbě struktur, pravděpodobně před druhou světovou válkou.

Obr. 9. Přehledný plán výzkumů na lokalitě Kostice – Zadní hrúd.

Kostice – Zadní hrúd

Výzkumy zde probíhaly ve třech kampaních 2009–2011, 2013 a 2016. První dvě byly zaměřeny na poznání mladohradištního sídliště identifikovaného povrchovou prospekci a aktivitami nelegální detektorové činnosti (Dresler – Macháček 2014; Macháček – Balcárková – Dresler – Milo 2013). Sezona 2016 byla zaměřena na odkryv čtvercového porostového příznaku, interpretovaného jako středohradištní zemnice. V průběhu první kampaně byla lokalita i polohy v okolí proměřeny geomagnetickou prospekci (Milo 2013). Celý prostor byl již od 90. let 20. století intenzivně procházen amatérskými hledači archeologických artefaktů (Janál 1996; 2006)

a od počátku 21. století je pod intenzivním zájmem zejména nelegální detektorové prospekce. Mimo to je dnes lokalita intenzivně zemědělsky obdělávána.

Celkem byla odkryta a prozkoumána plocha 2979 m², prozkoumáno bylo 180 sídlištních objektů z období latěnu a raného středověku, z toho čtyři časně slovanské a starohradištní, tři hroby, dva žlaby a 53 sloupových jam (Balcárková – Dresler – Macháček 2017). Podle povrchové prospekce z let 2004–2010 jsou časně slovanské a starohradištní keramické nálezy častější severozápadním směrem od plochy zkoumané v letech 2009 až 2011 (obr. 9).

5 NEMOVITÉ ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY Z ČASNĚ SLOVANSKÉHO A STAROHRADIŠTNÍHO OBDOBÍ

5.1 Nemovité sídlištní nálezy – základní charakteristika

Sledovaný soubor zahluobených a nadložních nemovitých nálezů – sídlištních objektů, pochází ze čtyř zkoumaných sídlišť, které spojuje chronologicky vymezené období RS1 až RS2. Jedná se o 112 objektů rozdělených na základě jejich tvarových a funkčních vlastností do šesti základních skupin: zemnice, zásobní jámy, pyrotechnologická zařízení, destrukce pece, studny, indiferentní jámy a kamenná destrukce (tab. 2).

Typ objektu	Břeclav - Lány	Břeclav - Libivá	Pohansko - SVP	Kostice - Zadní hrůd
jáma	23	21	22	2
zásobní jáma	2	15	10	2
zemnice	5	2	2	0
kamenná destrukce	1	0	0	0
studna	0	0	1	0
destrukce pece	0	0	2	0
pyrotechnologické zařízení	0	0	2	0

Tab. 2. Typy zahluobených sídlištních objektů na sledovaných lokalitách.

Zemnice

Zařazení objektů 186 a 234 z Pohanska z plochy Severovýchodního předhradí mezi zemnice je problematické z hlediska půdorysu a absence charakteristických prvků. Objekt 186 neznáme celý a v obou případech postrádáme přesvědčivé pozůstatky otopného zařízení. Oba objekty svou orientací a prostorovým zařazením z hlediska raně středověké sídlištní struktury korelují spíše s mladším, středohradištním obdobím. Objekt 186 je součástí řady objektů vymežujících jihovýchodní stranu páteřní komunikace, která v 9. století definovala hlavní směr zástavby i pohřbívání na Pohansku

(Prišťáková – Milo 2021). Objekt 234 je orientován kolmo k tomuto klíčovému směru a ve spojení s nedalekým pyrotechnologickým objektem 233 lze uvažovat spíše o jeho výrobní funkci (obr. 12).

Zemnice z Libivé, objekty 100 a 106, měly čtvercový nebo mírně obdélníkový půdorys o rozměrech 3 × 3,5 m a 3,3 × 3,3 m, ploše 10 m² a vanovitý průřez o hloubce 0,78 a 0,65 m. Zemnice 100 je orientovaná rohy k vedlejším světovým stranám, zemnice 106 rohy k hlavním světovým stranám (obr. 11). Otopná zařízení jsou dochovaná jen jako drobné kameny a propálené plochy topenišť a nacházela se v západním nebo severovýchodním rohu. Výplň zemnic byla homogenní s drobnými keramickými fragmenty. Větší fragmenty keramiky se ojediněle nacházely na dně zemnic. Nepodařilo se prozkoumat ani zachytit konstrukce nesoucí střechu zemnice, např. sloupové jámy, žlábký po obvodu apod. Z charakteru záspy a absence velkých kamenů pecí lze soudit, že zemnice byly vyklizeny a zasypány úmyslně.

Jen jediná zemnice byla na Lánech prozkoumána celá, proto nemůžeme obecně definovat jejich tvarové a rozměrové charakteristiky. Jediný celý prozkoumaný objekt 28 byl orientovaný rohy k hlavním světovým stranám. Má mírně obdélníkový tvar o rozměrech 2,9 × 2,5 m, hloubce 0,6 m a otopné zařízení ve východním rohu. Na podlaze objektu se nacházela rozbitá nádoba ve střepech. Sloupové jámy ani další konstrukční prvky nebyly identifikovány. Ostatní zemnice (O16, O19, O20 a O38) nemohly být vzhledem k omezeným podmínkám výzkumu v lesním porostu prozkoumány celé (obr. 10). Rohy byly orientovány k hlavním světovým stranám, až na objekt 19 s rohy směřujícími do vedlejších směrů. Kromě O16 byla v zemnicích prozkoumána otopná zařízení nebo jejich zbytky. Hloubka zemnic je variabilní od 0,16 do 0,87 m od úrovně podloží. V podlaze zemnice 19 a 38 byly zachyceny a prozkoumány sloupové jámy. Nacházely se na obvodu podlahy. Jejich hloubka se pohybovala v rozmezí od 8 do 18 cm, bez závislosti na pozici v rámci půdorysu. Zda nesly střechu nebo byly součástí složitější konstrukce, nelze za stavu poznání jasně

rozhodnout. Výplň zemnice byla homogenní s nálezy keramických fragmentů a zvířecích kostí.

Zemnice prozkoumané na Lábivé a Lánech nijak nevybočují z poznatků zjištěných výzkumy na lokalitách v širším regionu. Stejně jako v Mutěnicích – Zbrodu (*Klanica 2008*), Mikulčicích – Podbřežníkách (*Mazuch 2008; 2020*) i na geograficky vzdálenějších lokalitách, jakými jsou například Roztoky u Prahy (*Kuna – Profantová 2005*), jsou rozměrové a tvarové variace zemnic podobné. Klíčovým prvkem pro funkční interpretaci je potom přítomnost otopného zařízení, které v případě obou objektů z Pohanska postrádáme.

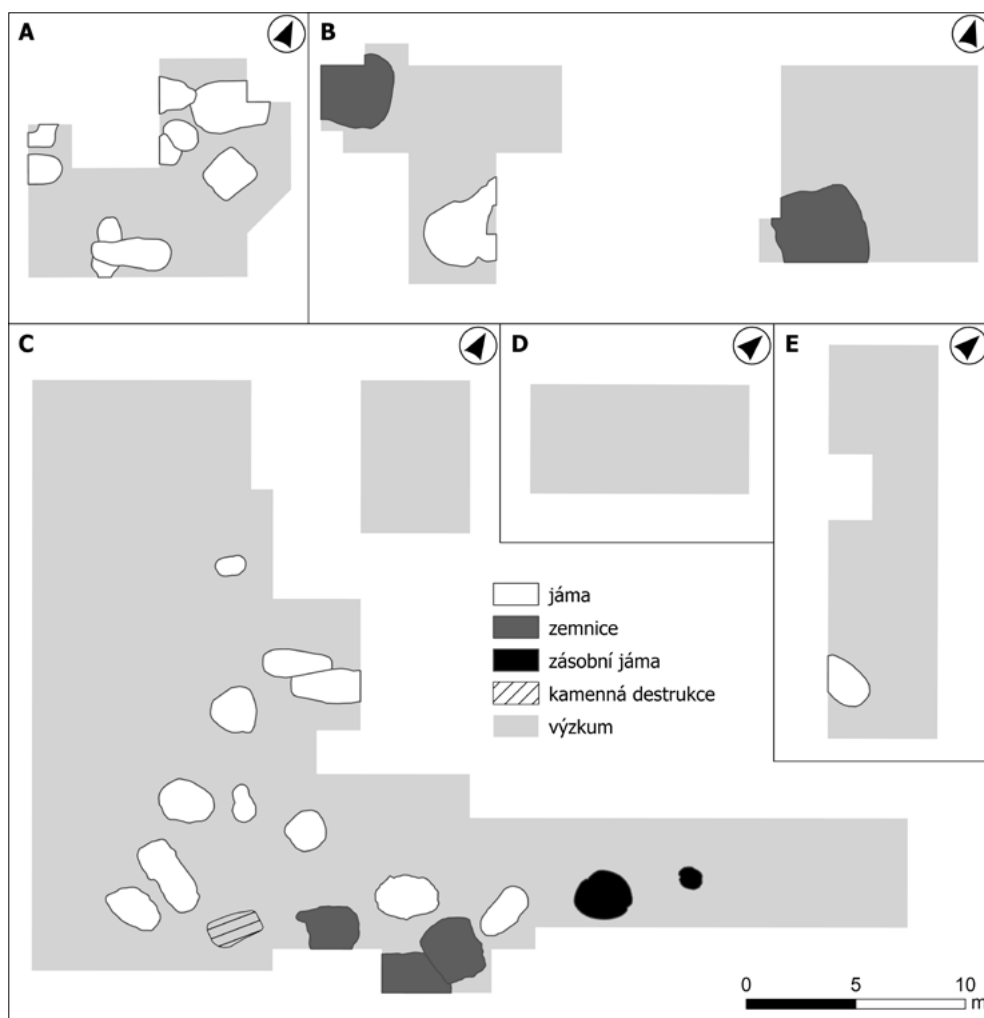
Zemnice			
Břeclav - Lány	Břeclav - Lábivá	Pohansko - SVP	Kostice - Zadní hrúd
O016	O100	O186	
O019	O106	O234	
O020			
O028			
O038			

Tab. 3. Výčet objektů typu zemnice.

Zásobní jámy

Na všech zkoumaných lokalitách byly identifikovány jámy vakovitého a hruškovitého průřezu jejichž funkce je nejčastěji interpretována jako obilní zásobní jáma, obilnice (obr. 10–13; Dostál 1982; Kunz 2004). Ideální tvar obilnice je ve svrchní části často poškozen zborcením stěn, nebo je poničen výkopem mladšího objektu (Břeclav – Pohansko – Severovýchodní předhradí, O193 a O197), nebo nebyla jeho část rozpoznána, i když se zahluboval do staršího laténského objektu (Břeclav – Lány, O31).

Hloubka obilnic na sledovaných lokalitách kolísá od 0,5 do 1,7 m, šířka od 0,6 do 1,5 m. K hloubce je nutno připočítat ještě nerozpoznanou a odstraněnou část v nadloží, jehož tloušťku na základě situace na Pohansku můžeme odhadnout na cca 0,2 m. Výplň jam většinou obsahovala malé fragmenty keramiky a drobné zvířecí kosti. Ojedinelé byla ve výplni nalezena kostra zvířete (Břeclav – Lábivá, O76), větší keramické fragmenty (Břeclav – Lábivá, O81), výjimečný je potom skelet dítěte (H205) z obilní jámy 174 prozkoumané na Severovýchodním předhradí na Pohansku u Břeclavi. Odlišitelné zvrstvení pak naznačuje, že k zasypávání byly

Obr. 10. Typy zahloubených sídlištních objektů na lokalitě Břeclav – Lány.

využity buď rozdílné zdroje materiálu nebo byly jámy zasypávány opakovaně, nárazově.

Paleobotanická analýza mechanických vrstev výplně objektu 174 zjistila přítomnost žita, pšenice a pšenice, proto nelze jednoznačně specifikovat, zda byla obilnice využívána k uchování jednoho druhu produktu či byla vybírána postupně.

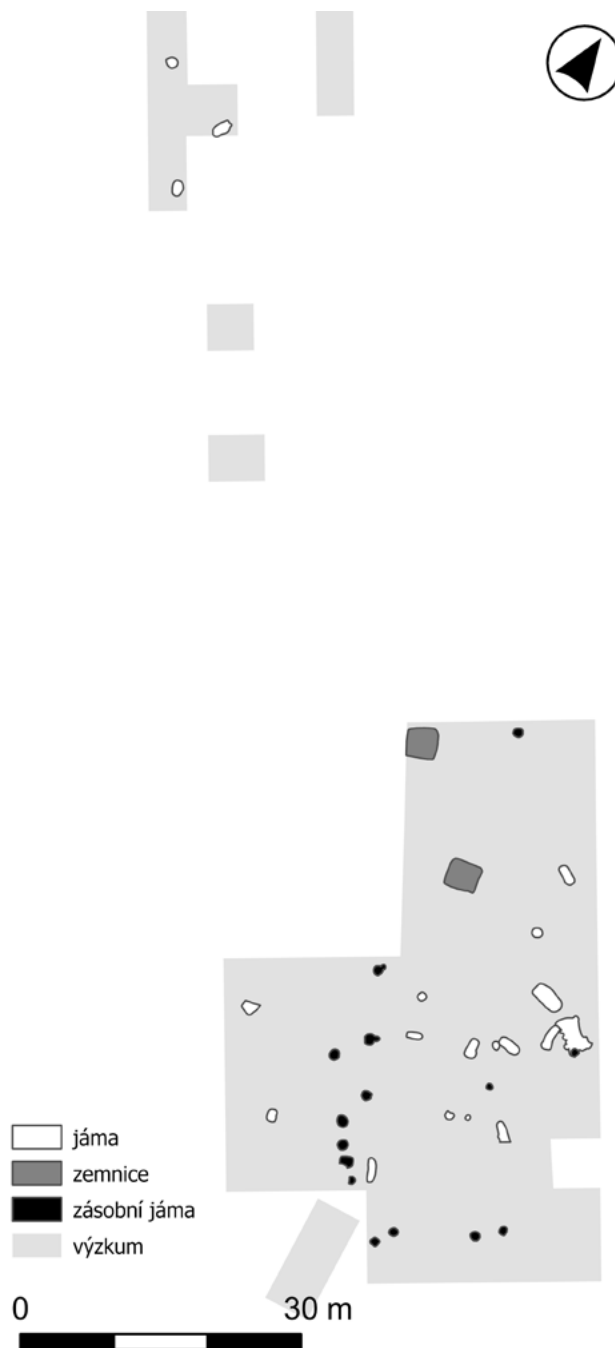
Z prostorového hlediska pak vytvářejí větší i menší shluky. Na Pohansku se obilnice vyskytují po dvou, tak jako to dříve sledoval už Bořivoj Dostál (*Dostál 1982*, 15), postrádáme však přesvědčivé doklady obydlí v jejich blízkosti a vazbu na nějaké hospodářské jednotky (obr. 12). Nově jsou zaznamenány i samostatné obilní jámy, opět bez vazby na časově shodná obydlí. Na Líbivě naopak obilnice vytvářejí na prozkoumané ploše výrazný shluk (obr. 11). Jedná se o plochu výzkumů z let 1995 až 1998. Raně středověké obilní jámy vytvářejí dvě rovnoběžné, jednou zalomené linie. Nejbližšími obytnými stavbami jsou dvě zemnice ze středohradištního období (O30 a O91). Vzhledem k nedostatečné znalosti širšího areálu nelze vyloučit, že se jedná o jeden areál v zadních traktech usedlostí. Absence časně slovanských a starohradištních zemnic u tohoto shluku potom opět otevírá diskusi o neidentifikovaných a neidentifikovatelných nadzemních roubených obytných stavbách.

Pyrotechnologická zařízení

Kromě pecí v zemnicích byla, ovšem jen na Severovýchodním předhradí Pohanska u Břeclavi, prozkoumána pyrotechnologická zařízení a samostatné pece. Jedná se o mírně zahloubené objekty nebo prostorově vymezené stopy po ohni na úrovni původního povrchu. V případě objektů 127 a 146 můžeme uvažovat

Zásobní jámy			
Břeclav - Lány	Břeclav - Líbivá	Pohansko - SVP	Kostice - Zadní hrúd
O023	O006	O129	O013
O031	O007	O138	O041
	O009	O161	
	O018	O193	
	O045	O174	
	O055	O197	
	O062	O256	
	O076	O257	
	O080	O297	
	O081	O303	
	O086		
	O089		
	O090		
	O092		
	O102		

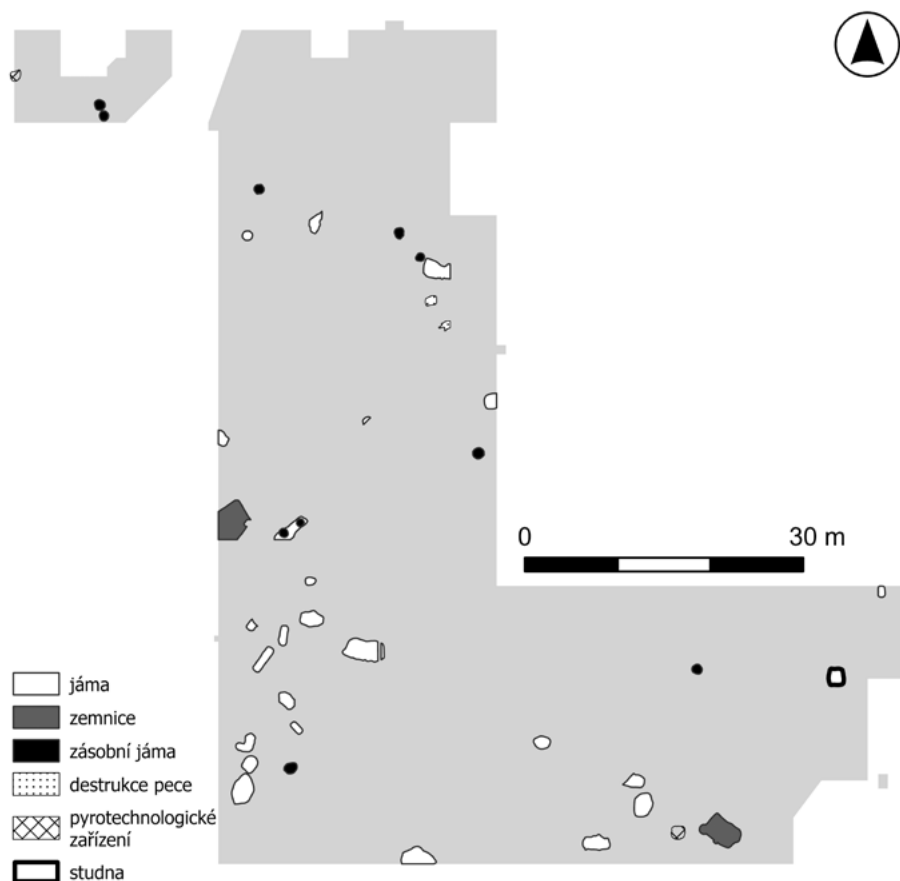
Tab. 4. Výčet objektů typu zásobní jáma.

Obr. 11. Typy zahloubených objektů na lokalitě Břeclav - Líbivá.

o pozůstatcích otopných zařízení nadzemních objektů nebo místa ohnišť používaných k řemeslné výrobě (obr. 12). Nálezy v okolí, či spíše jejich absence, bohužel neumožňují žádnou bližší specifikaci ani v jednom případě. Objekt 251 zachycený těsně na hraně vyvýšeniny předhradí je mísovitá zahloubenina s propáleným dnem nepravidelného tvaru a rozptýlenými kameny. Přímo na místě nebyly sledovány žádné jasné indicie, k čemuž mohl být objekt využit.

Nejjistější pyrotechnologické zařízení reprezentuje objekt 233, který se nacházel poblíž chronologicky stejně řazeného objektu 234 na Severovýchodním předhradí Pohanska. Mísovitý objekt vyplněný vrstvou přepálených

Obr. 12. Typy zahlabených sídlištních objektů na lokalitě Břeclav – Pohansko – Severovýchodní předhradí.

vápencových kamenů měl ve středu dna v půdorysu kruhovou propálenou strukturu o průměru 50–54 cm a síle výmazu 5 cm. Z výplně jámy ani pece nebyly vyzvednuty žádné nálezy, které by pomohly charakterizovat využití tohoto pyrotechnologického zařízení. Naopak z nadložní vrstvy pochází početný, avšak zatím blíže nespecifikovaný soubor strusek a slitků olova.

Studna

Výjimečný je objev studny O329 na ploše Severovýchodního předhradí Pohanska u Břeclavi (obr. 12). Výkop studny na úrovni podloží byl čtvercový, postupné snižování a sledování charakteru výplně studny ukazuje na kruhovou výdřevu, snad košatínu. Dřevěné konstrukční prvky, které by datovaly dobu konstrukce studny, nebyly zjištěny. Z výplně studny byl získán materiál použitý k radiokarbonovému datování, který datuje studnu, respektive její zánik a zasypávání, do doby okolo poloviny 7. století. Tato data budou publikována v samostatné studii (Adameková – Přišťáková – Synková et al. 2026 v tisku).

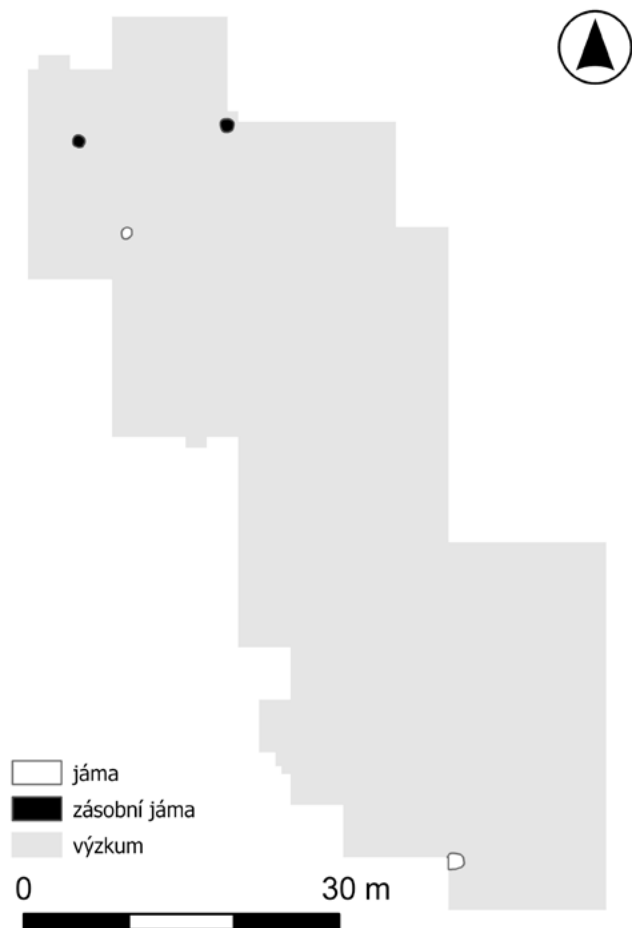
Indiferentní jámy

Naprostá většina sídlištních objektů byla zařazena mezi indiferentní jámy. Jde o jámy obdélníkového, oválného,

kruhového i čtvercového půdorysu. Jejich hloubka opět kolísá od několika málo centimetrů až po 0,8 m. Orientace jam je různá a na zkoumaných plochách nevytvářejí žádné smysluplné struktury samostatně ani ve vazbě na zemnice, ani neumožňují rekonstruovat nadzemní stavby. Z výplně těchto jam pochází běžný sídlištní odpad, keramika, zvířecí kosti, mazanice a jen ojediněle drobné železné předměty.

5.2 Hroby

Do textu jsme se rozhodli zahrnout i krátkou informaci o hrobových nálezech z lokality Břeclav – Líbivá, a to z toho důvodu, že tři z prozkoumaných hrobů náležejí do raného středověku. Dva hroby řadíme do středohradištní fáze RS (hroby H6 a H11). U hrobu H6 nám pomohlo radiokarbonové datování (tab. 40, 41; Schulz – Zlámalová – Reyna et al. 2025, Fig. 1). Jedinec z hrobu H11 byl vybaven dvěma keramickými nádobami, jež hrob obecně datují do středohradištního období (tab. CCLXVII: 2–3). Jeden ze zkoumaných hrobů – H15 – velmi pravděpodobně patří do chronologického stupně RS2, zde se opět opíráme o výsledky radiokarbonového datování (tab. 40; tab. CCLXIX: 2).

Obr. 13. Typy zahloubených sídlištních objektů na lokalitě Kostice – Zadní hrud'.

V rámci výzkumných kampaní 1996–1998 a 2022–2023 bylo na Líbivě objeveno celkem 15 lidských hrobů a dva hroby s deponacemi psa (obr. 7; tab. 79; tab. CCLIX: 2, CCXCV: 1). Číslovaných je ovšem 18 hrobů. Při revizi dokumentace totiž vyšlo najevo, že pod číslem H16 neexistuje žádný dokumentovaný kontext. Šlo patrně o chybu v následném číslování hrobů, takže i když je poslední hrob číslován jako H18, ve skutečnosti je jich evidováno pouze 17 (z toho dva patří deponacím psů: H2, H4; tab. CCLIX: 2).

Evidované hroby patří do tří základních časových období:

- hrob H18 je datován do doby laténské, konkrétně do stupně B1 (za konzultaci děkujeme P. Goláňové);
- hroby H1, H3, H5, H7–H10, H13, H14, H17, tedy celkem 10 hrobů je datováno do starší doby stěhování národů, tedy druhé poloviny 4. stol. n. l. (Macháček 2001a, 39-40; Macháček – Klanicová 1997; Schulz – Zlámalová – Reyna et al. 2025);
- hroby H6, H11 a H15 patří do raného středověku;
- hrob H12 (bez inventáře) není prozatím přesně datován, je však pravděpodobné, že také patří do raného středověku;
- hroby H2 a H4 patří deponacím psů, prozatím jsou řazeny také do raně středověké fáze osídlení této

polohy (na lokalitě jsou evidovány další tři deponace psích pozůstatků, ty však nemají hrobová čísla; (Macháček 2001a, obr. 8).

Jednotlivé hrobové celky:

Číslo hrobu	Interpretace	Datace	Tab.
H1	kostrový hrob	DSN	CCLIX
H2	pohřeb psa	RS (?)	
H3	kostrový hrob	DSN	
H4	pohřeb psa	RS (?)	CCLIX, CCXCV
H5	kostrový hrob	DSN	CCLX, CCXCV
H6	kostrový hrob	RS	CCLXI, CCXCV
H7	kostrový hrob	DSN	CCLXII, CCXCV
H8	kostrový hrob	DSN	CCLXII, CCLXIII, CCXCVI
H9	kostrový hrob	DSN	CCLXIV, CCLXV, CCXCVI
H10	kostrový hrob	DSN	CCLXV, CCLXVI, CCXCVII
H11	kostrový hrob	RS	CCLXVII, CCXCVII
H12	kostrový hrob	?	CCLXVIII, CCXCVII
H13	kostrový hrob	DSN	CCLXVIII, CCXCVII
H14	kostrový hrob	DSN	CCLXIX, CCXCVIII
H15	kostrový hrob	RS	CCLXIX, CCXCVIII
H16	zrušeno		
H17	kostrový hrob	DSN	CCLXX, CCXCVIII
H18	kostrový hrob	LT B1	CCLXX, CCXCVIII

Z raně středověkých hrobů zde musíme zmínit hrob H15 (tab. CCXCVIII: 2), který byl značně poničený orbou. Hrobová jáma i kostra byly destruované. Výzkumem se podařilo zachytit nepravidelnou obdélníkovou hrobovou jámu o rozměrech 112×66×15 cm (hloubka od skrytého podloží). Jáma byla orientována ve směru SZ–JV. Totálně dislokovaná kostra patrně původně ležela naznak, o poloze končetin nelze nic potvrdit. Hrob neobsahoval žádný hrobový inventář.

Vzorky kostní tkáňe byly poskytnuty na radiokarbonové datování, které přineslo malé překvapení. Měření prováděla laboratoř v Poznani (čísla vzorků: Poz-108442; Poz-112114). Očekáváno bylo zařazení do doby stěhování národů, ale hrob H15 byl s 95,4% pravděpodobností datován do intervalu 673–822 n. l. (tab. 41, obr. 94). Obecně lze zařadit tento hrob do průběhu 8. století, tedy do fáze RS2 (Schulz – Zlámalová – Reyna et al. 2025, Fig. 1). Pro toto období je jasně převažujícím způsobem pohřbívání kremace. Inhumace se začíná ve větší míře uplatňovat až ke konci 8. století. Na Líbivě máme radiokarbonovou metodou velmi pravděpodobně potvrzenou inhumaci již z 8. stol. (Nelze však úplně vyloučit ani dataci do první poloviny 9. stol.).

Dalším lidským pozůstatkem z regionu dolního Podyjí, který jde možná ještě dál do minulosti než hrob H15

z Lábivé, je pravděpodobně nepietní deponace novorozence ženského pohlaví – H205, jež byla nalezena ve výplni zásobní jámy 174 (*Macháček – Balcárková – Dresler et al. 2021, 296–297*). Zásobnice obsahovala střepy keramiky ze starší fáze horizontu RS2. Pozůstatky dítěte lze datovat do druhé poloviny 7. stol. až počátku 8. stol. Pravděpodobně se jedná o dosud nejstarší zdokumentovanou kostru spjatou s raně středověkým slovanským osídlením na našem území (*Schulz – Zlámalová – Reyna et al. 2025, Fig. 1*); k hrobu H205 podrobněji v kapitole 7.7.

Asi 17 km vzdušnou čarou severozápadním směrem od Pohanska, proti proudu řeky Dyje, se nachází obec Příkladky, kde v roce 1945 J. Poulík objevil prozatím nejrozsáhlejší slovanské žárové pohřebiště (*Poulík 1957*). Mezi žárovými hroby na volném prostranství cca 10×10 m se nacházel kostrový hrob H114 orientovaný směrem Z–V, který obsahoval sax, očílku a nůž. Kostra byla dekomponována a z hrobového inventáře se do dnešní doby dochoval pouze sax. Na základě analogií lze tuto sečnou zbraň datovat do pozdního 6. a počátku

7. století. V hrobě mohl být pohřben bojovník pocházející z kulturního prostředí merovejské Franské říše nebo příslušník germánského kmene Langobardů, který nebyl součástí velkého přesunu do severní Itálie, anebo to mohl být Slovan, jenž přejal habitus západního souseda či rezistentního germánského obyvatele sledovaného regionu (*Jelínková 2012, 11–13, obr. 2, 3*). Kostrový ritus mohl být ovlivněn křesťanskou ideologií. Na základě archeologických nálezů z poloh Lány, Lábivá i Severovýchodní předhradí máme dostatek důkazů pro kulturní interakci zde usazených slovanských kmenů s prostředím Franské říše i pro pravděpodobné mísení slovanských komunit se zbytky germánského osídlení (tzv. runová kost, korálky, skleněné nádoby, olovený křížek apod.) Dolní Podyjí můžeme považovat za oblast s nejranějším výskytem inhumace na našem území. Toto tvrzení dokládá také malé prozkoumané pohřebiště z katastru Dolních Dunajovic, kde byly součástí hrobových výbav i opaskové garnitury tzv. avarského stylu (*Klanica 1972*).

6 MOVITÉ ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY Z ČASNĚ SLOVANSKÉHO A STAROHRADIŠTNÍHO OBDOBÍ

6.1 Prostorová distribuce archeologických nálezů v nadložních (kulturních) vrstvách

Systematické sledování jak přítomnosti, tak i nepřítomnosti různých archeologických nálezů a objektů nám umožňuje získat ucelenější představu o charakteru zkoumané lokality, její vnitřní struktuře a typech aktivit, které zde probíhaly. Zároveň nám tento přístup poskytuje možnost identifikovat potenciální existenci objektů, které kvůli specifickým podmínkám nebylo možné zachytit přímo v terénu (Ernée 2008; Macháček – Balcárková et al. 2021).

Ze studovaných lokalit je možné provést prostorovou analýzu nadložních kulturních vrstev na Pohansku u Břeclavi (Macháček – Balcárková et al. 2021, 65–116) a na lokalitě Lány. Lokality Líbivá a Kostice – Zadní hrúd se nacházejí na intenzivně obhospodařované půdě, což vedlo k jejich značnému narušení. V následující kapitole se zaměříme na vyhodnocení nadloží na lokalitě Lány. Prostorové rozmístění archeologicky prozkoumaných ploch na lokalitě Lány v geomorfologii terénu je zobrazeno na obr. 5 a 6.

Pro prostorové vyhodnocení byly použity údaje o počtu a hmotnosti jednotlivých typů nálezů z čtverce o rozměrech 1 × 1 m. Tyto údaje v pravidelné mřížce byly poté interpolovány v ArcGIS Pro pomocí funkce Kriging. Interpolace byla provedena s poloměrem 2 m. Pokud to nebylo možné, byly nálezy vázány na čtverec 5 × 5 m.

Charakteristika artefaktu	PUR 01		PUR 02		PUR 03	
	Počet	Hmotnost (kg)	Počet	Hmotnost (kg)	Počet	Hmotnost (kg)
keramika	13084	105,7	24938	273,6	366	3,4
kosti	1112	4,6	4422	26,3	57	0,6
mazanice	163	1,8	768	8,5	377	5,1
drobné nálezy	205	-	317	-	19	-
Σ	14564	112,1	30445	308,4	819	9,1

Tab. 6. Břeclav – Lány. Počty a celková hmotnost nálezů z kulturní nadložní vrstvy podle výškových úrovní. PUR 01: 0–20 cm od současného povrchu; PUR 02: 20–40 cm od současného povrchu; PUR 03: 40–60 cm od současného povrchu.

* Celkový součet počtu a hmotnosti je nižší než v tabulce 5, protože neznáme hloubku všech nálezů.

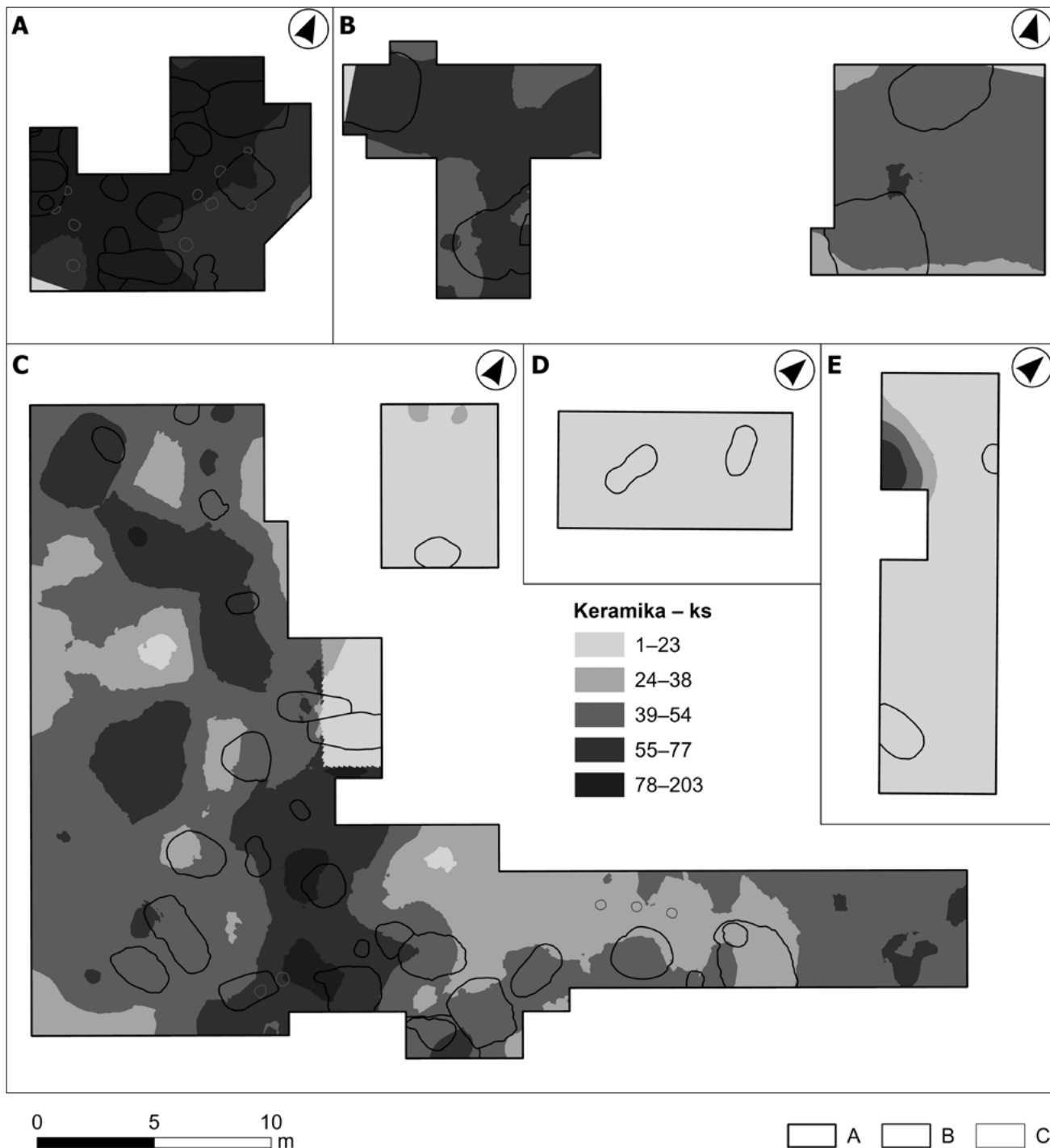
Charakteristika artefaktu	Kulturní vrstva		Objekty	
	Počet	Hmotnost (kg)	Počet	Hmotnost (kg)
keramika	38649	385,9	4495	87,7
kosti	6016	33	2076	16,7
mazanice	1740	21,6	627	16,2
drobné nálezy	544	-	160	-
Σ	46949	440,5	7358	120,6

Tab. 5. Břeclav – Lány. Počty a celková hmotnost nálezů z kulturní nadložní vrstvy a výplně sídlištních objektů.

Celkem bylo v nadložní kulturní vrstvě a v objektech objeveno více než 54 000 nálezů o celkové hmotnosti 561,1 kg (tab. 5). Z toho více než 86 % nálezů, tj. 46 949 se nachází v nadložní kulturní vrstvě. Nejpočetnější je keramika, následovaná kostmi a mazanicí. Keramika je nejpočetnější také v zásypech objektů, zde však na rozdíl od trendu v kulturní vrstvě pozorujeme výrazně menší rozdíl oproti kostem a mazanicí.

Jelikož nebylo možné rozpoznat přirozenou stratifikaci v nadložní kulturní vrstvě, metodicky jsme postupovali podle systému, který používáme na Pohansku u Břeclavi (Macháček – Balcárková et al. 2021), a zkoumali jsme umělé vrstvy o tloušťce přibližně 20 cm, označené jako PUR 01 až PUR 03. Z celkového počtu nálezů v nadložní vrstvě chyběly u přibližně 2,4 % informace o hloubce nálezu, a proto nebyly použity v další analýze.

Vertikální rozložení ukazuje převládající výskyt nálezů v hloubce 20–40 cm od současného povrchu (až 66 %),

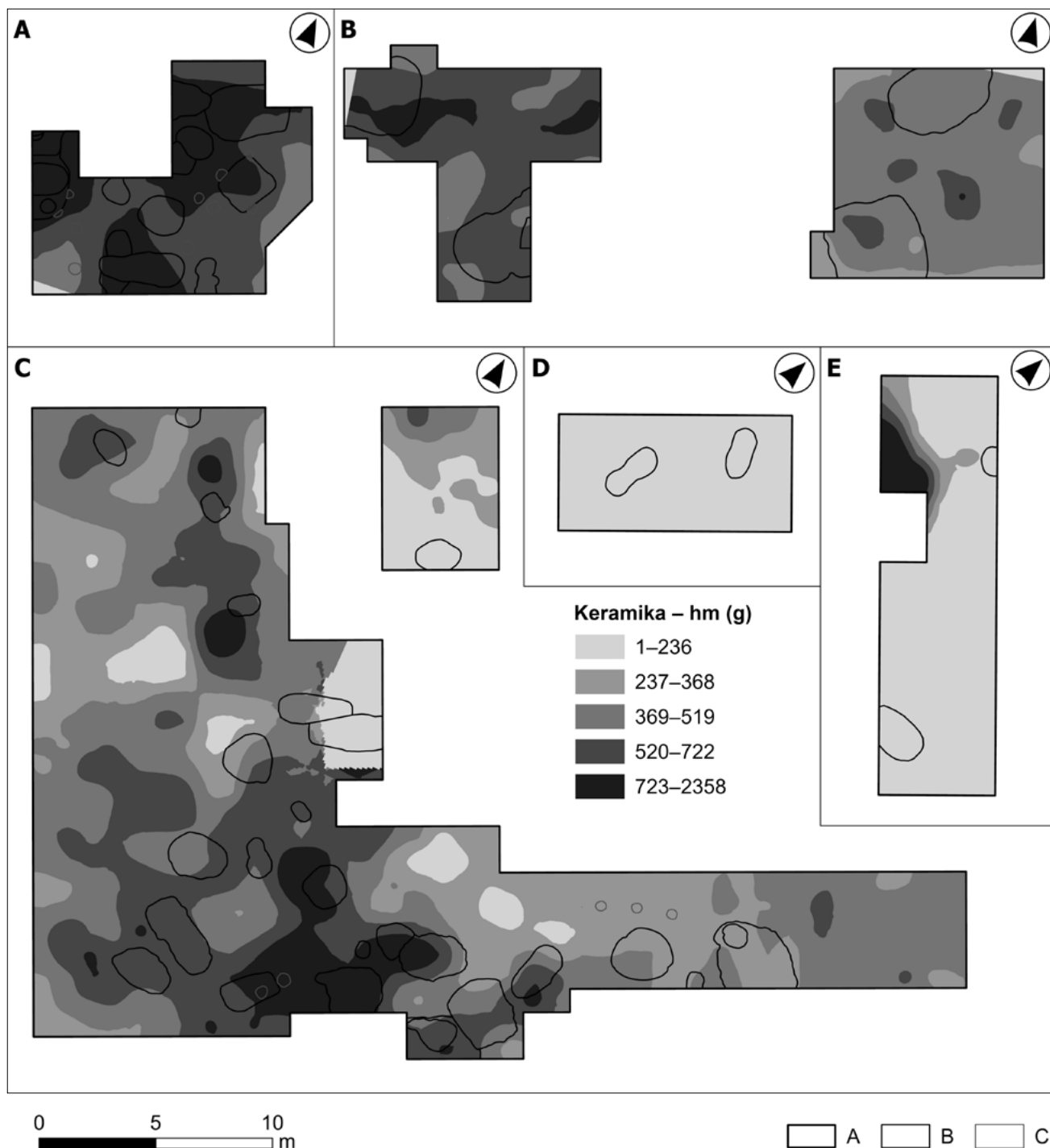
Obr. 14. Břeclav – Lány. Prostorová distribuce fragmentů keramiky dle počtu. A – sezona 2015; B – sezona 2016; C – sezona 2017 a 2021; D, E – sezona 2021. Legenda: A – hranice výzkumu; B – objekty; C – kůlové/sloupové jámy.

následuje hloubka 0–20 cm (32 %) a nejméně nálezů v hloubce větší než 40 cm (2 %), viz tab. 6. Je však třeba poznamenat, že kulturní vrstva nebyla vždy mocnější než 40 cm, a údaje jsou proto pouze orientační.

Prostorová distribuce keramiky

Na lokalitě Lány se až 89,5 % nálezů keramiky nachází v nadložní kulturní vrstvě. Existuje významný rozdíl v průměrné hmotnosti a nepřímo i ve fragmentaci nálezů v kulturní vrstvě a v zásypu objektů. Zatímco

průměrná hmotnost keramiky v kulturní vrstvě je 9,6 g, u objektů je to až 19,6 g. Celkově pocházejí z 860 kvadrantů. Rozdíly vidíme i mezi jednotlivými sezónami. Zatímco v sezoně 2015 bylo na relativně malém prostoru objeveno velké množství keramických fragmentů, jejich průměrná hmotnost je nejnižší ze všech sezon (tab. 7). Naopak nejvyšší průměrná hmotnost je v oblasti sezony 2017, která je v severním výběžku plochy mírně poznamenána ztrátou informace o příslušnosti keramiky ke čtverci 1 × 1 m.

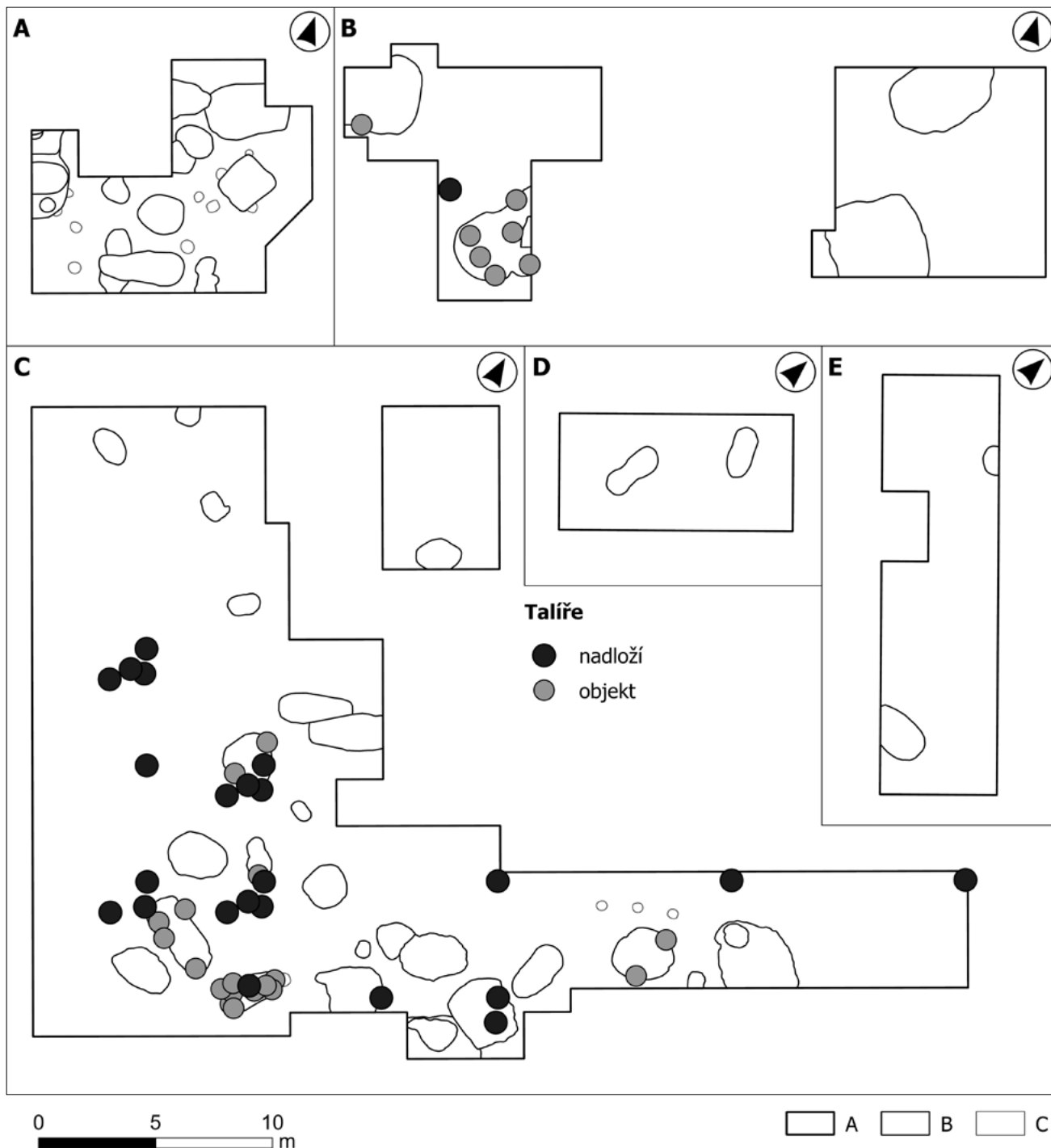
Obr. 15. Břeclav – Lány. Prostorová distribuce fragmentů keramiky dle hmotnosti. A – sezona 2015; B – sezona 2016; C – sezona 2017 a 2021; D, E – sezona 2021. Legenda: A – hranice výzkumu; B – objekty; C – kůlové/sloupové jámy.

Sezona	Počet	Hmotnost (kg)	Průměr (g)
2015	7318	65,3	8,9
2016	7928	78,4	9,9
2017	13130	139,2	10,6
2021	10273	103	10

Tab. 7. Břeclav – Lány. Počet, hmotnost a průměrná hmotnost keramických fragmentů v jednotlivých sezonách.

Prostorové rozložení je nerovnoměrné mezi jednotlivými polohami i v rámci jednotlivých sezon (obr. 14).

Nejvýznamnější kumulace keramických fragmentů byla zaznamenána v sezoně 2015 (obr. 14: A). V sezoně 2016 (obr. 14: B) je rozložení relativně rovnoměrné, ale to může být způsobeno malou rozlohou zkoumané plochy. Na největší ploše sezon 2017 a 2021 můžeme pozorovat určitý trend kumulace nálezů, zejména v blízkosti zahlužených objektů. Nejedná se však o úplné pravidlo, jak můžeme vidět v JV části plochy (obr. 14: C). Ve zbývajících sondách sezony 2021 (obr. 14: D, E) nebyly navzdory přítomnosti zahlužených objektů nalezeny žádné významné kumulace, s výjimkou západního rohu

Obr. 16. Břeclav – Lány. Prostorová distribuce nálezů keramických talířů v počtech fragmentů. A – sezona 2015; B – sezona 2016; C – sezona 2017 a 2021; D, E – sezona 2021. Legenda: A – hranice výzkumu; B – objekty; C – kůlové/ sloupové jámy. Jeden bod reprezentuje jeden kus.

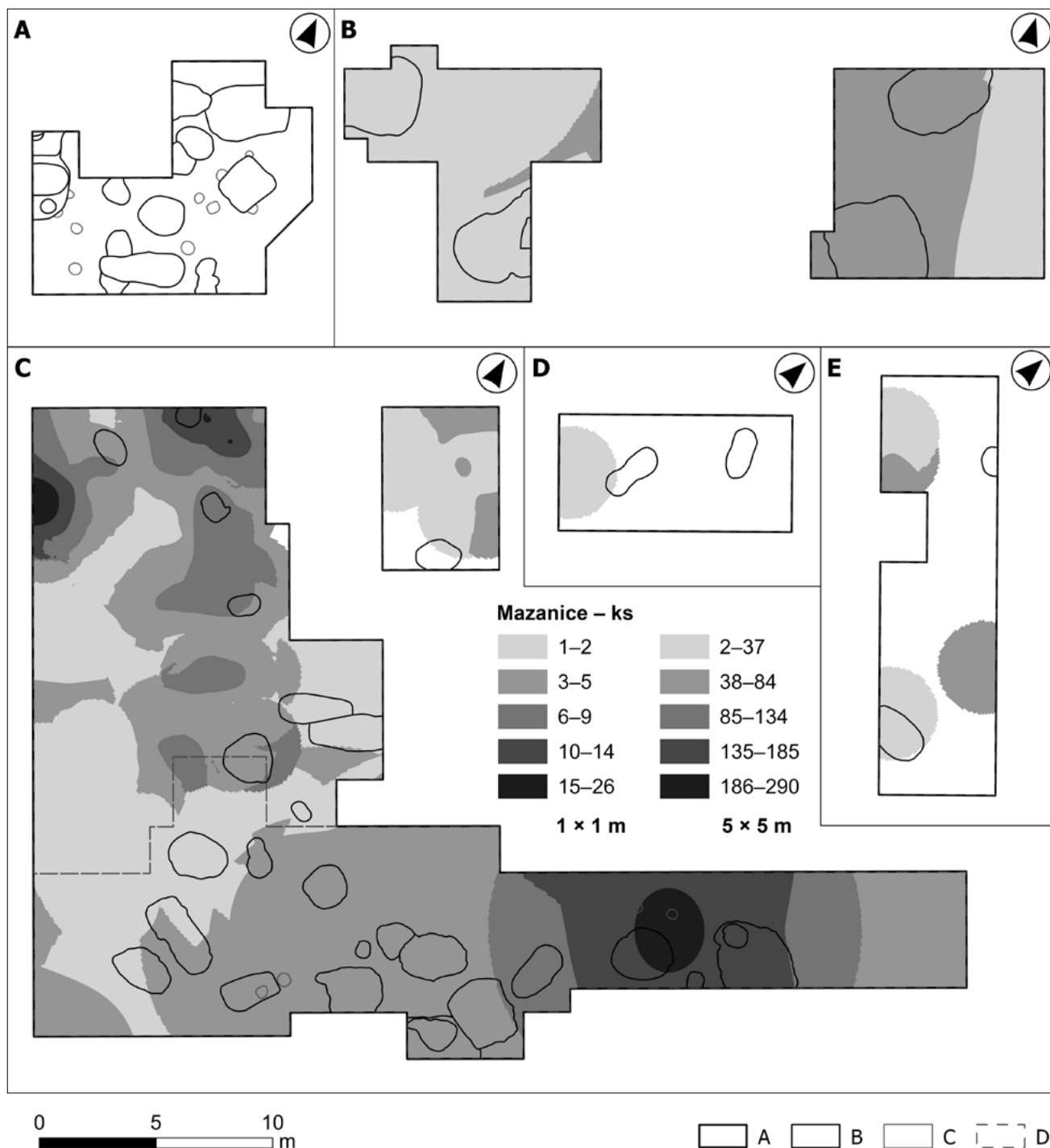
oblasti E, což by mohlo naznačovat přítomnost archeologických situací směrem na západ k oblasti C.

Rozložení hmotnosti keramických fragmentů (obr. 15) vykazuje mírně odlišný trend ve srovnání s počtem. V sezoně 2015 (obr. 15: B) je patrnější souvislost s bezprostředním okolím zahloubených objektů. Tento trend se však plně neprojevil v sezoně 2016 (obr. 15: B), kde je rozložení opět poněkud rovnoměrnější. Naopak v sezonách 2017 a 2021 (obr. 15: C) jsou vyšší hmotnosti fragmentů významně spojeny s přítomností předmětů

a v oblastech bez předmětů hmotnost fragmentů rychle klesá. V menších oblastech sezony 2021 (obr. 15: D, E) jsou opět pouze minimální hmotnosti keramického materiálu, s výjimkou kumulace v oblasti E.

Talíře

Samostatným a specifickým keramickým nálezem jsou *talíře*, které si vzhledem ke svému vysokému výskytu na lokalitě zaslouhují zvláštní pozornost (obr. 16).

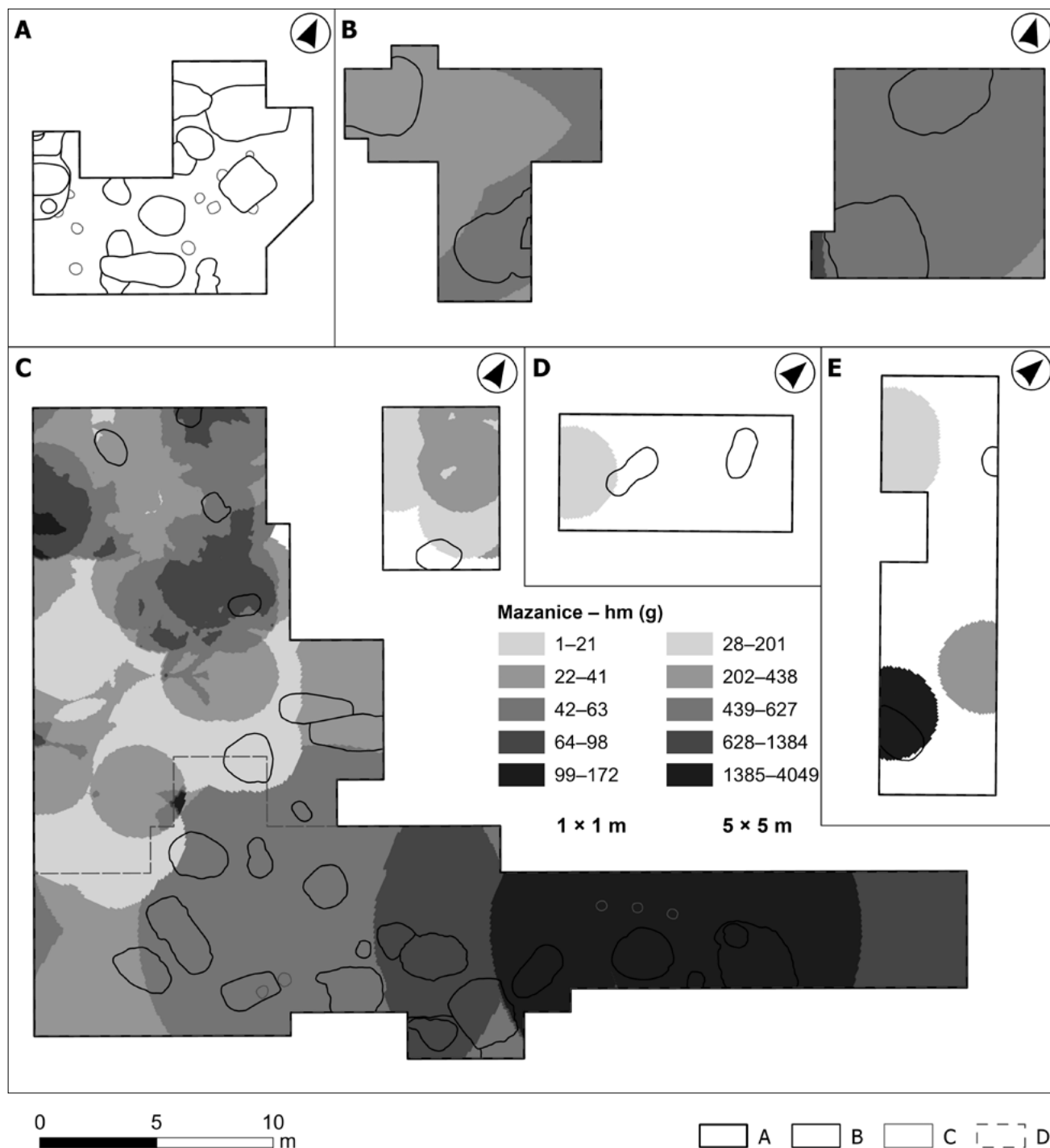

Obr. 17. Břeclav – Lány. Prostorová distribuce fragmentů mazanice dle počtu. A – sezona 2015; B – sezona 2016; C – sezona 2017 a 2021; D, E – sezona 2021. Legenda: A – hranice výzkumu; B – objekty; C – kůlové/sloupové jámy; D – hranice výzkumu sezon 2017 (jižní část) a 2021 (severní část).

Celkem se v nadloží nachází 24 fragmentů talířů a 25 ve výplni objektů. V sezoně 2015 sice nebyly nalezeny žádné kusy (obr. 16: A), avšak na ploše sezony 2016 byl jeden fragment v nadloží a dalších sedm ve výplni objektů (obr. 16: B). Výrazně početnější zastoupení mají na plochách sezon 2017–2021 – až 23 kusů se nachází v nadloží a 18 ve výplni objektů (obr. 16: C). Na zbývajících plochách se tento typ nálezů opět nevyskytuje (obr. 16: D, E).

Prostorová distribuce mazanice

Až 73,5 % nálezů mazanice se nachází v nadložní kulturní vrstvě. Průměrná hmotnost v kulturní vrstvě je 12,4 g a v zásypu objektů 25,8 g. Obecně je počet nálezů mazanice nízký. Nejvyšší průměrnou hmotnost v nadložní vrstvě dosáhly nálezů z let 2016 a 2017. Nálezů z roku 2021 mají nižší průměrnou hmotnost (tab. 8). V roce 2015 nebyly zaznamenány žádné nálezů mazanice v nadložní vrstvě (obr. 17: A). Během této sezony bylo v objektech nalezeno pouze 45 kusů mazanice. Tento jev je v ostrém kontrastu s jinými typy nálezů.

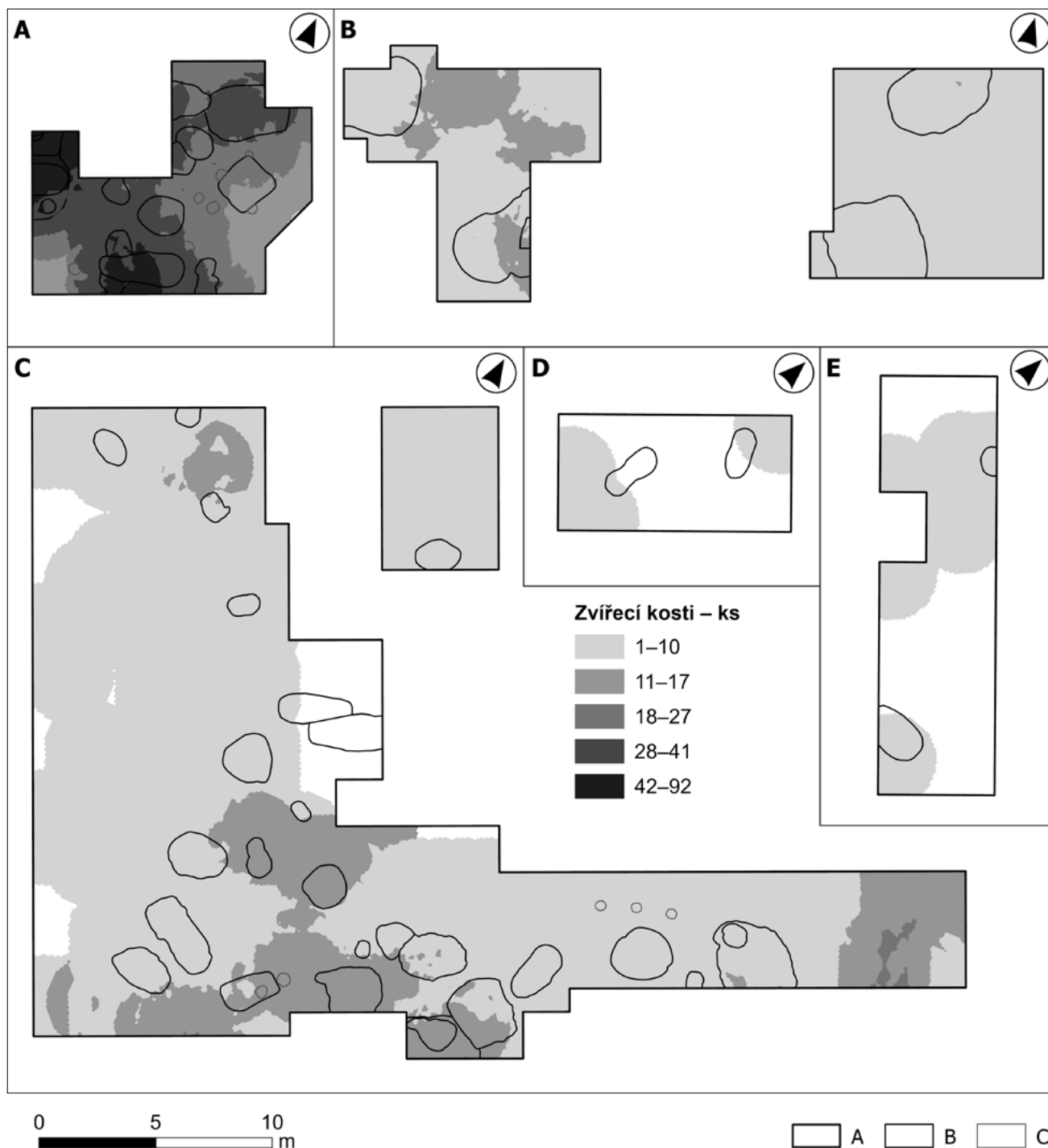
Obr. 18. Břeclav – Lány. Prostorová distribuce fragmentů mazanice dle hmotnosti. A – sezona 2015; B – sezona 2016; C – sezona 2017 a 2021; D, E – sezona 2021. Legenda: A – hranice výzkumu; B – objekty; C – křivkové/sloupové jámy; D – hranice výzkumu sezony 2017 (jižní část) a 2021 (severní část).

Sezona	Počet	Hmotnost (kg)	Průměr (g)
2015	0	0	0
2016	337	4,4	13,1
2017	876	10,8	12,3
2021	497	4,8	9,7

Tab. 8. Břeclav – Lány. Počet, hmotnost a průměrná hmotnost fragmentů mazanice v jednotlivých sezonách.

Při prostorovém vyhodnocení můžeme na rozdíl od jiných typů nálezů vyhodnotit pouze sezony 2017 (obr. 17: C, D, E), protože sezony 2016 a 2021 (obr. 17: B, C) jsou kvůli nedorozumění inventarizovány pouze na čtverci o rozměrech 5 × 5 m, aniž by byly přiřazeny ke kvadrantu 1 × 1 m. V tomto případě jsou data interpolována s vyhledávacím poloměrem 8 m.

Z hlediska prostorového rozložení počtu nálezů existují mezi sezonami významné rozdíly (obr. 17). Zatímco na ploše sezony 2016 nacházíme pouze malý počet nálezů

Obr. 19. Břeclav – Lány. Prostorová distribuce fragmentů zvířecích kostí dle počtu. A – sezona 2015; B – sezona 2016; C – sezona 2017 a 2021; D, E – sezona 2021. Legenda: A – hranice výzkumu; B – objekty; C – kůlové/sloupové jámy.

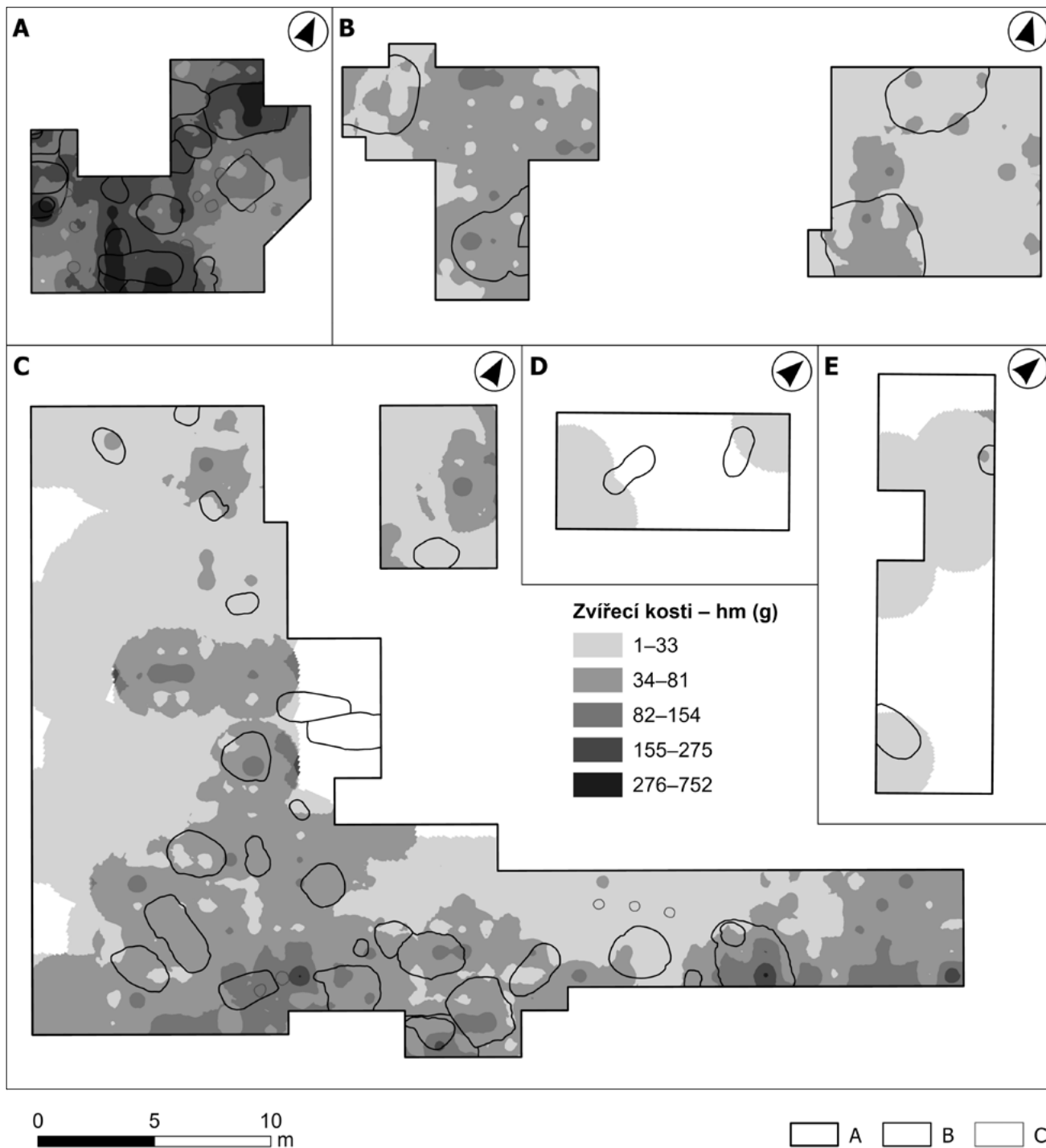
bez významných rozdílů mezi čtverci o velikosti 5 m (obr. 17: B), v sezonách 2017 a 2021 (obr. 17: C) vidíme zvýšenou koncentraci v blízkosti některých objektů. Ve zbývajících oblastech sezony 2021 (obr. 17: D, E) je pouze několik nálezů mazanic.

Prostorové rozložení hmotnosti nálezů mazanic (obr. 18) vykazuje výraznější koncentrace než v případě jejich počtu. V případě oblastí ze sezony 2016 (obr. 18: B) máme opět relativně rovnoměrné rozložení, ale v sezonách 2017 a 2021 (obr. 18: C) vidíme významné koncentrace vyšších hmotností nálezů,

hlavně v okolí objektů a kůlových/sloupových jam. Ve zbývajících oblastech sezony 2021 (obr. 18: D, E) jsou hmotnosti nálezů nízké, s výjimkou jižní části oblasti E, kde i přes nízký počet nálezů vidíme velkou hmotnost, a proto můžeme předpokládat, že se jedná o robustnější kusy mazanice.

Prostorová distribuce zvířecích kostí

Nálezy zvířecích kostí se v 74,4 % případů nacházejí v nadložní kulturní vrstvě. Kostí mají průměrnou hmotnost 5,5 g v kulturní vrstvě a 8,1 g v zásypech objektů.

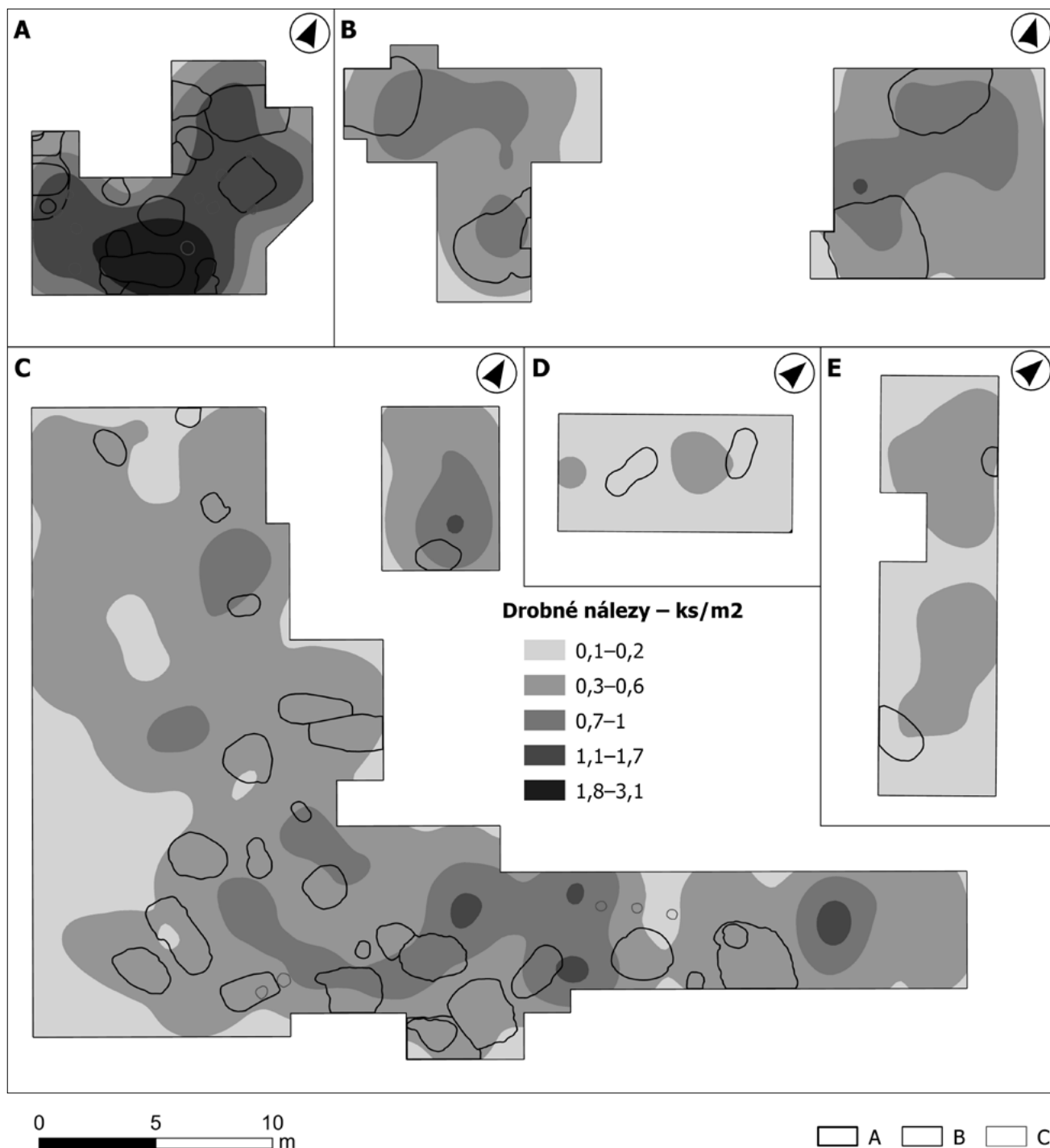

Obr. 20. Břeclav – Lány. Prostorová distribuce fragmentů zvířecích kostí podle hmotnosti. A – sezona 2015; B – sezona 2016; C – sezona 2017 a 2021; D, E – sezona 2021. Legenda: A – hranice výzkumu; B – objekty; C – kůlové/sloupové jámy.

Pocházejí celkem z 581 kvadrantů. Podobně jako u keramiky pozorujeme významné rozdíly mezi jednotlivými výzkumnými sezonami (tab. 9). Mezi sezonami není žádný významný rozdíl, pokud jde o průměrnou hmotnost nalezených kostí. Pozorujeme však rozdíly v nasycení kulturní vrstvy z hlediska počtu v jednotlivých částech lokality (obr. 19, 20).

Sezona	Počet	Hmotnost (kg)	Průměr (g)
2015	2333	12,6	5,4
2016	824	4,3	5,2
2017	1979	12,1	6,1
2021	455	2,6	5,7

Tab. 9. Břeclav – Lány. Počet, hmotnost a průměrná hmotnost fragmentů zvířecích kostí v jednotlivých sezonách.

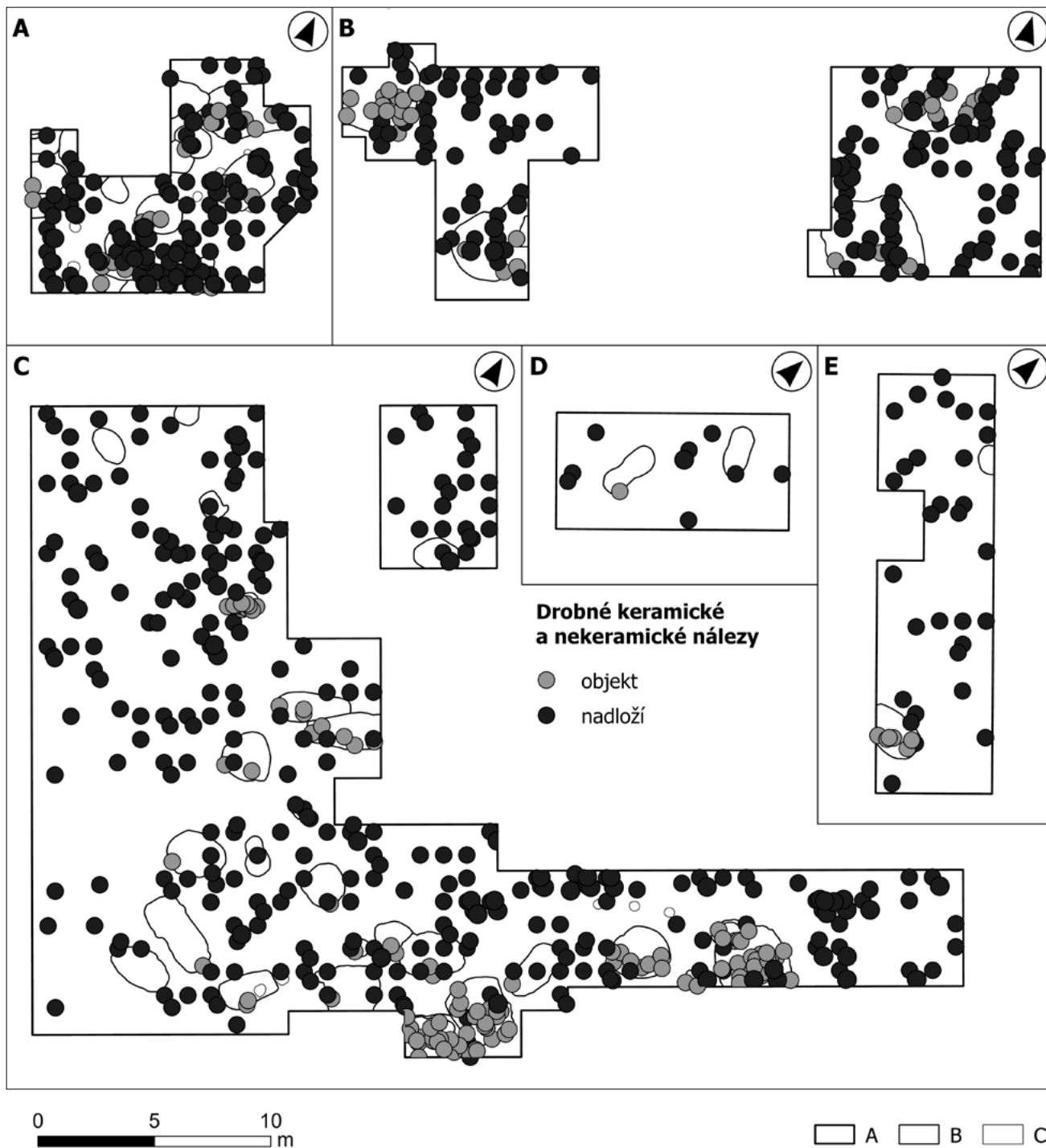

Obr. 21. Břeclav – Lány. Prostorová distribuce drobných keramických a nekeramických nálezů v jednotlivých sezonách. A – sezona 2015; B – sezona 2016; C – sezona 2017 a 2021; D, E – sezona 2021. Legenda: A – hranice výzkumu; B – objekty; C – kůlové/sloupové jámy; D – žlab.

V sezoně 2015 bylo v oblasti výzkumu nalezeno nejvíce kostí, které byly také prostorově významně spojeny s okolím zahloubených objektů (obr. 19: A). Na plochách sezon 2016, 2017 a 2021 je tento trend jen mírný a obecně se zde nacházejí pouze ojedinělé fragmenty kostí (obr. 19: B, C). Na východních plochách sezony 2021 se téměř žádné zvířecí kosti nenacházejí (obr. 19: D, E).

Z hlediska hmotnosti je prostorový distribuční trend identický s distribucí počtu. V sezoně 2015

existuje významná souvislost s oblastí stratigraficky nad zahloubeným objektem a jeho bezprostředním okolím (obr. 20: A). V sezonách 2016, 2017 a 2021 (obr. 20: B, C) je rozložení hmotnosti nálezů mírně výraznější v blízkosti zahloubeného objektu. V oblastech sezony 2021 (obr. 20: D, E) nebyly zaznamenány žádné významné rozdíly v hmotnosti mezi objekty a mimo ně.

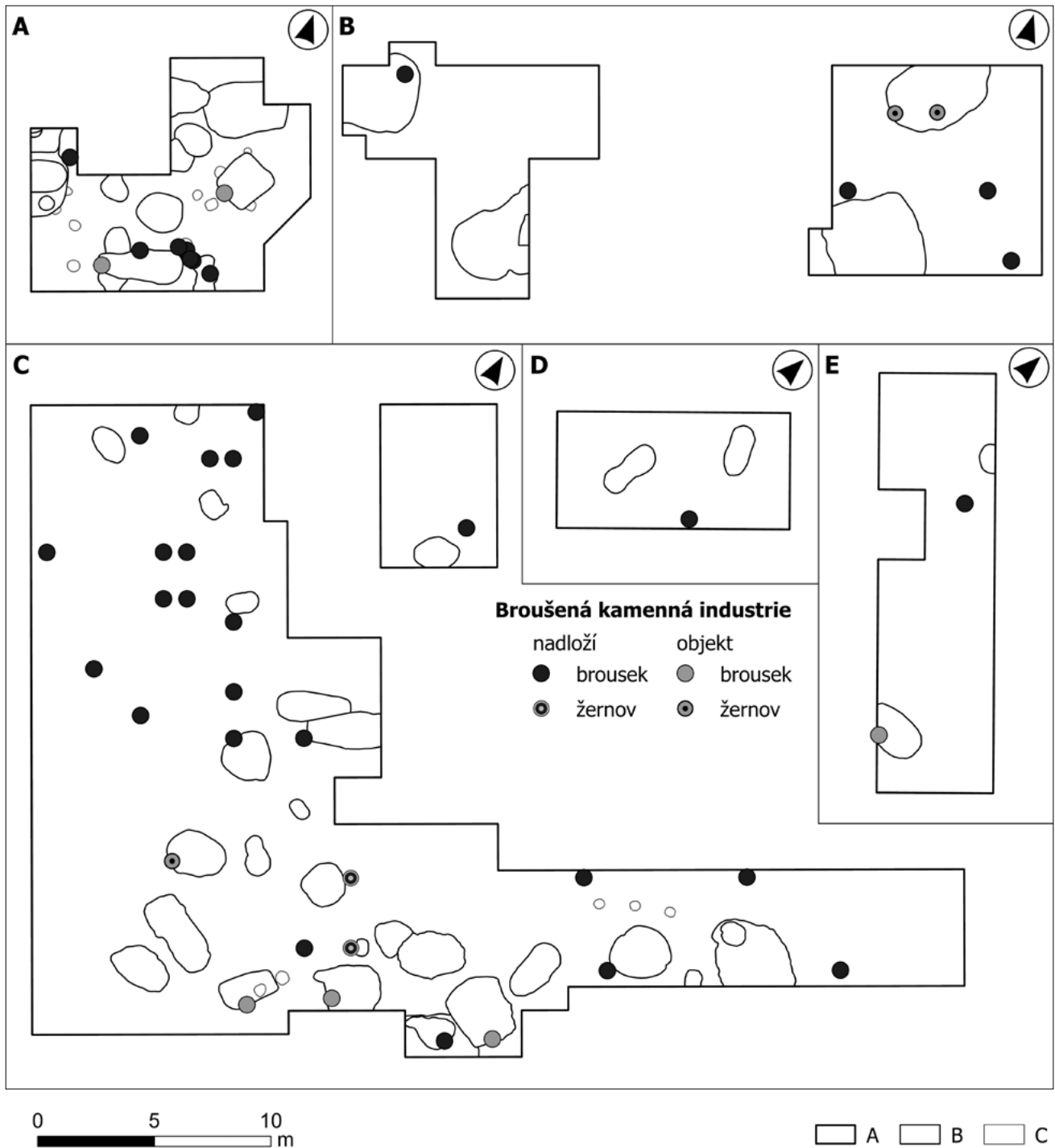
Obr. 22. Břeclav – Lány. Prostorová distribuce drobných keramických a nekeramických nálezů v jednotlivých sezonách. A – sezona 2015; B – sezona 2016; C – sezona 2017 a 2021; D, E – sezona 2021. Legenda: A – hranice výzkumu; B – objekty; C – kůlové/sloupové jámy. Jeden bod reprezentuje jeden nález.

Prostorová distribuce drobných keramických a nekeramických nálezů

Prostorové rozložení drobných a nekeramických nálezů na lokalitě Lány, způsobené především vysokou nasyceností nadložní kulturní vrstvy, se jeví jako klíčové pro řešení otázek souvisejících s činností a vývojem ve zkoumaných oblastech. Až 77,2 % těchto typů nálezů se nachází v nadložní vrstvě. Kromě nadložní vrstvy jsme také sledovali rozložení drobných a nekeramických nálezů v zásypech objektů, abychom lépe

porozuměli prostorovým vztahům a funkčnímu členění oblasti.

Při vyhodnocení prostorového rozložení drobných a nekeramických nálezů jako celku vidíme významné rozdíly mezi jednotlivými zkoumanými plochami. Nejvýznamnější kumulace se nacházejí na ploše z roku 2015 (obr. 21: A; 22: A). Na plochách ze sezony 2016 (obr. 21: B, 22: B) a 2017–2021 (obr. 21: C, 22: C) je nálezů méně, ale pozorujeme mírný trend v jejich kumulacích, hlavně v okolí objektů. Ve zbývajících plochách

Obr. 23. Břeclav - Lány. Prostorová distribuce broušené kamenné industrie v jednotlivých sezonách. A - sezona 2015; B - sezona 2016; C - sezona 2017 a 2021; D, E - sezona 2021. Legenda: A - hranice výzkumu; B - objekty; C - křivkové/sloupové jámy. Jeden bod reprezentuje jeden nález.

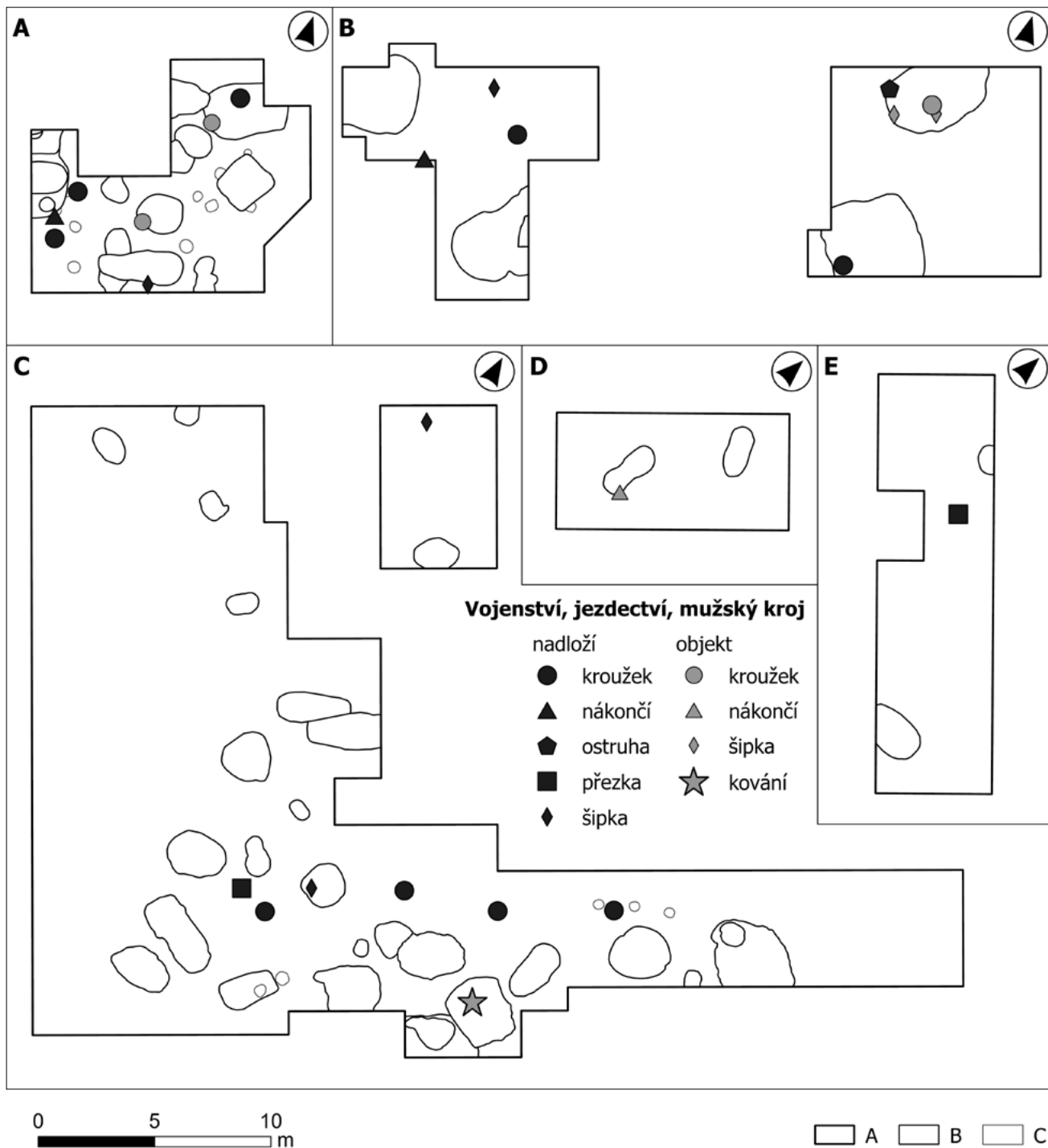
sezony 2021 (obr. 21: D, E; obr. 22: D, E) je nálezů minimum a jsou rozptýleny po celé zkoumané ploše bez výraznější koncentrace.

Pro větší přehlednost jsme nálezy rozdělili podle materiálu a funkce do 14 kategorií. Ty se samozřejmě mohou do určité míry funkčně doplňovat. Každý typ nálezu (s přihlédnutím k materiálu) je na distribuční mapě zobrazen pouze jednou. Tato kapitola úzce souvisí s kapitolou 6.3, která obsahuje podrobnější popisy jednotlivých předmětů. Analýza zahrnuje pouze nálezy se známou

polohou spojenou buď s číslem objektu, čtvercem o rozměrech 1×1 m, nebo čtvercem o rozměrech 5×5 m. Nálezy z detektorových průzkumů nebyly zohledněny. Recentní nálezy také nejsou zahrnuty do analýzy s výjimkou mince (krejcar Františka II.).

Broušená kamenná industrie

Do kategorie broušená kamenná industrie jsou zařazeny nálezy *brousků* a *žernovů*. Brousků bylo nalezeno 6 ks ve výplni objektů a 33 v nadloží. Prostorově se nacházely

Obr. 24. Břeclav – Lány. Prostorová distribuce nálezů kategorie vojenství, jezdectví a mužský kroj v jednotlivých sezonách. A – sezona 2015; B – sezona 2016; C – sezona 2017 a 2021; D, E – sezona 2021. Legenda: A – hranice výzkumu; B – objekty; C – kůlové/sloupové jámy. Jeden bod reprezentuje jeden nález.

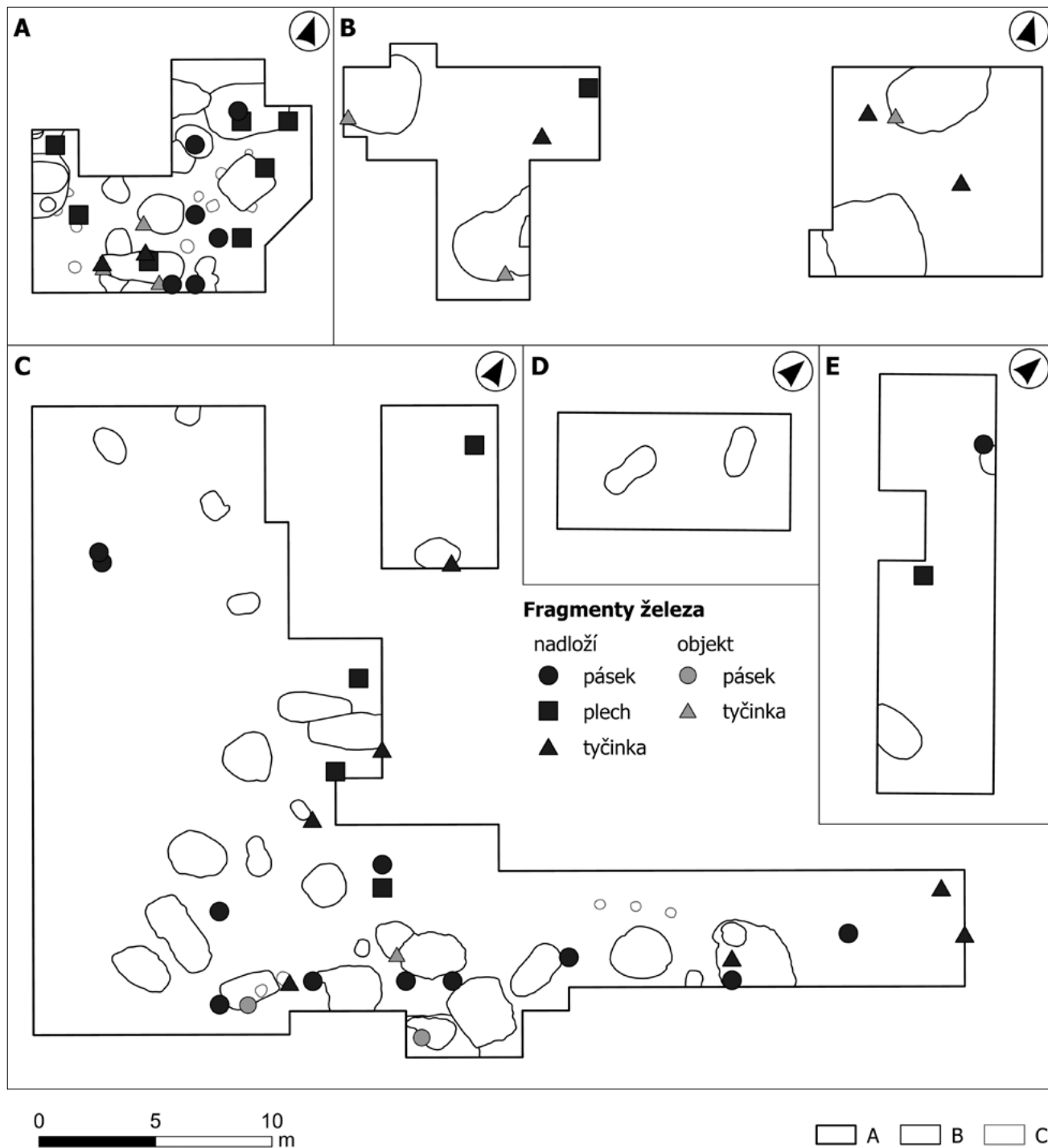
hlavně na ploše sezony 2015 (obr. 23: A), v několika kusech v nadloží sezony 2016 (obr. 23: B) a ve výraznějších počtech na ploše sezon 2017 a 2021, hlavně v severní části plochy i v prostoru mimo zahloubené objekty (obr. 23: C). Ojediněle se našly i na ostatních plochách sezony 2021 (obr. 23: D, E).

Žernovy byly nalezeny jen 3 ve výplni objektů a 2 v nadloží (obr. 23). Ani jeden kus se nenašel v sezoně 2015 a v sezoně 2016 se našly jen ve výplni objektu (obr. 23: B). V sezoně 2017 se našly 2 kusy v nadloží

a jeden ve výplni objektu (obr. 23: C). Na ostatních plochách nebyly nalezeny žádné.

Vojenství, jezdectví a mužský kroj

Do kategorie vojenství, jezdectví a mužský kroj jsou zařazeny nálezy *kroužek* (jen železo), *nákončí*, *ostruha*, *přezka*, *šipka* a *kování*, které můžeme interpretovat i jako úchyt, resp. průvlečku řemene z pochvy saxu (více kap. 6.3.5). Až 17 nálezů se nachází v nadložní kulturní vrstvě a 7 ve výplni objektů.

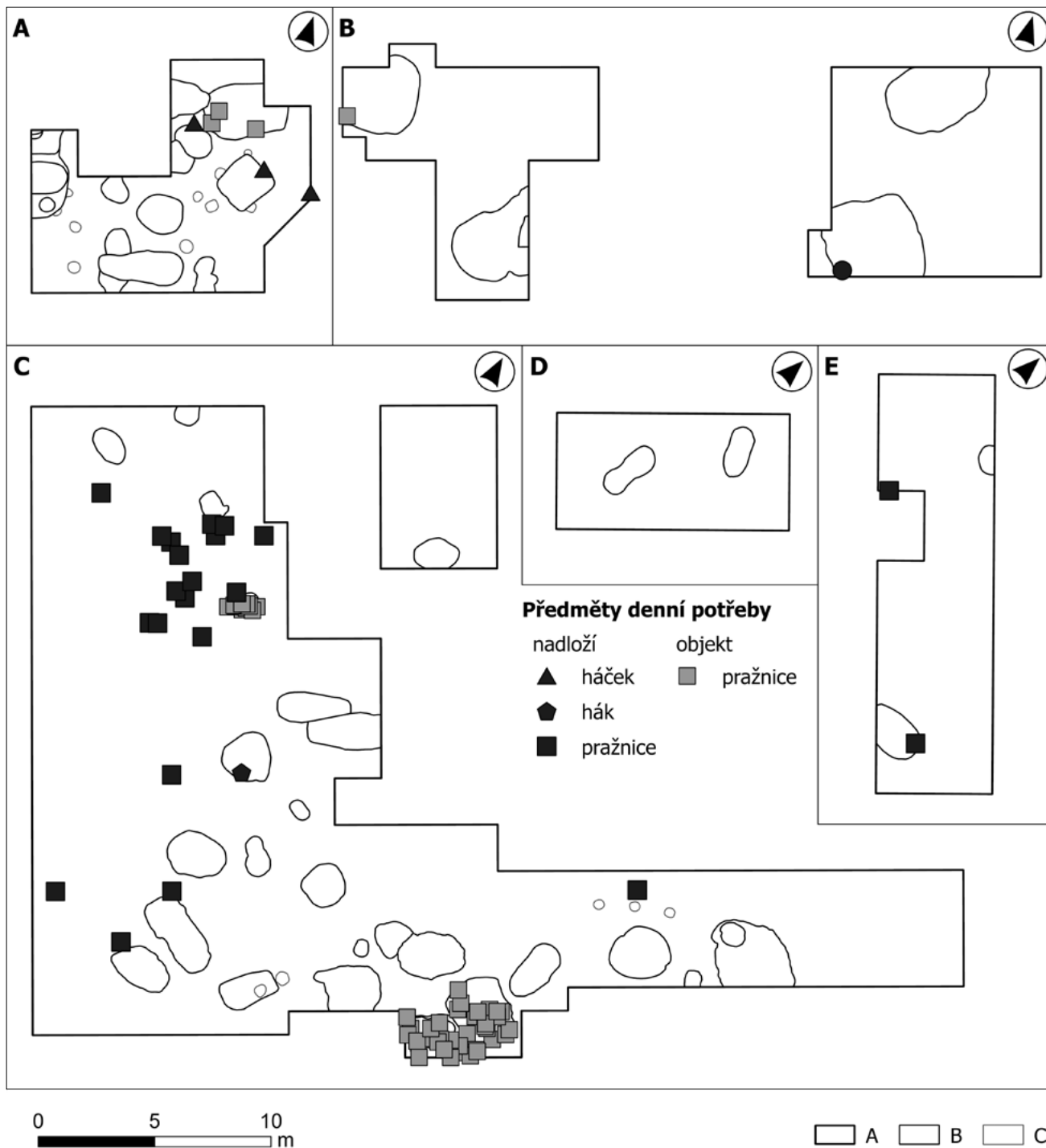
Obr. 25. Břeclav – Lány. Prostorová distribuce nálezů kategorie fragmenty železa v jednotlivých sezonách. A – sezona 2015; B – sezona 2016; C – sezona 2017 a 2021; D, E – sezona 2021. Legenda: A – hranice výzkumu; B – objekty; C – kúlové/sloupové jámy. Jeden bod reprezentuje jeden nález.

Prostorově se nacházejí převážně na ploše sezony 2015 (obr. 24: A) a na ploše 2017 (obr. 24: C). Pár kusů se nacházelo na ploše sezony 2016 (obr. 24: B). Téměř bez nálezů této kategorie byla sezona 2021 (obr. 24: C, D, E). Kroužky se nacházejí víceméně blízko sebe, zatímco ostatní nálezy jsou spíše ojedinělé. Nejbohatší objekt z hlediska předmětů souvisejících s vojenstvím, jezdeckvím a mužským oděvem byl zkoumán v sezoně 2016 (obr. 24: B). V jeho zásypu byly nalezeny dvě šípky, prsten a fragment široce rozevřené páskové ostruhy (více kap. 6.3.5).

Fragmenty železa

Železné zlomky nacházíme na všech prozkoumaných plochách, avšak s různou intenzitou. Tato kategorie zahrnuje *železné pásky*, *železné plechy* a *železné tyčinky*. Až 43 kusů se nachází v nadloží a pouze 8 v zásypu objektů.

Nejvyšší koncentraci pozorujeme na ploše sezony 2015 (obr. 25: A) a v letech 2017–2021 v její jižní polovině (obr. 25: C). Ojedinělé nálezy se nacházejí na plochách sezony 2016 (obr. 25: B), jedna z ploch z roku 2021 (obr. 25: D) byla zcela bez nálezů tohoto typu a na druhé

Obr. 26. Břeclav – Lány. Prostorová distribuce nálezů kategorie každodennost v jednotlivých sezonách. A – sezona 2015; B – sezona 2016; C – sezona 2017 a 2021; D, E – sezona 2021. Legenda: A – hranice výzkumu; B – objekty; C – kúlové/sloupové jámy. Jeden bod reprezentuje jeden nález.

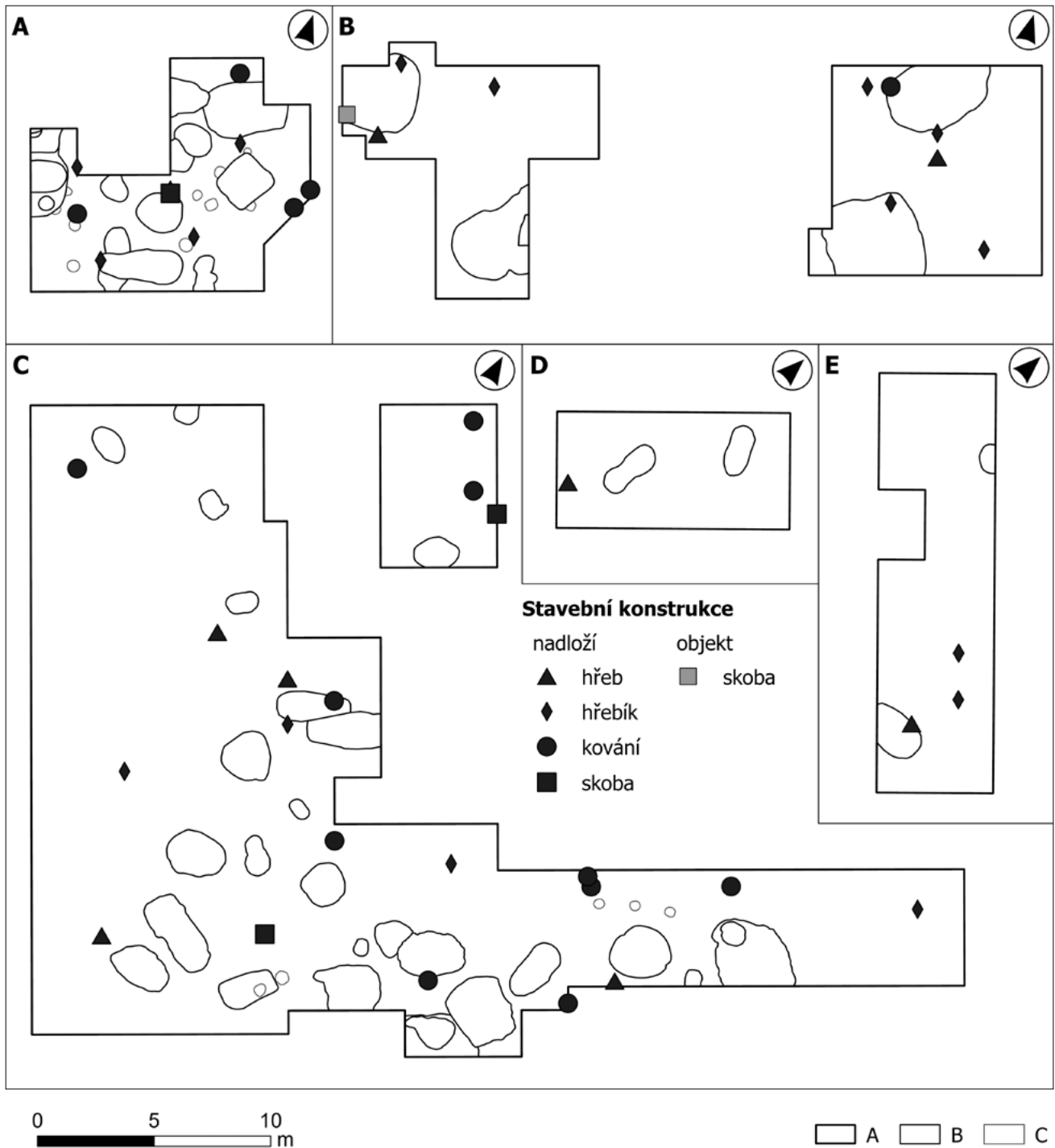
byly zaznamenány pouze dva ojedinělé nálezy (obr. 25: E). Zajímavý je výrazný rozdíl v kumulaci nálezů v jihovýchodní polovině plochy sezona 2017 a 2021 a téměř úplná absence tohoto typu nálezů v severozápadní části plochy (obr. 25: C). Nálezy se na všech plochách nacházejí převážně, i když nikoli výhradně, v okolí objektů.

Každodennost

Do skupiny každodennost jsme zařadili předměty jako *háčky*, *háky* a *pražnice*. Pražnice, které představují

nejpočetnější typ artefaktů v rámci této skupiny, mají – na rozdíl od většiny ostatních nálezů – tendenci vyskytovat se častěji ve výplni objektů než v nadloží. U ostatních nálezů ve skupině je tomu naopak.

Z prostorové distribuce je patrné, že nálezy se vyskytují pouze na některých místech zkoumaných ploch. V sezoně 2015 byly nalezeny pouze v severovýchodní části plochy a ve výplni jednoho objektu (obr. 26: A). V sezoně 2016 jsou nálezy jen ojedinělé – jeden pochází z výplně objektu a jeden z nadloží (obr. 26: B). Na ploše

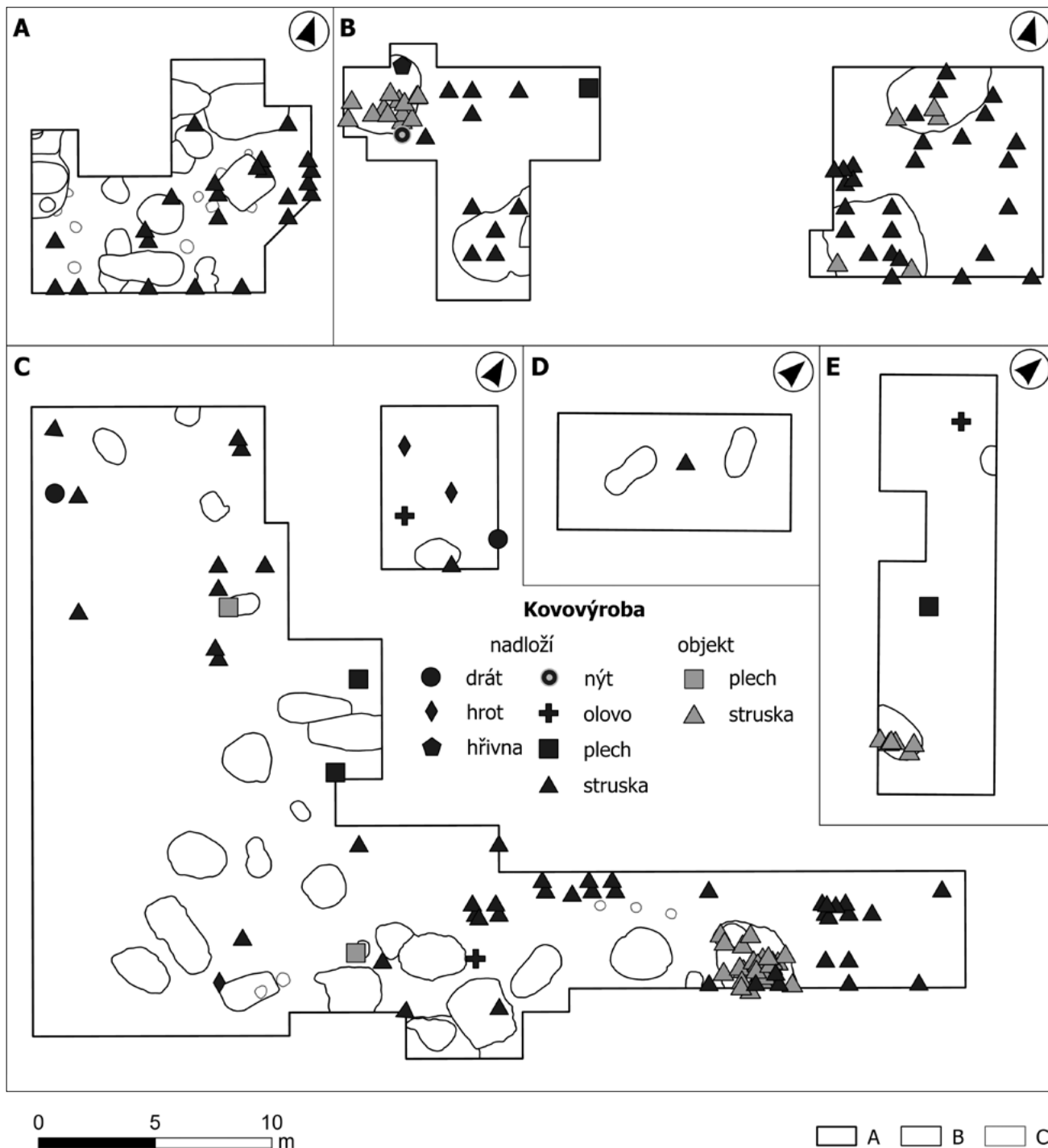
Obr. 27. Břeclav – Lány. Prostorová distribuce nálezů kategorie stavební konstrukce v jednotlivých sezonách. A – sezona 2015; B – sezona 2016; C – sezona 2017 a 2021; D, E – sezona 2021. Legenda: A – hranice výzkumu; B – objekty; C – kúlové/sloupové jámy. Jeden bod reprezentuje jeden nález.

sezon 2017 a 2021 (obr. 26: C) se nacházejí především po okraji ploch se zahloubenými objekty a v kumulacích ve výplni objektů. Na zbývajících plochách sezony 2021 se buď nevyskytovaly vůbec (obr. 26: D), nebo jen velmi ojediněle v nadloží (obr. 26: E).

Stavební konstrukce

Ve skupině zastupující součásti stavebních konstrukcí se nacházejí *železné hřeby a hřebíky, železná kování a skoby*. Až na jediný nález hřebíku byly všechny nalezeny v nadloží kulturní vrstvě.

Na ploše sezony 2015 jsou rozloženy téměř po celé ploše, avšak nevytvářejí výraznější koncentrace (obr. 27: A). V sezoně 2016 (obr. 27: B) se na západní ploše nacházejí pouze v okolí severního objektu, zatímco v jižní části plochy nebyly zjištěny žádné nálezy spojené s konstrukcemi. Na východní ploše se pak vyskytují především ve formě hřebíků rozptýlených po většině plochy. Na ploše sezon 2017 a 2021 (obr. 27: C) je jejich výskyt vázán převážně na přítomnost zahloubených objektů a na prázdných částech plochy se téměř nevyskytují. Ani zde nevytvářejí výraznější

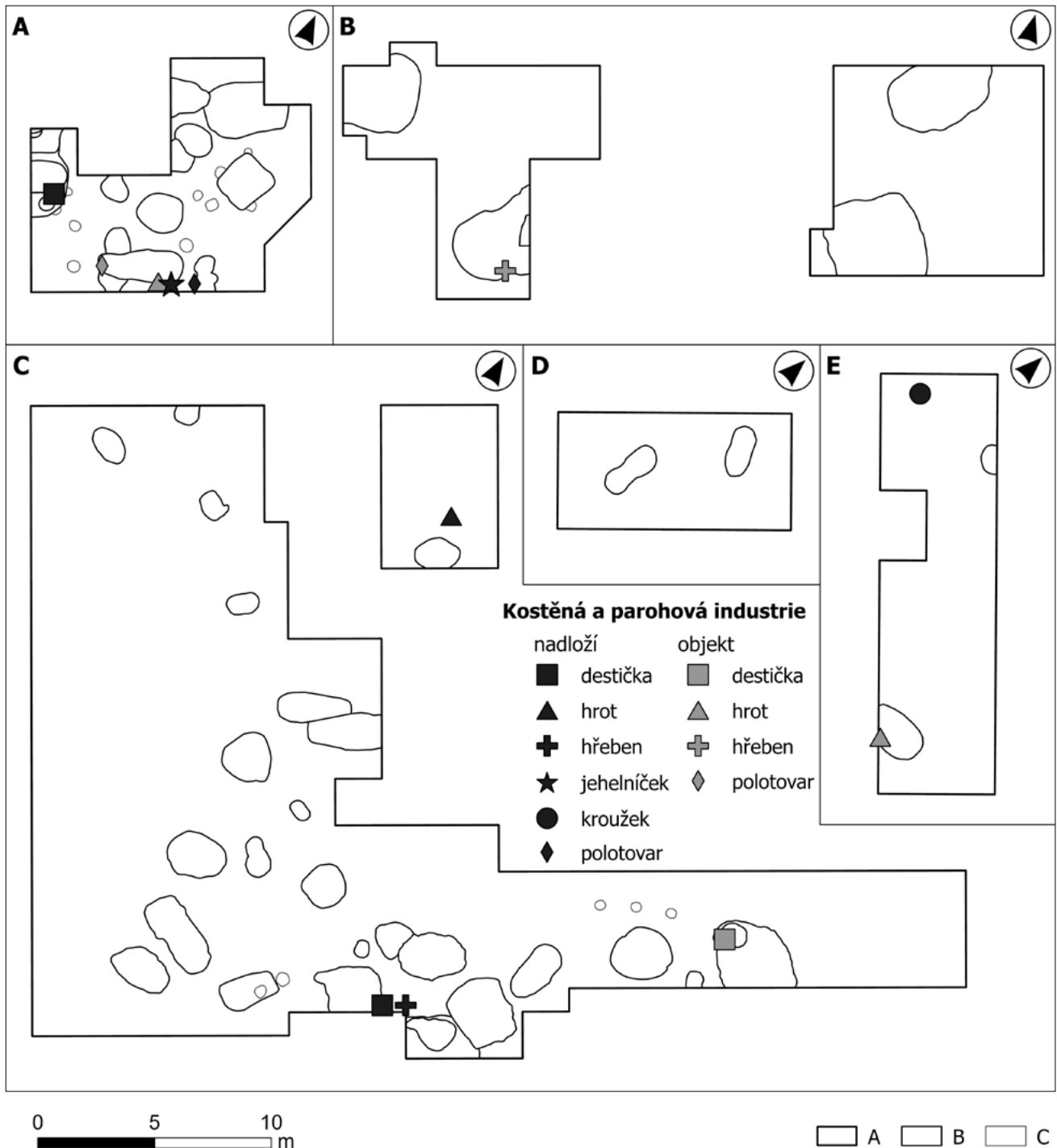
Obr. 28. Břeclav – Lány. Prostorová distribuce nálezů kategorie kovovýroba v jednotlivých sezonách. A – sezona 2015; B – sezona 2016; C – sezona 2017 a 2021; D, E – sezona 2021. Legenda: A – hranice výzkumu; B – objekty; C – křivkové/ sloupové jámy. Jeden bod reprezentuje jeden nález.

koncentrace a jsou rozmístěny jednotlivě. Na ostatních plochách sezony 2021 (obr. 27: D, E) je situace obdobná.

Kovovýroba

Skupina nálezů, které lze spojit s kovovýrobou, je velmi variabilní a poměrně bohatá. Patří sem *drát* (měděný nebo bronzový), *hrot*, *hřívna* (jedna bronzová, jedna železná), *bronzová podložka nýtu*, *olovo*, *bronzový plech* a *struska*. Struska má oproti ostatním typům nálezů v této kategorii vyšší výskyt také ve výplni objektů, kde vytváří výrazné kumulace.

Na ploše sezony 2015 je patrná poměrně rovnoměrná distribuce strusky. Všechny kusy pocházejí z nadloží a jiné typy nálezů zde nebyly zaznamenány (obr. 28: A). V sezoně 2016 je nejpočetnější složkou opět struska, obecně je distribuce nálezů z nadloží vázána převážně na okolí objektů a zároveň byla zjištěna významná kumulace strusky v objektu 19. V nadloží nad ním se nacházela hřívna a bronzová podložka nýtu (obr. 28: B). Na ploše sezony 2017 a 2021 se nálezy soustřeďují převážně do částí s objekty. V objektu 21 je výrazná kumulace strusky, která

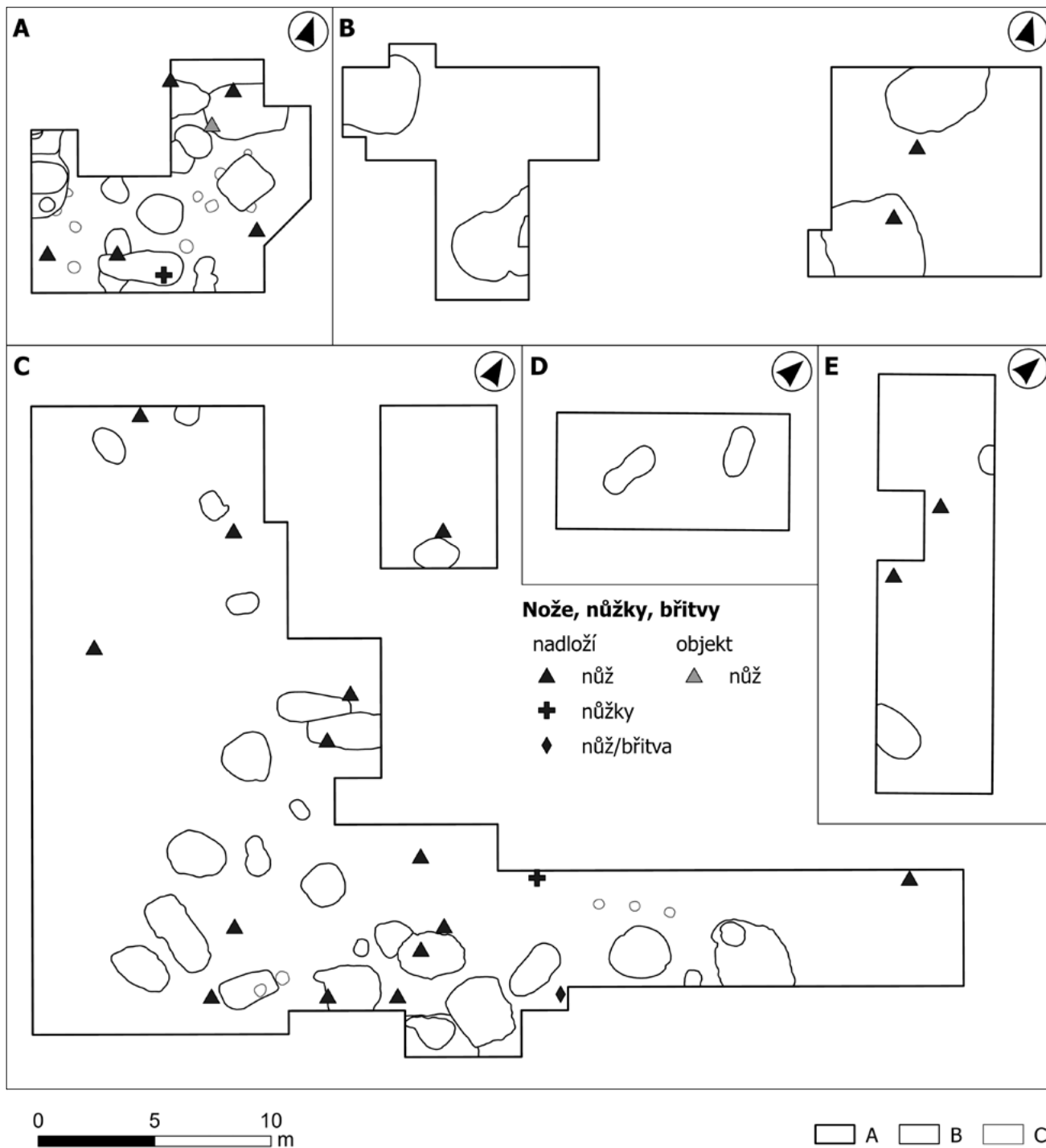
Obr. 29. Břeclav – Lány. Prostorová distribuce nálezů kategorie kostěná a parohová industrie v jednotlivých sezonách. A – sezona 2015; B – sezona 2016; C – sezona 2017 a 2021; D, E – sezona 2021. Legenda: A – hranice výzkumu; B – objekty; C – kůlové/sloupové jámy. Jeden bod reprezentuje jeden nález.

se nachází i v okolním nadloží. Na těchto plochách byly rovněž zaznamenány jediné olovené artefakty. Na ostatních plochách sezony 2021 (obr. 28: D, E) se vyskytují pouze ojedinělé nálezy v nadloží a kumulace strusky v objektu.

Kostěná a parohová industrie

Do kategorie kostěná a parohová industrie řadíme *destičku, hrot, hřeben, jehelníček, kroužek* a *polotovar*. Tato skupina nálezů není příliš početná – šest nálezů pochází z nadloží a pět z výplní objektů.

Nejvíce nálezů se nachází na ploše sezony 2015 (obr. 29: A), kde byl v nadloží zjištěn také fragment kostěného jehelníčku (podrobněji viz kap. 6.3.6). V jeho blízkosti se nacházel kostěný polotovar a ve výplni blízkého objektu hrot a další polotovar. V sezoně 2016 byl ve výplni objektu nalezen kostěný hřeben (obr. 29: B). V sezonách 2017 a 2021 je navzdory poměrně rozsáhlé ploše počet nálezů zcela minimální (obr. 29: C, D, E). V nadloží se blízko sebe nacházely hřeben a destička a na menších plochách hrot a kroužek. Ve výplni objektů pak byly zaznamenány hrot a destička.

Obr. 30. Břeclav – Lány. Prostorová distribuce nálezů kategorie nůž, nůžky a břitva v jednotlivých sezonách. A – sezona 2015; B – sezona 2016; C – sezona 2017 a 2021; D, E – sezona 2021. Legenda: A – hranice výzkumu; B – objekty; C – kúlové/sloupové jámy. Jeden bod reprezentuje jeden nález.

Nůž, nůžky a břitva

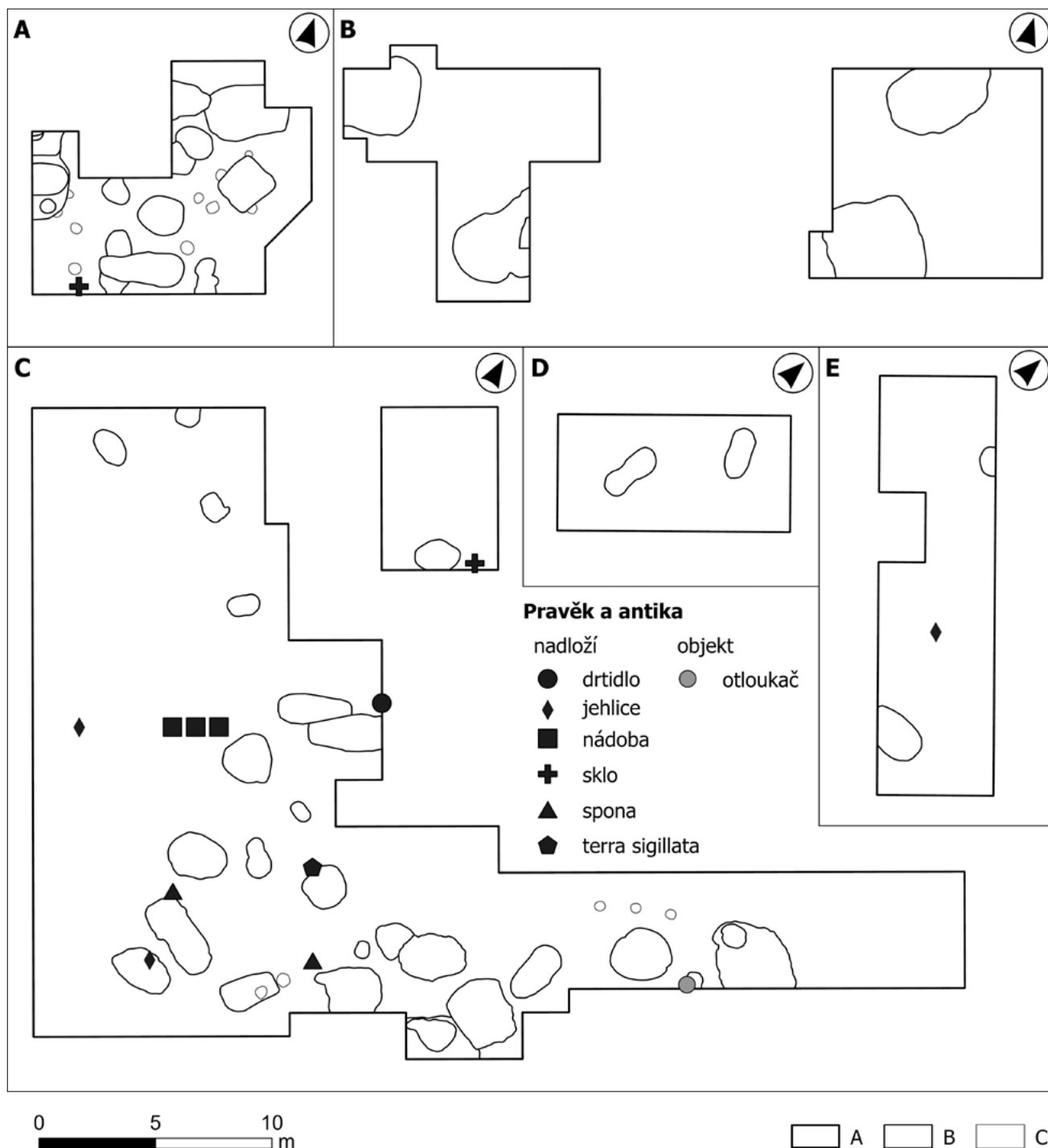
Navzdory jejich častému výskytu na jiných lokalitách je v případě Lánů zastoupení *noží* nevýrazné. Společně s *nůžkami* a *břitvou* tvoří jen menší skupinu nálezů, která se – až na jediný případ – nachází v nadloží.

Distribuce na ploše sezony 2015 je víceméně rovnoměrná. Kromě noží se v této sezoně podařilo nalézt také nůžky (obr. 30: A). Na plochách sezony 2016 byly zjištěny pouze dva kusy noží, oba na východní ploše (obr. 30: B). Na ploše sezon 2017 a 2021 je jejich

výskyt poměrně rovnoměrný a váže se především na plochy s objekty. Kromě noží zde byla nalezena také jedna břitva a nůžky (obr. 30: C). Na zbyvajících plochách byly zaznamenány jen dva ojedinělé nálezy (obr. 30: D, E).

Pravěk a antika

Artefaktů, které lze zařadit do pravěku či antiky, se na Lánech našlo jen několik. Patří sem *drtidlo*, *pravěká nádoba*, *bronzová jehlice*, *skleněné náramky* z doby laténské, *římská*

Obr. 31. Břeclav – Lány. Prostorová distribuce nálezů kategorie pravěk a antika v jednotlivých sezonách. A – sezona 2015; B – sezona 2016; C – sezona 2017 a 2021; D, E – sezona 2021. Legenda: A – hranice výzkumu; B – objekty; C – kůlové/sloupové jámy. Jeden bod reprezentuje jeden nález.

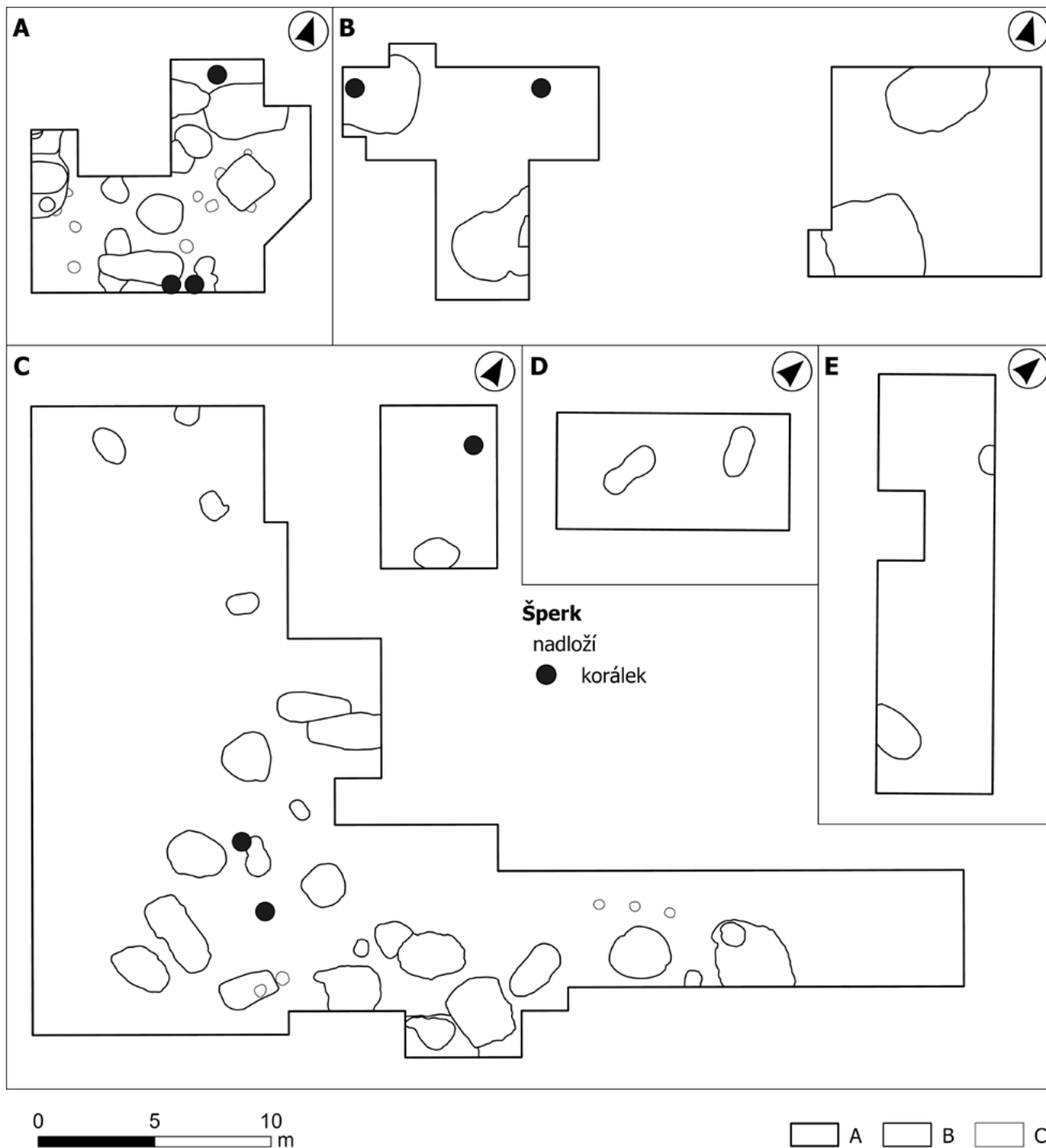
spona a *terra sigillata*. Až na jediný případ pocházejí všechny z nadoží.

Na ploše sezony 2015 byl nalezen fragment skleněného náramku datovaného do období latěny (obr. 31: A). Na plochách sezony 2016 a na menší ploše sezony 2021 (obr. 31: B, D) nebyl zjištěn žádný předmět této kategorie. Na ploše sezon 2017 a 2021 se však nachází hned několik artefaktů situovaných v okolí zahloubených objektů. V jednom z objektů byla navíc nalezena kamenná kulička, předběžně interpretovaná jako otloukač. Mimo

plochu s objekty se nacházejí dva fragmenty jehlic, jedna v nadoží nad objektem v jižní části plochy (obr. 31: C). Fragment jehlice byl rovněž nalezen v nadoží na menší ploše sezony 2021 (obr. 31: E).

Šperk

Zastoupení šperků je pouze velmi sporadické. Byly nalezeny *skleněné* a *keramické (kamenné) korálky*. Všechny tyto nálezy pocházejí z nadoží.

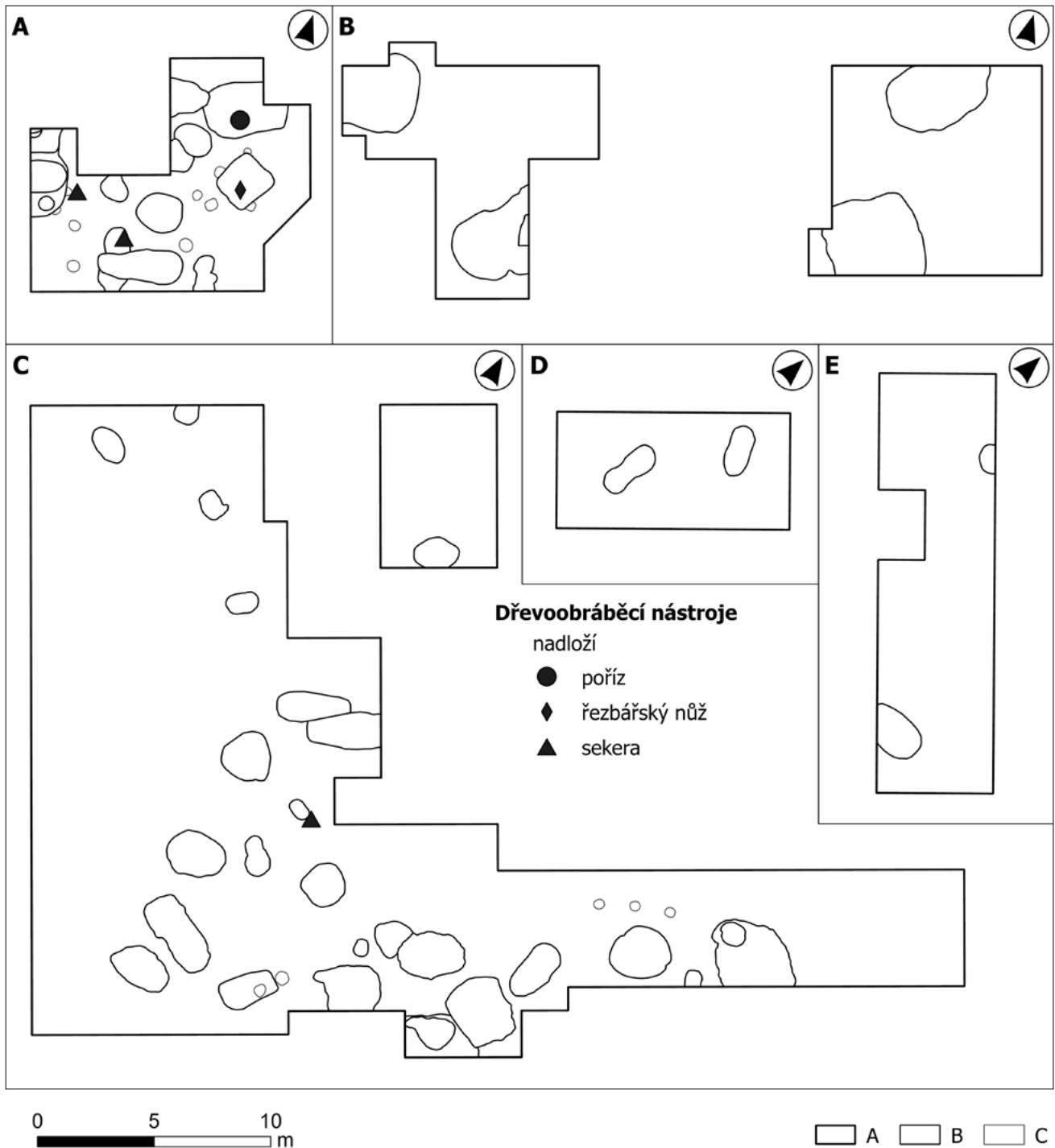
Obr. 32. Břeclav – Lány. Prostorová distribuce nálezů kategorie šperk v jednotlivých sezonách. A – sezona 2015; B – sezona 2016; C – sezona 2017 a 2021; D, E – sezona 2021. Legenda: A – hranice výzkumu; B – objekty; C – křulové/sloupové jámy. Jeden bod reprezentuje jeden nález.

Na ploše sezony 2015 byly objeveny tři korálky, z nichž dva byly skleněné a jeden z blíže neurčeného materiálu (obr. 32: A), na západní ploše sezony 2016 (obr. 32: B) byly nalezeny dva korálky, jeden keramický a jeden z neurčeného materiálu. Na ploše sezon 2017 a 2021 byly nalezeny tři korálky, dva skleněné a jeden keramický (obr. 32: C). Na zbývajících plochách sezony 2021 nebyly nalezeny žádné korálky (obr. 32: D, E).

Dřevoobráběcí nástroje

Nástroje, které lze spojit s obráběním dřeva, jsou nepočtené. Patří sem *poříz*, *řezbářský nůž* a *sekery*. Všechny byly nalezeny v nadloží.

Z pěti nálezů se čtyři nacházely na ploše sezony 2015 (obr. 33: A). Plochy sezony 2016 a 2021 (obr. 33: B, D, E) jsou bez nálezů této kategorie a na ploše sezon 2017 a 2021 byl zjištěn pouze jediný kus sekery (obr. 33: C).

Obr. 33. Břeclav – Lány. Prostorová distribuce nálezů kategorie dřevoobráběcí nástroje v jednotlivých sezonách. A – sezona 2015; B – sezona 2016; C – sezona 2017 a 2021; D, E – sezona 2021. Legenda: A – hranice výzkumu; B – objekty; C – kúlové/sloupové jámy. Jeden bod reprezentuje jeden nález.

Textilní výroba

Z nálezů, které lze zařadit do textilní výroby, se na lokalitě nacházejí především *přesleny* a jedno *závaží*. Přesleny tvoří početný typ nálezů, který se vyskytuje na více plochách, převážně v nadloží. Závaží bylo nalezeno pouze v jediném exempláři, rovněž v nadloží.

Na ploše sezony 2015 se nacházejí výhradně přesleny, a to ve výrazném počtu patnácti kusů (obr. 34: A). Naproti tomu na plochách sezony 2016 byly zjištěny pouze tři kusy tohoto typu nálezů a jiné zde nebyly

zaznamenány (obr. 34: B). Větší množství přeslenů se opět objevuje na ploše sezony 2017 a 2021, kde se výrazně soustřeďují do jižní části s objekty, kde bylo nalezeno také jediné závaží, a jen ve dvou případech se vyskytují na volné ploše bez objektů či v severní polovině plochy (obr. 34: C). Na dalších plochách sezony 2021 se tyto nálezy opět objevují pouze ojediněle (obr. 34: E) nebo vůbec (obr. 34: D).

Obr. 34. Břeclav – Lány. Prostorová distribuce nálezů kategorie textilní výroba v jednotlivých sezonách. A – sezona 2015; B – sezona 2016; C – sezona 2017 a 2021; D, E – sezona 2021. Legenda: A – hranice výzkumu; B – objekty; C – kúlové/sloupové jámy. Jeden bod reprezentuje jeden nález.

Součásti vědra

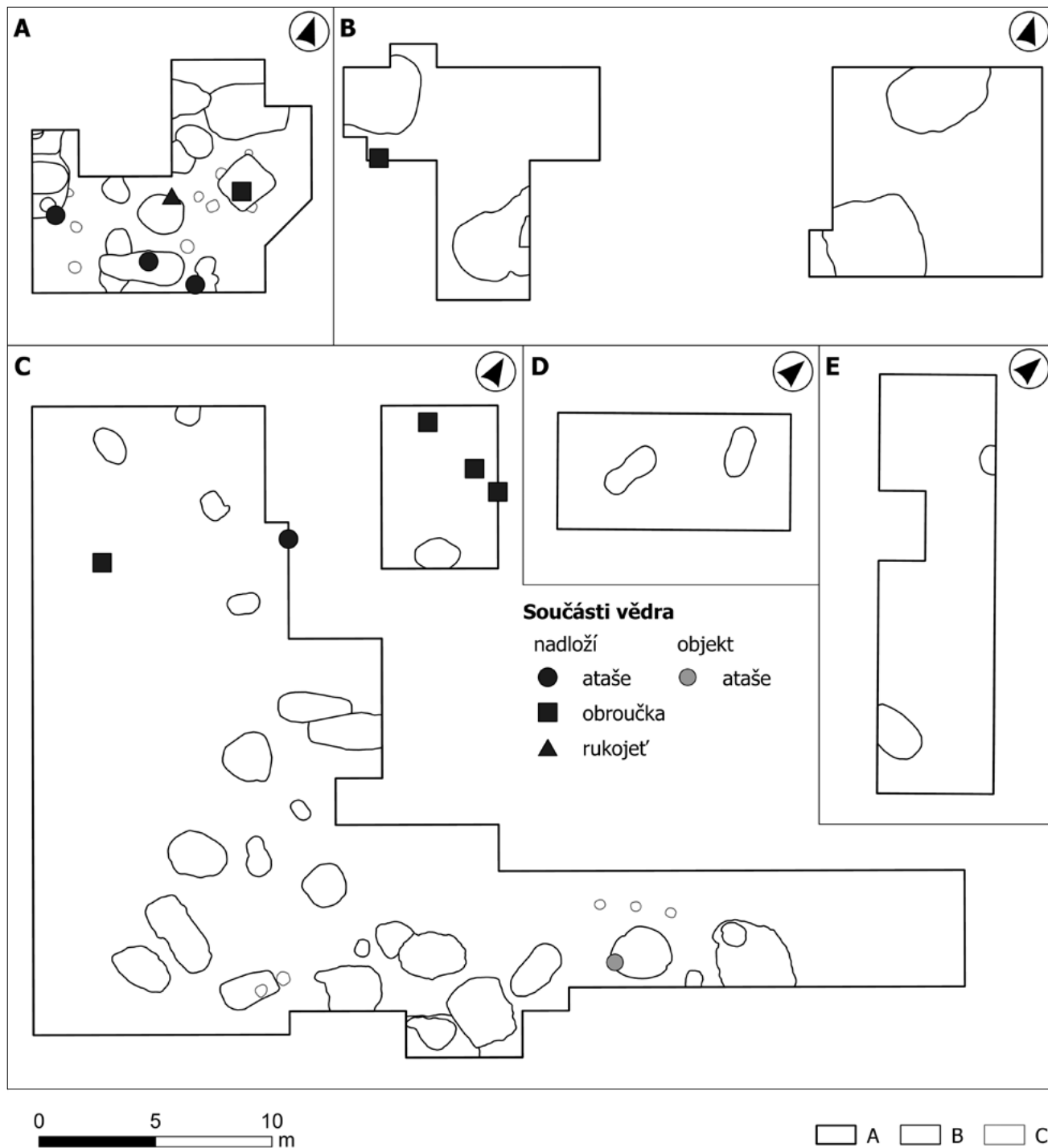
Mezi součásti vědra řadíme nálezy *ataší*, *obrouček* a *rukojetí*. Až na jeden případ pocházejí všechny z nadloží a jsou jen nepočtené.

Nejvíce nálezů se nachází na ploše sezony 2015, a to tři kusy *ataší*, jedna *rukojeť* a jedna *obroučka* (obr. 35: A). Na plochách sezony 2016 byl zjištěn pouze jeden kus *obroučky* (obr. 35: B). Na větší ploše sezon 2017 a 2021 se nacházel jen jeden kus *ataše* a *obroučky* v severní části plochy a jeden kus *ataše* ve výplni objektu. Tři *obroučky* se pak nacházely

na menší ploše na severu (obr. 35: C). Na zbývajících plochách nejsou evidovány žádné nálezy (obr. 35: D, E).

Ostatní a ojedinělé nálezy

Do kategorie ostatní jsme zařadili převážně ojedinělé nálezy, které by v rámci případných kategorií nebyly dostatečně početné, byly mladší nebo jejich zařazení bylo nejisté. Patří sem *klínek*, *mince*, *objímka*, *pinzeta*, *srp* a *štípaná industrie (ŠI)*. Nálezy pocházejí většinou z nadloží a pouze v sedmi případech byly nalezeny ve výplni

Obr. 35. Břeclav – Lány. Prostorová distribuce nálezů kategorie součásti vědra v jednotlivých sezonách. A – sezona 2015; B – sezona 2016; C – sezona 2017 a 2021; D, E – sezona 2021. Legenda: A – hranice výzkumu; B – objekty; C – kúlové/sloupové jámy. Jeden bod reprezentuje jeden nález.

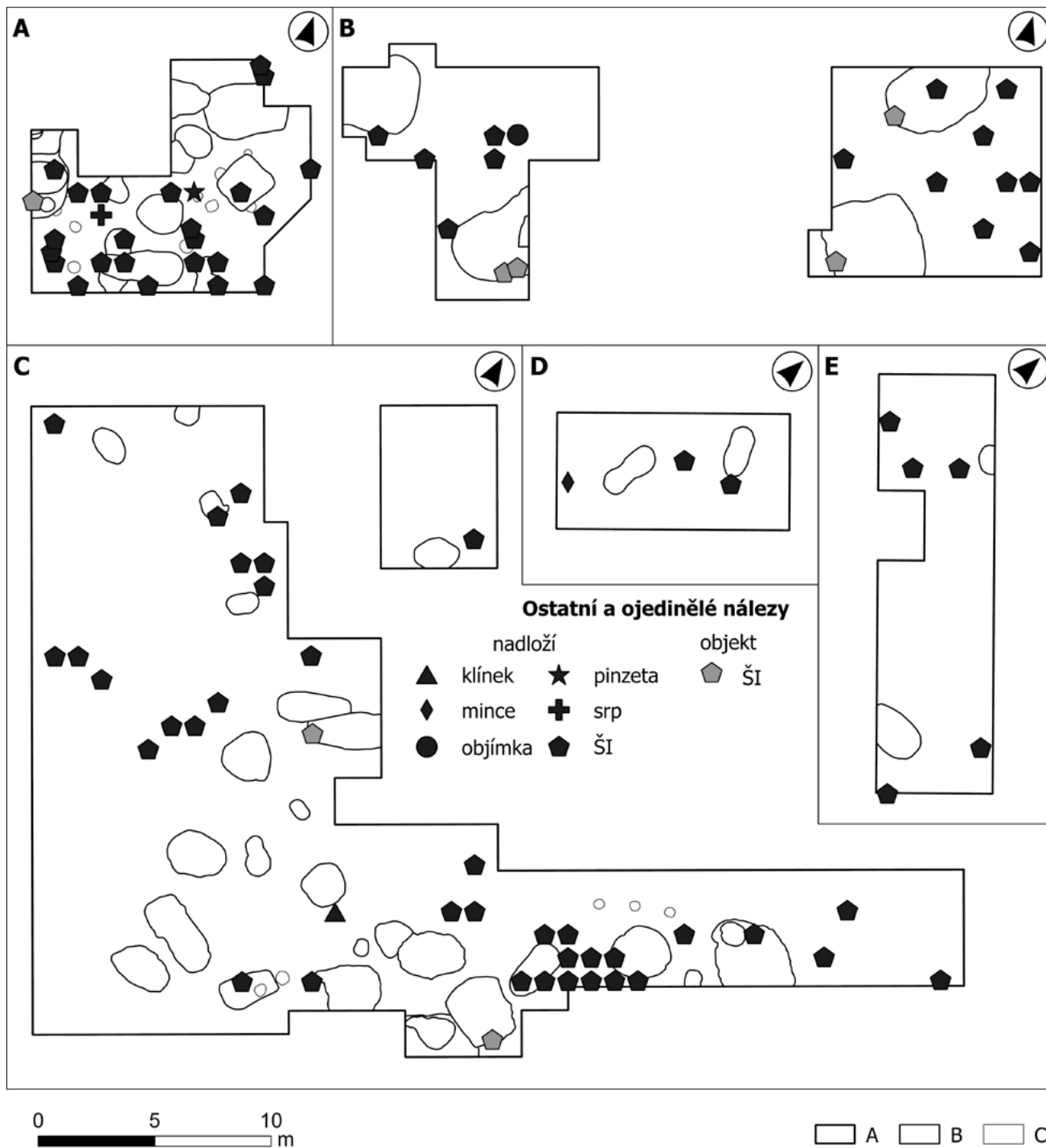
objektů. Nejpočetnějším typem nálezů je štípaná industrie, u níž však není známo datování.

Velké množství nálezů se nachází na ploše sezony 2015, i když zde převažuje ŠI (obr. 36: A). Kromě ní se zde nachází také dva kusy srpu a pinzeta (viz kap. 6.3.5). Na ploše sezony 2016 opět převažuje ŠI, a v jednom případě byla nalezena objímka (obr. 36: B). Na ploše sezony 2017 a 2021 tvoří ŠI několik kumulací, převážně na plochách se zahloubenými objekty. Několik nálezů se však nachází i na prázdné ploše. Kromě toho je v jižní části

plochy situován jeden klínek (obr. 36: C). Na ostatních plochách sezony 2021 byla ŠI nalezena pouze sporadicky v nadloží a v jednom případě byla zjištěna mince (krejcar Františka II.; obr. 36: D, E).

Diskuse

Prostorové vyhodnocení nálezů poskytuje cenné informace pro rozpoznávání raně středověkých aktivit na zkoumaném sídlišti. K distribučním mapám je však třeba přistupovat s ohledem na **polykulturní charakter**

Obr. 36. Břeclav – Lány. Prostorová distribuce nálezů kategorie ostatní a ojedinělé nálezy v jednotlivých sezonách. A – sezona 2015; B – sezona 2016; C – sezona 2017 a 2021; D, E – sezona 2021. Legenda: A – hranice výzkumu; B – objekty; C – kůlové/sloupové jámy. Jeden bod reprezentuje jeden nález.

plochy a v případě distribuce mazanice také s vědomím možného ovlivnění výsledků mírným zkreslením prostorových údajů.

Z předběžných výsledků lze usuzovat, že nejhustší osídlení i nejvíce aktivit se nachází v úseku mezi plochami sezon 2015 a 2017 (viz obr. 5: D). S přechodem směrem na východ od plochy 2017 nálezy i objekty výrazně ubývají. Směrem na sever od plochy 2017 je osídlení sice přítomné, ale stanovení jeho hustoty je značně nejisté. Zajímavým jevem je také prázdná plocha ve východní

části plochy 2017 a 2021, kde přestože jsou v blízkosti objekty, není evidována významnější distribuce žádného typu nálezů. Není tedy jasné, zda se jedná o okraj osídlení, nebo zda měla plocha spíše shromažďovací či jinou specifickou funkci.

Z předběžných výsledků nebylo možné spolehlivě rozpoznat přítomnost nezahluobených struktur. Tento fakt může být ovlivněn i relativně malou rozlohou zkoumané plochy a současným lesním porostem, který výrazně omezuje jejich viditelnost a rozpoznávání. Distribuce

mazanice sice ukazuje místa zvýšené kumulace, ale její rozlišení ve čtverci 5 × 5 m neumožňuje formulovat konkrétnější závěry.

Skládky a povrchové odpadní areály představují specifická místa ukládání heterogenních a časově nekompatibilních objektů (*Sosna 2017*). V prostorových datech se výraznější odpadové areály mimo bezprostřední okolí zahloubených objektů neprojevily. Ani zvířecí kosti nebyly nacházeny ve významnějších počtech, s výjimkou plochy 2015, kde jsou kosti silně vázány na objekty. Lze proto předpokládat, že po zániku objektů docházelo k jejich postupnému zaplňování odpadem. Podobně se chová i distribuce keramiky, která je silně vázána na okolí objektů a jen okrajově zasahuje do prázdnějších ploch.

Determinace funkcí sledovaných areálů vychází z prostorové distribuce jednotlivých typů drobných a nekeramických nálezů. Nejzajímavější koncentrace vytvářejí **předměty spojené s kovovýrobou**, zejména struska, která se koncentruje v objektu na ploše sezony 2017 a v jeho okolí, a to i na místech bez zahloubených objektů. Lze předpokládat, že výrobní aktivity probíhaly v jeho blízkosti, případně i na dalších místech, jelikož nálezy strusky jsou početné i na plochách sezon 2015 a 2016. Koncentrace strusky jsou navíc vysoké i v porovnání s plochou SVP (*Macháček – Balcárková et al. 2021*, 95–98).

Textilní výroba je na lokalitě doložena značným počtem nálezů přeslenů. Zajímavé je, že nevytvářejí výrazné kumulace, ale jsou rovnoměrně rozprostřeny na plochách s přítomnými zahloubenými objekty. Lze proto uvažovat o menší, spíše domácí výrobě, podobně jak tomu bylo na Pohansku u Břeclavi (*Březinová – Přichystalová 2014*, 206).

Celkově lze shrnout, že na sledované ploše se projevují zárodky určitých trendů osídlení a aktivit. K posílení interpretace by však bylo nutné prozkoumat rozsáhlejší plochu, která by poskytla širší kontext pro celé sídliště a aktivity, které na něm probíhaly.

Na základě dosavadních prací a analýz je zřejmé, že nadloží má obrovskou výpovědní hodnotu. Tento typ pramene však v případě dalších lokalit nebývá vždy zachován a můžeme se pouze domnívat, o jaké množství informací jsme v důsledku mladších zásahů přišli. Příkladem takové lokality, kde byla i přes sledování přítomnosti nadložní kulturní vrstvy zjištěna už jen její destrukce v důsledku orby, je lokalita Roztoky u Prahy (*Kuna et al. 2012*, 68). Zde se v raně středověkých objektech nacházelo 1878 kusů keramiky a 175 drobných a nekeramických nálezů (*Kuna – Profantová 2005*, 63–67). Zatímco na Lánech nacházíme keramiky více, počet drobných a nekeramických nálezů je totožný. Na Lánech se v nadloží nachází více než 86 % nálezů, na Pohansku u Břeclavi je to 51–80 %, v závislosti na ploše a metodě výzkumu (*Přišťáková 2022*, 61, 188). Podle M. Erného se v případě některých lokalit může nacházet až 100 % nálezů v nadložní kulturní vrstvě (*Erné 2020*, 59). Můžeme

proto konstatovat, že lokality jako Roztoky nemůžeme považovat za méně bohaté na nálezy, ale spíše uvažovat o tom, jak rozsáhlé ztráty informací zde došlo. A rovněž o významu lokalit, kde tento typ pramene zůstává zachován. Je proto zásadní, aby nejen samotný podrobný výzkum, ale i následné zpracování a analýza zohledňovaly obrovský výpovědní potenciál a přínos tohoto typu pramene.

6.2 Sídlíštní keramika – metodika práce a úvod do problematiky

V souladu s hlavním tématem této knihy, jejímž cílem je shrnout dosavadní poznatky o raně středověkém osídlení na katastru města Břeclavi v jeho nejstarší fázi, byly pro podrobnější analýzu vybrány nálezné celky z posledních výzkumů na lokalitách Lány, Líbivá, Kostice – Zadní hrúd a na Severovýchodním předhradí hradiště Pohansko. Předmětem studia byly tedy nálezné celky zejména ze sídlíštních objektů a další sídlíštní komponenty, odpovídající svým charakterem a stratigrafickými vztahy osídlení, které určujeme jako časně slovanské a starohradištní, někdy se také používá novější termín předvelkomoravské osídlení. Jedná se tudíž o všechny sídlíštní komponenty vzniklé v poměrně dlouhém časovém horizontu, který klademe do období od 6. století do počátku 9. století, kdy se začíná formovat osídlení doby velkomoravské. Pro zjednodušení terminologie používáme v rámci této knihy pro analyzované celky z tohoto období nebo horizontu pracovní označení RS1–2.

Z pohledu movitých archeologických nálezů má stále vysokou vypovídací hodnotu pro dané období keramika. Drobných nekeramických nálezů z časně slovanského či předvelkomoravského období je velmi málo, a pokud se v sídlíštních kontextech najdou i nějaké nálezy s vyšší chronologickou citlivostí, které můžeme spolehlivě datovat do tohoto období, jde většinou o unikáty. Nejprve se však budeme věnovat keramice. V rámci přípravy této knihy byly zpracovány keramické soubory ze 4 lokalit, přičemž nálezné soubory z lokalit Břeclav – Lány a Břeclav – Líbivá byly zpracovány kompletně a všechny dokumentované nálezné celky z těchto dvou lokalit jsou prezentovány formou katalogu ve druhé polovině knihy. V případě souborů ze sídlíštní na Severovýchodním předhradí Pohanska u Břeclavi a na Zadním hrúdu u Kostic jsme pracovali pouze s náleznými celky datovanými do období RS1–2, které souvisejí s výzkumy zde konanými v posledních 20 letech. Celkový objem zpracované keramiky čítá 52 643 kusů keramických fragmentů o celkové váze 638,08 kg. Ze sídlíštních komponent nejčastěji v podobě zahloubených jam různého typu a funkce pochází ovšem pouze 13 994 kusů keramických fragmentů o celkové váze 252,23 kg. Na lokalitě Lány byly navíc dokumentovány nadložní kulturní vrstvy, z nichž pochází 38 649 raně středověkých keramických

fragmentů (385,85 kg). Keramika z nadložních vrstev je zhodnocena v jiné části knihy věnované prostorové distribuci archeologických nálezů v nadložní kulturní vrstvě (viz kapitola 6.1). Podrobnější morfologicko-typologická analýza keramiky, která je součástí této publikace, byla provedena pouze na souboru vybraných keramických celků z období RS1–2 pocházejících z výplní sídlištních objektů. Pro potřeby této knihy a v zájmu studované problematiky bylo nejprve nutné z objemného souboru keramiky extrahovat pouze keramické celky datované do zájmového období RS1–2. V první fázi jsme postupovali metodou empirického pozorování, všechny keramické celky byly nejprve podrobně prohlédnuty a zdokumentovány, následně byly celky na základě empirie předběžně datovány a zařazeny do chronologických horizontů (RS1–4), přičemž cílem bylo oddělit výrazně mladší či starší keramické celky, nebo celky úplně jiné datace od keramiky z horizontu RS1–2, která byla podrobena detailnější analýze.

Soubor analyzované sídlištní keramiky z horizontu RS1–2 tvoří celkem 8579 fragmentů o celkové váze 168,6 kg. V rámci zkoumaného osídlení na lokalitě Lány bylo takto definováno celkem 31 keramických celků pocházejících ze sídlištních objektů (celkový počet prozkoumaných objektů 50). Na raně středověkém sídlišti v Lábivé bylo do horizontu RS1–2 předběžně zařazeno 38 keramických celků ze sídlištních objektů (celkový počet prozkoumaných objektů 133). Časně slovanské a starohradištní osídlení na Severovýchodním předhradí Pohanska charakterizuje na základě keramiky celkem 39 náleзовých celků ze sídlištních objektů. Tento výběr sídlištních objektů ovšem vychází pouze z posledních výzkumů provedených na ploše Severovýchodního předhradí velkomoravského hradiště od roku 2008 do roku 2022. Lokalita Kostice – Zadní hrůd byla již dříve podrobněji zpracována a publikována formou katalogu (*Balcárková – Dresler – Macháček 2017*), těžiště osídlení na prozkoumané části tohoto sídliště spadá do mladší doby hradištní, ovšem v rámci několik století trvající etapy raného středověku byla lokalita pravděpodobně kontinuálně osídlena od jeho časně fáze do mladší až pozdní doby hradištní. Jako objekty spadající do horizontu RS1–2, tedy do časně slovanského a starohradištního období, zde byly určeny a popsány pouze 4 náleзовé celky (*Balcárková – Dresler – Macháček 2017*, 40). Kompletní podobu náleзовého fondu všech sídlištních objektů z období RS1–2 uvádíme v katalogové části této knihy.

V dalším kroku zpracování a vyhodnocení keramických celků ze sídlištních objektů RS1–2 byla použita osvědčená a známá metoda založená na práci s databázovými nástroji, na tvorbě sumarizačních a kontingenčních tabulek, které pak vyhodnocujeme pomocí vícerozměrných statistik. Přitom nejvíce se zatím osvědčila metoda PCA – analýza hlavních komponent. Tato metoda byla již vícekrát podrobněji popsána a vysvětlena

v jiných publikacích (*Balcárková – Dresler – Macháček 2017*, 33–36; *Macháček 2001b*; *2007*, 91–151). Výsledky vícerozměrných statistik, syntézu archeologických struktur, interpretace a závěry vyplývající z vyhodnocení keramických celků prezentujeme na jiném místě této knihy, v rámci kapitoly 7 (Datování sídlištních komponent z časně slovanského a starohradištního období na lokalitách Lány, Lábivá, Břeclav – Pohansko – Severovýchodní předhradí, Kostice – Zadní hrůd).

6.2.1 Fragmentarizace keramiky a základní charakteristika keramických celků z horizontu RS1–2

Keramické celky pocházející z výplní sídlištních objektů zařazených do období RS1–2 charakterizují především zlomky keramických nádob dochované prostřednictvím keramických fragmentů okrajů, okrajů s výdutí, den, případně den s výdutí. Jen v ojedinělých případech se podařilo rekonstruovat úplný tvar nádoby. Celkem evidujeme v kompletním souboru 5 jedinců celých nádob. V případě šesti keramických jedinců hovoříme o zlomku celé nádoby (tab. 10). Jedná se o speciální kategorii keramických nádob, které se zachovaly prostřednictvím většího množství keramických fragmentů, kdy u každého jedince evidujeme zlomky okrajů, výdutí i den, ovšem celý tvar nádoby jsme nebyli schopni zrekonstruovat. Soubor analyzované keramiky z výplní sídlištních objektů horizontu RS1–2 charakterizuje dále 427 fragmentů okrajů, procentuální zastoupení okrajových fragmentů v keramických celcích na sledovaných lokalitách se pohybuje od 4 % do 6 % (tab. 10). Okraje s výdutí se zachovaly v celkovém počtu 407 keramických fragmentů, které jsou zastoupeny v keramických celcích od 1 % do 6 %. Fragmety výdutí představují nejpočetnější kategorii, kterou tvoří 4774 keramických fragmentů, v rámci keramických náleзовých celků představují fragmenty výdutí 48–85 % fragmentů. V celém souboru evidujeme 625 fragmentů ze spodních částí keramických nádob neboli zlomky den, jejich procentuální zastoupení v rámci keramických celků ze sídlištních objektů se pohybuje od 6 % do 8 %. Zvláštní kategorii představují zlomky keramických talířů, které evidujeme v počtu 39 keramických fragmentů (23 jedinců) v rámci výplní sídlištních objektů. Přitom nejvíce exemplářů talířů se zachovalo na sídlišti na Lánech, kde dalších 24 fragmentů keramických talířů (22 jedinců) bylo součástí nadložní kulturní vrstvy (tab. 10, 13). Problematice talířů se budeme věnovat ještě dále v tomto textu. V analyzovaném souboru keramiky z horizontu RS1–2 jednoznačně dominuje keramika nezdobená nad zdobenou, fragmenty nezdobené keramiky tvoří 87–94 % keramických náleзовých celků.

V rámci určování charakteru použitého keramického materiálu mezi keramickými celky z horizontu RS1–2, byly makroskopicky rozlišeny tři základní kategorie

Fragmentarizace keramiky		Břeclav - Lány vrstva nadloží	Břeclav - Lány objekty RS1-2	Břeclav - Líbivá objekty RS1-2	Kostice - Zadní hrúd objekty RS1-2	Pohansko - SVP objekty RS1-2
celkem fragmentů včetně neinventovaných	ks	38649	3646	1807	161	2965
celá nádoba počet jedinců		0	1	3	0	1
zlomek celé nádoby počet jedinců		1	3	1	0	1
fragменты okrajů	ks	1918	196	72	9	150
	%	4,96	5,38	3,98	5,59	5,06
fragменты okrajů s výdutí	ks	187	150	91	2	164
	%	0,48	4,11	5,04	1,24	5,53
celkem okraje počet jedinců		1989	258	102	11	206
fragменты výdutí	ks	19126	2246	877	137	1514
	%	49,49	61,60	48,53	85,09	51,06
fragменты den	ks	1151	268	151	13	193
	%	2,98	7,35	8,36	8,07	6,51
celkem dna počet jedinců		1081	215	46	11	139
talíře	ks	24	25	9	0	5
	%	0,06	0,69	0,50	0	0,17
talíře počet jedinců		22	15	4	0	4
celkem zdobené keramiky	ks	3335	458	240	10	293
	%	8,63	12,56	13,28	6,21	9,88
celkem nezdobené keramiky	ks	35314	3188	1567	151	2672
	%	91,37	87,44	86,72	93,79	90,12

Tab. 10. Fragmentarizace a sumarizace keramiky v rámci keramických celků z horizontu RS1-2.

Keramický materiál		Břeclav - Lány vrstva nadloží	Břeclav - Lány objekty RS1-2	Břeclav - Líbivá objekty RS1-2	Kostice - Zadní hrúd objekty RS1-2	Pohansko - SVP objekty RS1-2
hmotnost celkem	g	272097	72906	36689	2866	45834
0(superHŠP)	g	9377	5495	6306	0	447
	%	3,45	7,54	17,19	0	0,98
I(HŠP)	g	252693	65825	30034	2723	43669
	%	92,87	90,29	81,86	95,01	95,28
I(HDP+O+R)	g	9308	1142	157	0	1185
	%	3,42	1,57	0,43	0	2,59
II(JŠP)	g	590	438	166	143	466
	%	0,22	0,60	0,45	4,99	1,02
II(JDP+O+R)	g	101	6	0	0	48
	%	0,04	0,01	0	0	0,10
materiál jiný	g	28	0	26	0	19
	%	0,01	0	0,07	0	0,04
slída v keramickém materiálu	g	1807	1818	374	0	904
	%	0,66	2,49	1,02	0	1,97

Tab. 11. Sumarizace charakteru keramického materiálu v rámci keramických celků z horizontu RS1-2.

keramického materiálu podle struktury a charakteru ostríva. Rozlišujeme keramiku se superhrubozrnnou složkou ostríva v podobě větších kamínků či drcené horniny – skupina 0(superHŠP). Další kategorii představuje keramický materiál hrubý s příměsí hrubozrnného písčitého ostríva, s viditelnými zrny hrubšího písku – I(HŠP), I(HDP+O+R). Keramický materiál jemnozrnný obsahuje příměs jemnějšího písku v ostrívu a je více

kompaktní – II(JŠP), II(JDP+O+R). Dalším kritériem pro makroskopické rozlišení skupin keramického materiálu byl charakter výpalu keramiky, přičemž 98 % keramiky z analyzovaných keramických celků horizontu RS1-2 bylo vypáleno špatně. Charakter dobrého výpalu keramiky vykazovala pouhá necelá 2 % keramických fragmentů. Podobu sídlištní keramiky z horizontu RS1-2 ve sledované oblasti vystihuje keramika vyrobená převážně

Technologie výroby keramiky		Břeclav - Lány vrstva nadloží	Břeclav - Lány objekty RS1-2	Břeclav - Líbivá objekty RS1-2	Kostice - Zadní hrúd objekty RS1-2	Pohansko - SVP objekty RS1-2
hmotnost bez neinventovaných zlomků	g	272097	73060	37440	2866	46417
modelace v ruce	g	24029	21777	10915	1816	17581
	%	8,83	29,81	29,15	63,36	37,88
obtáčení slabě formující	g	8453	8005	6116	635	3871
	%	3,11	10,96	16,34	22,16	8,34
obtáčení silně formující	g	875	30	71	0	1014
	%	0,32	0,04	0,19	0	2,18

Tab. 12. Sumarizace technologie výroby keramiky v rámci keramických celků z horizontu RS1-2.

z hrubého, špatně vypáleného keramického materiálu – I(HŠP), která v rámci analyzovaných keramických celků zastupuje 82–95 % keramických fragmentů (tab. 11).

Charakter keramických celků z horizontu RS1-2 dále určuje technologie výroby keramiky. U zhruba 43 % keramických fragmentů z celého analyzovaného souboru byla rozpoznána technologie výroby keramiky. V rámci analyzovaných nálezových celků keramiky převažuje použití technologie výroby keramiky v ruce. Keramické celky ze sídlištních objektů RS1-2 ze souboru Lány obsahovaly 30 % keramických fragmentů vyrobených technologií modelace v ruce, u 11 % keramických fragmentů byly zaznamenány stopy slabě formujícího obtáčení, zatímco silně formující obtáčení bylo pozorováno jen výjimečně (0,04 %; tab. 12). Keramické celky RS1-2 ze sídlištních objektů z Líbivé charakterizuje 29 % keramických fragmentů vyrobených modelací v ruce, u 16,5 % keramických fragmentů byla pozorována technologie obtáčení, převážně slabě formujícího obtáčení (16,34 %), v případě 54 % keramiky z těchto nálezových celků nebyla určena technologie výroby keramiky. V souboru keramických celků RS1-2 z polohy Severovýchodní předhradí na Pohansku také převládá technologie ruční výroby keramiky, 38 % keramických fragmentů z těchto celků bylo vyrobeno v ruce, slabě formující obtáčení bylo zaznamenáno v 8 % případech, 2 % keramických fragmentů indikovalo použití silně formujícího obtáčení. Z polohy Kostice – Zadní hrúd byly analyzovány keramické celky pouze ze čtyř sídlištních objektů, které obsahovaly převážně keramiku vyrobenou modelací v ruce (63 %), technologii slabě formujícího obtáčení zde evidujeme u 22 % keramických fragmentů (tab. 12).

6.2.2 Klasifikace keramických nádob

Jak už bylo uvedeno výše z celého souboru analyzované keramiky RS1-2 pochází jen minimální množství celých tvarů keramických nádob (celkem 5 celých nádob, 5 zlomků celých nádob, viz tab. 10). Většina dochovaných keramických fragmentů představuje zlomky typických keramických hrnců různých velikostí. V případě vybraných keramických celků RS1-2 z výplní sídlištních objektů náleží mezi fragmenty hrncům 95 % keramických jedinců (tab. 13). V rámci kulturní vrstvy v nadloží na sídlišti na Lánech bylo mezi fragmenty hrnců zařazeno 98 % keramických jedinců z této vrstvy. Identifikace keramického jedince byla s určitou jistotou stanovena jen u fragmentů větších částí nádob, které měly vždy okraj, tedy počty jedinců se vztahují k fragmentům okrajů a okrajů s výdutí. V případě fragmentů keramických den je určení počtu keramických jedinců problematické a zavádějící. Nemůžeme si být jisti, zda některé fragmenty den přímo nesouvisí s fragmenty okrajů, a ne vždy je zcela zřejmé, zda fragmenty den pochází z jednoho či více jedinců. Abychom zabránili zkreslení výsledků, rozhodli jsme se v rámci analýzy tvarů a typů keramických nádob pracovat s počty keramických jedinců vztahujících se k fragmentům okrajů.

Rozměry a velikost nádob typu hrnců značně kolísá (tab. 14). V souboru Lány bylo naměřeno celkem 129 keramických jedinců v podobě hrnců, které pocházely z výplní sídlištních objektů horizontu RS1-2. Ze sídlištních objektů RS1-2 z Líbivé se nám podařilo změřit 85 keramických jedinců v podobě hrnců. V souboru ze Severovýchodního předhradí Pohanska bylo změřeno

	Celkem počet jedinců	Břeclav - Lány vrstva nadloží	Břeclav - Lány objekty RS1-2	Břeclav - Líbivá objekty RS1-2	Kostice - Zadní hrúd objekty RS1-2	Pohansko - SVP objekty RS1-2
hrnce	2520	1960	239	108	11	202
mísy	9	8	1	0	0	0
talíře	45	22	15	4	0	4
zapékací zvon	1	0	1	0	0	0

Tab. 13. Typy keramických nádob v počtech jedinců evidované v rámci keramických celků z horizontu RS1-2.

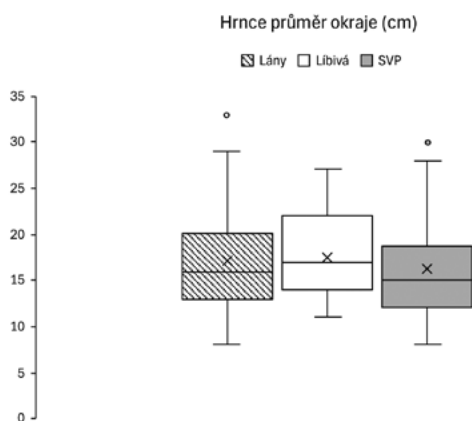
Hrnce	Břeclav – Lány RS1-2	Břeclav – Libivá RS1-2	Kostice – Zadní hrůd RS1-2	Pohansko – SVP RS1-2
celkem počet naměřených jedinců	129	85	1	70
průměr okraje (cm)	8–33	11–27	0	8–30
průměr hrdla (cm)	7–32	9,2–25	0	8–28,5
průměr maximální výdutě (cm)	10–32	14–29	0	12–36
průměr dna (cm)	6–18	5–16	9	5–15
V1: ústí / hrdlo (cm)	0,7–3,7	0,8–2,7	0	1–2,5
V2: hrdlo / max výdutě (cm)	2,9–7,4	2,6–7,5	0	2,6–10,2
V3: max výdutě / dna (cm)	12–17	8,9–13	0	14
tloušťka hrdla (cm)	0,4–1,1	0,5–1,3	0	0,5–1,1
tloušťka maximální výdutě (cm)	0,4–1,1	0,6–1,2	0	0,5–1,3
tloušťka dna (cm)	0,6–2,6	0,6–3,3	1,3	0,5–2,3
celková výška nádoby (cm)	27	17–20,8	0	0

Tab. 14. Rozměry keramických nádob typu hrnců.

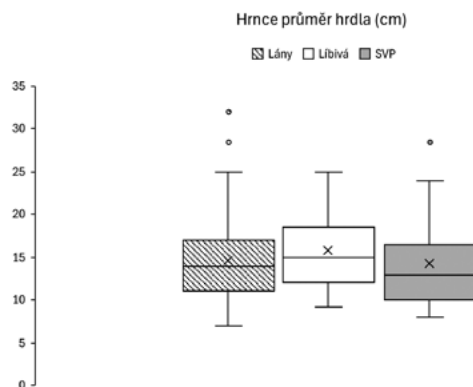
celkem 70 keramických jedinců náležejících do kategorie hrnců. Z Kostic – Zadního hrůdu byl změřen pouze jeden fragment keramického dna. Některé velikostní kategorie keramických hrnců jsme zobrazili pomocí krabicových grafů, které prezentují rozptyl naměřených velikostí, průměrné hodnoty i nejpočetněji zastoupené velikostní kategorie (obr. 37–43). V rámci těchto grafů srovnáváme velikosti keramických jedinců ze tří sledovaných lokalit mezi sebou (Lány, Libivá, Severovýchodní předhradí na Pohansku). Z analýzy rozměrů a velikostí keramických hrncovitých nádob vyplývá, že nejvíce zastoupené velikostní kategorie keramických hrnců jsou na sledovaných lokalitách srovnatelné, což dokazují i průměrné hodnoty některých rozměrů, které jsou téměř shodné. Průměry okrajů hrnců se v nejvíce případech pohybují od 12 do 22 cm, průměrná velikost průměru okraje hrnců na všech sledovaných lokalitách je 16–17,5 cm. Průměrná hodnota průměru hrdla se pohybuje od 14 do 16 cm. Největší počet případů keramických hrnců má průměr hrdla od 10 do 18 cm. Průměrná velikost maximální výdutě hrnců je 18–19 cm, průměr maximální výdutě se však u největšího počtu hrnců pohybuje od 14 do 22 cm. Průměrná hodnota velikosti dna

keramických hrnců je na všech sledovaných lokalitách stejná a činí 10 cm. Rozměry den hrnců se nejčastěji pohybují od 8 do 12 cm v průměru. Výška ústí po úroveň hrdla (rozměr V1) se u největšího počtu případů pohybuje od 1,3 do 2 cm, průměrná výška ústí V1 u keramických hrnců je 1,7 cm a je shodná na všech sledovaných lokalitách. Větší variabilitu sledujeme u rozměrů týkajících se síly či tloušťky stěny keramických hrncovitých nádob, v tomto rozměru se keramické celky v rámci lokalit mírně liší (obr. 42). Na sídlišti Lány mají keramické hrnce z horizontu RS1–2 průměrně tenčí stěny, průměrná hodnota síly stěny je 0,8 cm. Keramické hrnce ze souboru Libivá a ze Severovýchodního předhradí Pohanska mají průměrně stejně silné stěny o velikosti 0,9 cm. Největší počet keramických jedinců v podobě hrnců má dna silná 0,9–1,7 cm, průměrná tloušťka dna keramických hrnců z horizontu RS1–2 je 1,3 cm a tato hodnota je shodná na všech sledovaných lokalitách.

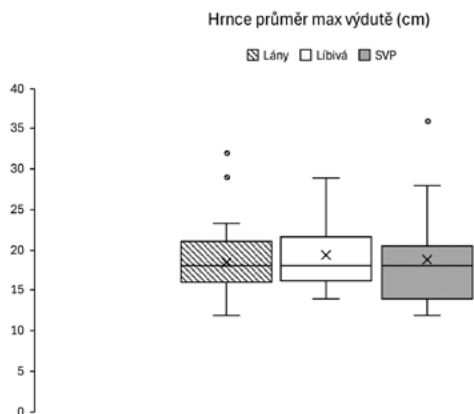
Celkovou výšku nádoby jsme získali jen v případě pěti keramických jedinců odpovídajících nádobám typu hrnců. Na lokalitě Lány se jedná o jeden celý hrnec z objektu 28, jehož celková výška je 27 cm (tab. CXI: 6). Z výplní sídlištních objektů horizontu RS1–2 z lokality

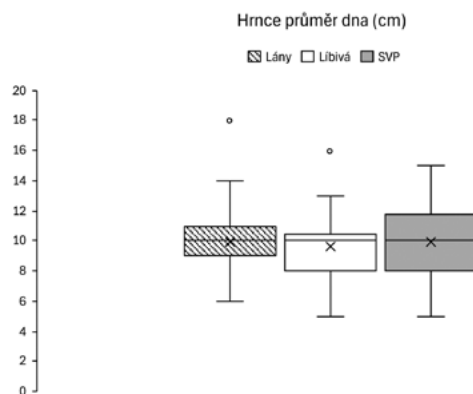
Obr. 37. Krabicový graf zobrazující naměřené hodnoty průměru okraje keramických hrnců na sledovaných lokalitách v rámci horizontu RS1–2.

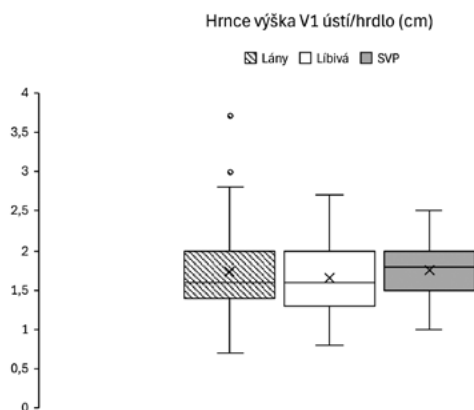
Obr. 38. Krabicový graf zobrazující naměřené hodnoty průměru hrdla keramických hrnců na sledovaných lokalitách v rámci horizontu RS1–2.

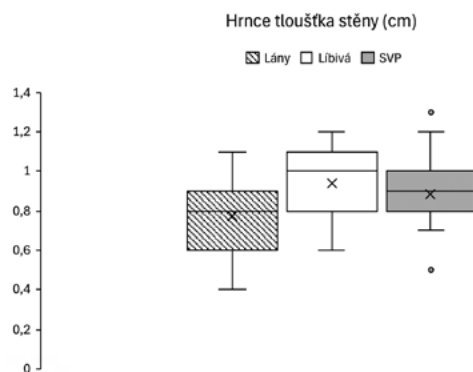
Obr. 39. Krabicový graf zobrazující naměřené hodnoty průměru maximální výdutě keramických hrnců na sledovaných lokalitách v rámci horizontu RS1–2.

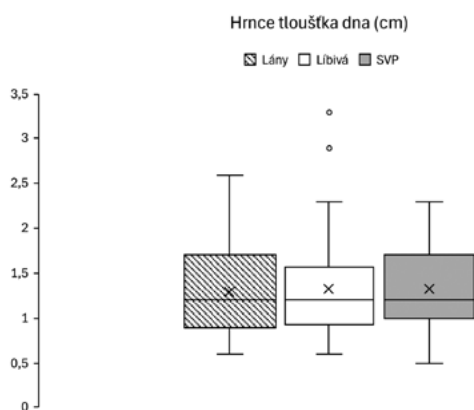
Obr. 40. Krabicový graf zobrazující naměřené hodnoty průměru dna keramických hrnců na sledovaných lokalitách v rámci horizontu RS1–2.

Obr. 41. Krabicový graf zobrazující naměřené hodnoty výšky ústí po úroveň hrdla (V1) u keramických hrnců na sledovaných lokalitách v rámci horizontu RS1–2.

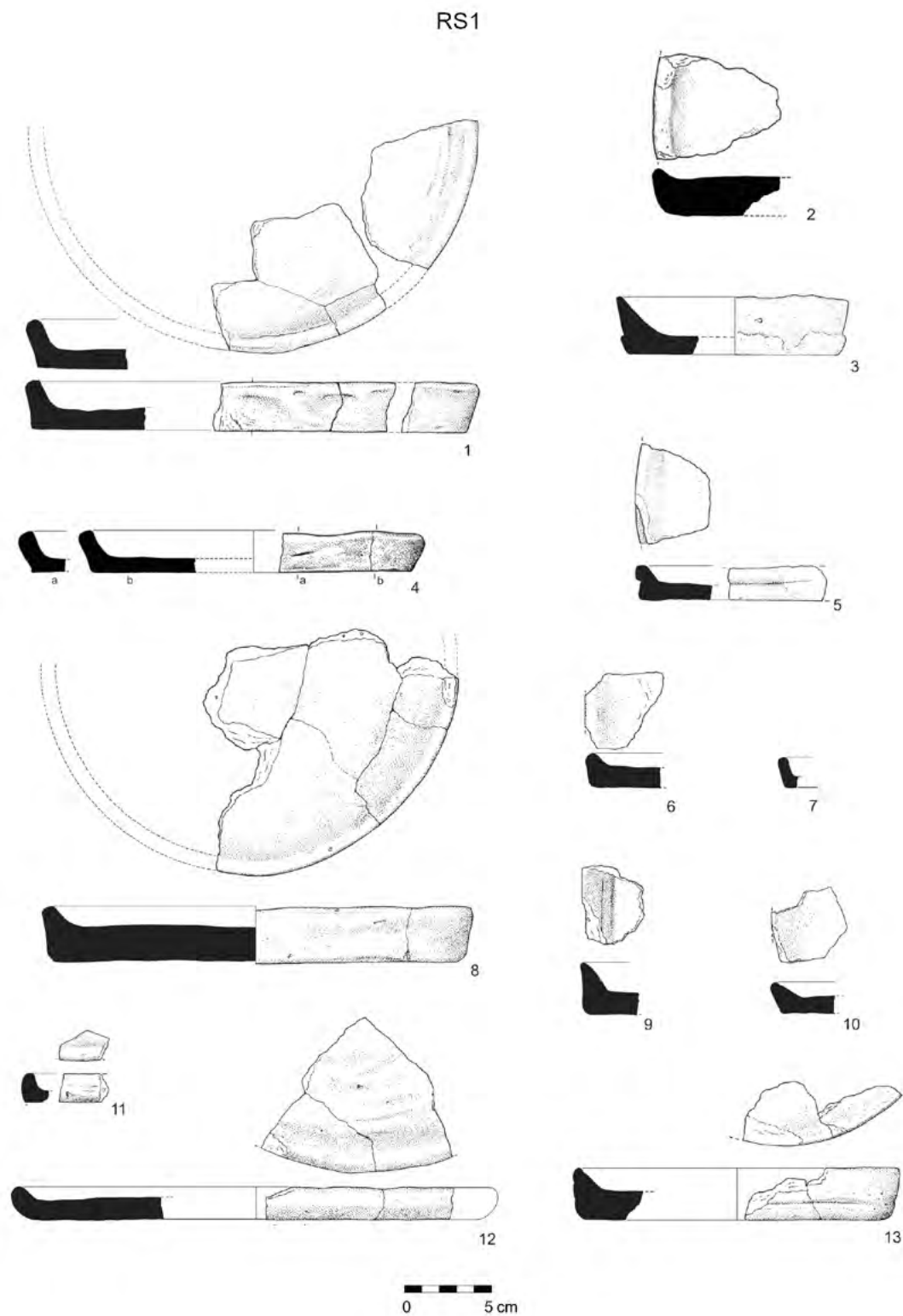
Obr. 42. Krabicový graf zobrazující naměřené hodnoty tloušťky stěny keramických hrnců na sledovaných lokalitách v rámci horizontu RS1–2.

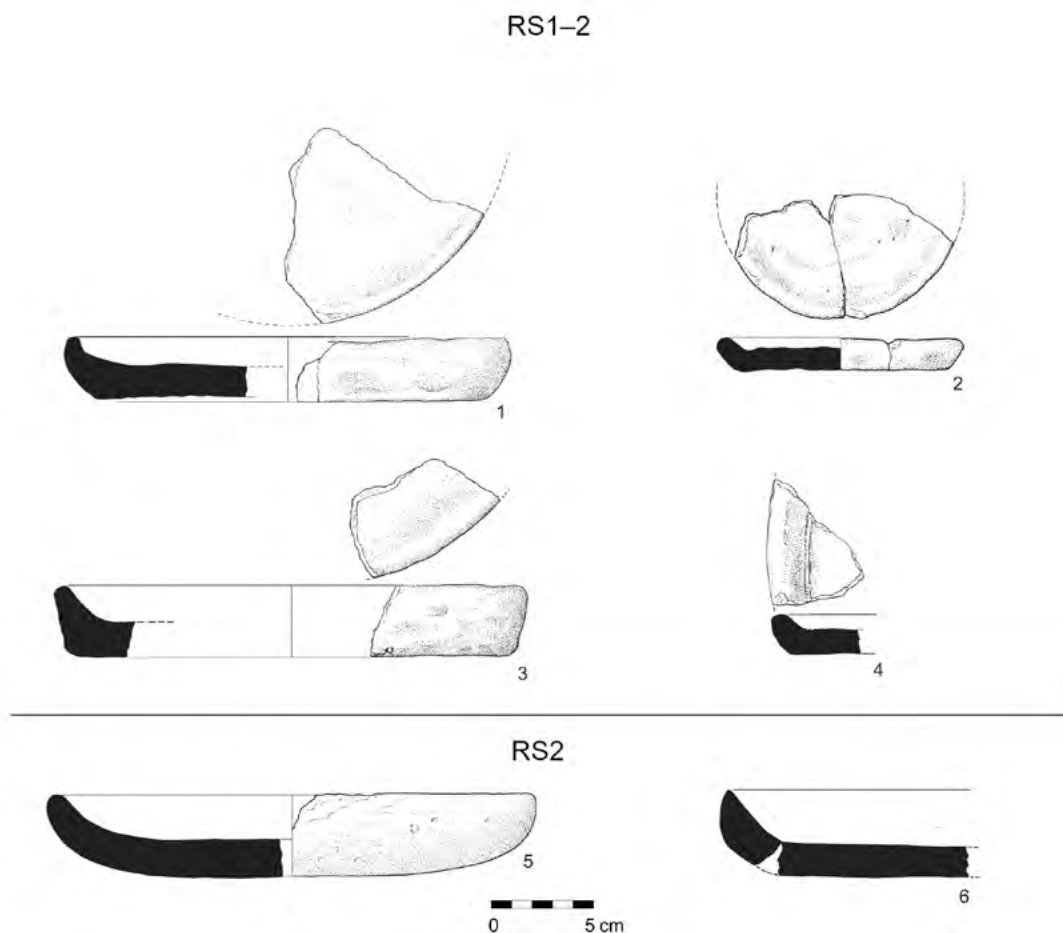
Obr. 43. Krabicový graf zobrazující naměřené hodnoty tloušťky dna keramických hrnců na sledovaných lokalitách v rámci horizontu RS1–2.

Libivá pochází celkem tři celé nádoby v podobě hrnců. Keramický hrnec z objektu 39 dosahuje celkové výšky 19,3 cm (tab. CLXXXII: 1). Další celý exemplář keramického hrnce evidujeme v objektu 57, jeho celková výška je 20,8 cm (tab. CXCII: 6). Keramický hrnec z objektu 63 je vysoký 17 cm (tab. CXCIV: 6). V souboru ze Severovýchodního předhradí Pohanska evidujeme jednu celou nádobu v objektu 234, tento hrnec měří na výšku 16,5 cm (tab. CCCXIX: 5).

Přestože se většina keramických fragmentů z analyzovaného souboru keramiky horizontu RS1–2 pojí se zlomky keramických nádob typu hrnců, podařilo se nám v tomto souboru identifikovat také jiné keramické tvary nádob. Jde především o zlomky keramických talířů, které evidujeme v počtu 45 jedinců (tab. 13). Keramické talíře patří mezi specifický typ keramiky, jde o ploché kruhové keramické nádoby talířovitého tvaru s nízkým okrajem. V zahraniční literatuře je tento typ keramiky označován termíny „Backteller“ nebo „clay pan“ (např. *Vida 2016*, 391–392; *Curta 2017*, 132–177; *Stanciu 2017*,

Obr. 44. Výběr fragmentů keramických talířů z keramických celků horizontu RS1. 1, 8 - Lány (O22); 2 - SVP (O127); 3 - SVP (O305); 4 - Lány (O25); 5 - SVP (O270); 6, 9-10, 13 - Lány (O18); 7 - Lány (O19); 11-12 - Lány (O33).

Obr. 45. Výběr fragmentů keramických talířů z keramických celků horizontu RS1–2. 1, 3 – Lány (O23); 2 – Líbivá (O100); 4 – Lány (O27); 5 – Líbivá (O55); 6 – Líbivá (O7).

155–174), na Slovensku se pro tuto keramiku používá výraz „pekáč“ (Fussek 1994, 77). V české a moravské archeologii se nejčastěji setkáme s termínem keramický talíř (Kuna – Profantová 2005, 160), který používáme také v naší publikaci v souvislosti s identifikací tohoto typu keramiky. Nejvíce keramických talířů ze souboru analyzované keramiky pochází z lokality Lány, kde zaznamenáváme vysokou koncentraci těchto předmětů o celkovém počtu 37 jedinců, z toho 22 keramických jedinců evidujeme v rámci nadložní kulturní vrstvy, z výplní sídlištních objektů pochází 15 keramických jedinců v podobě talířů (obr. 16). Sídlištní lokalita Lány je z hlediska složení a charakteru keramického souboru ze všech sledovaných lokalit nejvýznamnější. Pouze na této lokalitě byly zaznamenány ještě další specifické typy keramických nádob. V keramickém celku z objektu 38 na Lánech byla nalezena jediná keramická mísa (tab. CXXI: 5). Jedná se o keramickou nádobku vyrobenou ve volné ruce, která má kónický tvar, zesílené dno a zaoblený okraj. V rámci nadložní kulturní vrstvy na Lánech evidujeme dalších 8 jedinců keramických mís, tyto exempláře ovšem nebyly podrobeny detailní typologické analýze a jejich určení bude nutné ověřit dalšími analýzami v navazujících projektech. Z výplně objektu 28 na Lánech pochází jeden

zlomek keramické nádoby, kterou jsme interpretovali jako zlomek keramického zvonu na pečení (podobněji dále v textu; tab. CXII: 6). V rámci keramických celků z horizontu RS1–2 ze sídlištních lokalit Líbivá, Severovýchodní předhradí na Pohansku a Kostice – Zadní hrúd nebyly zaznamenány žádné jiné typy keramických nádob kromě zlomků keramických hrnců.

Jelikož celkové množství dochovaných exemplářů keramických talířů zejména na lokalitě Lány je zcela výjimečné a na území Čech a Moravy neznáme další podobnou lokalitu s tak vysokou koncentrací keramických talířů, budeme se nejdříve podrobněji věnovat těmto keramickým tvarům. V rámci keramických celků z výplní sídlištních objektů horizontu RS1–2 evidujeme celkově 23 jedinců v podobě keramických talířů (tab. 13). Vysoká koncentrace keramických talířů byla zaznamenána v nálezových celcích ze sídliště na Lánech, zde evidujeme celkem 15 jedinců keramických talířů (obr. 16). Větší počet fragmentů těchto předmětů pochází z nálezového celku v podobě objektu 22 na Lánech – evidujeme zde 3 velmi zachovalé keramické jedince (obr. 44: 1, 8; tab. CI: 1–2). Objekt 22 byl archeologicky zachycen již v úrovni nadložní silnou kumulací kamenů, zvířecích kostí a keramiky. Ve výplni sídlištní jámy v podobě

Obr. 46. Břeclav – Libivá. Výskyt keramických talířů v počtech fragmentů.

objektu 18 byly nalezeny zlomky keramických talířů, které představují zřejmě 4 jedince (obr. 44: 6, 9–10, 13; tab. XCI: 4; XCII: 1–3). Další exempláře keramických talířů v podobě 3 jedinců pochází z výplně sídlištní jámy číslo 33 (obr. 44: 11–12; tab. CXVII: 14–16). Zlomky keramického talíře z jednoho jedince pochází také z výplně zahloubené zemnice v podobě O19 (obr. 44: 7; tab. XCV: 16). Zlomky keramických talířů byly součástí nálezových celků z dalších tří sídlištních objektů z lokality Lány: zásobní jáma – O23 (2 jedinci; obr. 45: 1, 3; tab. CIII: 6; CIV: 1), indiferentní jáma – O25 (1 jedinec; obr. 44: 4; tab. CVII: 3), indiferentní jáma – O27 (1 jedinec; obr. 45: 4; tab. CIX: 3). Ze sídliště v Libivě pochází celkem 4 jedinci v podobě keramických talířů (obr. 46). Jeden keramický talíř byl součástí výplně pravděpodobně časně slovanské zemnice – O100 (obr. 45: 2; tab. CCXXVIII: 3). Další 3 exempláře keramických talířů z Libivě pochází z výplní zásobních jam – O7, O55, O102 (obr. 45: 5–6; tab. CLVI: 8; CXCII: 1). V souboru ze Severovýchodního předhradí Pohanska evidujeme zlomky keramických talířů pravděpodobně ze 4 jedinců (obr. 47). Keramické talíře byly součástí nálezových

celků ze čtyř běžných sídlištních jam, z každého objektu pochází tedy jeden jedinec – O126, O127, O270, O305 (obr. 44: 2–3, 5; tab. CCCV: 3–4; CCCVI: 9; CCCXXV: 7; CCCXXXIV: 8).

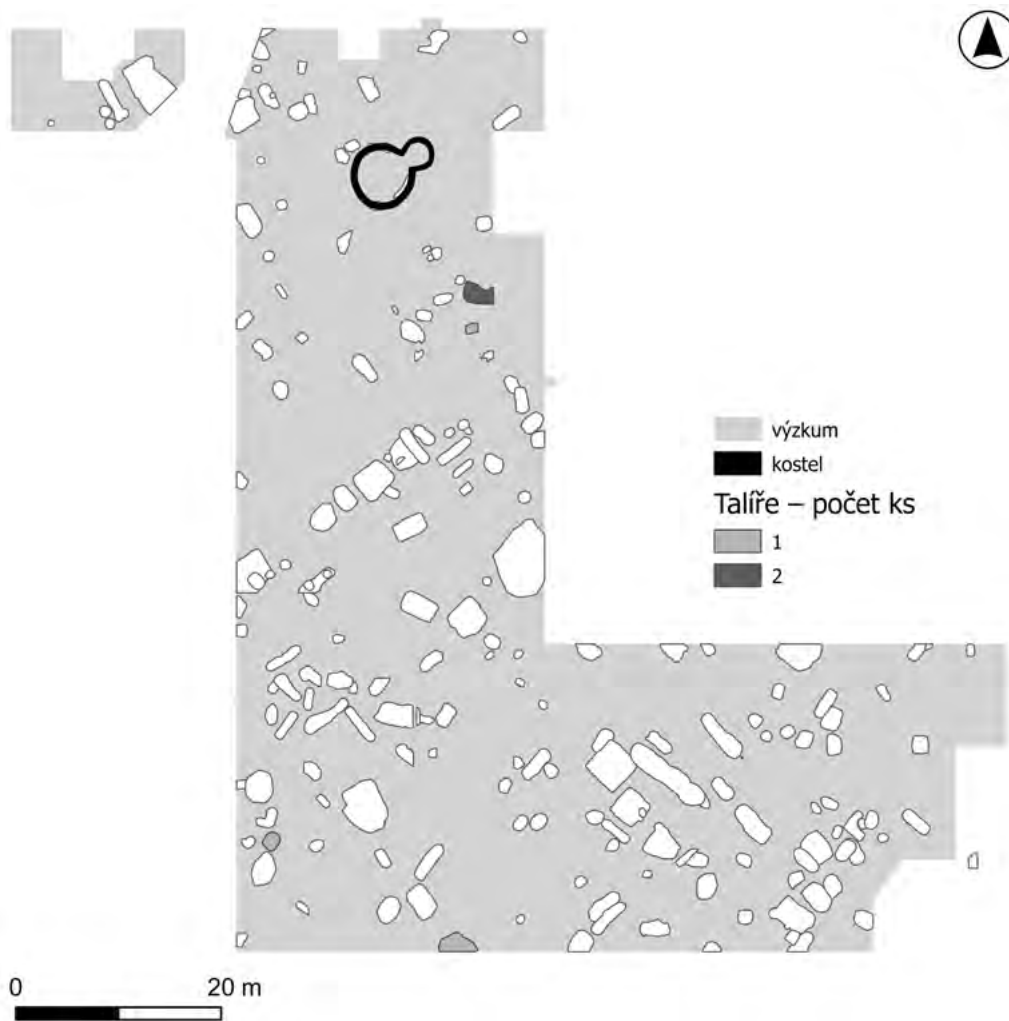
Všechny zpracované zlomky keramických talířů představují ploché kruhové keramické nádoby talířovitého tvaru s nízkým okrajem (obr. 44–45). Dna keramických talířů bývají zesílená, stěny jsou mírně vytaženy vzhůru a okraje jsou ve většině případů zaoblené nebo modelované do špičky. Všechny exempláře dochovaných fragmentů keramických talířů odpovídají technologii výroby keramiky v ruce, na stěnách či dnech talířů jsou v některých případech patrné otisky prstů a stopy po modelaci keramiky v ruce. Keramický materiál, ze kterého jsou vyrobeny exempláře dochovaných talířů se nijak neliší od materiálu použitého na výrobu běžné keramiky. Převažuje keramický materiál hrubý, špatně vypálený.

Početný soubor keramických talířů z analyzovaného souboru charakterizují jedinci různých velikostí, od malých talířů s průměrem okraje o velikosti 11 cm a průměrem dna o velikosti 10 cm, až po velké talíře s průměrem okraje 33 cm a dnem o velikosti 34 cm v průměru (tab. 15). Nejvíce naměřených exemplářů keramických talířů pochází z lokality Lány (celkem 15 jedinců), ovšem ne ve všech případech byly získány všechny evidované rozměry. Ze souboru Libivá a Severovýchodní předhradí Pohanska se podařilo změřit pouze 2 keramické jedince z každé lokality, z toho důvodu nelze keramické talíře příliš srovnávat mezi sebou. Tloušťka stěny se u keramických talířů pohybovala od 0,6 do 1,5 cm, průměrná síla stěny je 1,1 cm. Tloušťka dna u keramických talířů se pohybovala v rozmezí hodnot 0,7–2,2 cm, průměrná síla dna je 1,3 cm. Výška stěny neboli celková výška talířů se pohybovala od 1,8 cm do 3,5 cm, průměrně byly talíře vysoké 2,7 cm.

Talíře	Břeclav - Lány RS1-2	Břeclav - Libivá RS1-2	Kostice - Zadní hrud RS1-2	Pohansko - SVP RS1-2
celkem počet naměřených jedinců	15	2	0	2
průměr okraje (cm)	14,5-33	11-24	0	11,5-17
průměr dna (cm)	14-34	10	0	11-17
tloušťka stěny (cm)	0,6-1,5	0,8	0	0,9-1,1
tloušťka dna (cm)	0,7-2,2	0,8-1,9	0	0,8-1,1
celková výška nádoby (cm)	1,8-3,5	3,3	0	2-3,5

Tab. 15. Rozměry keramických nádob typu talíř.

Výskyt keramických talířů v raně středověkých sídlištních kontextech představuje určitý fenomén. Otázkou jejich původu, využití a rozšíření se zabývá řada studií (Curta 2017; Stanciu 2017; Vida 2016). Oblast rozšíření keramických talířů v raném středověku je velmi široká, podle archeologických nálezů ze sídlištních lokalit

Obr. 47. Břeclav – Pohansko – Severovýchodní předhradí. Výskyt keramických talířů v počtech fragmentů.

6.–7. století se talíře vyskytovaly na sídlištích od oblasti středního Podněstří a dolního Podunají až po oblast střední a východní Evropy. Keramické talíře byly tedy rozšířené převážně na území osídleném slovanským obyvatelstvem, a v sídlištních kontextech byly často nacházeny ve spojení s typickou časně slovanskou keramikou tzv. pražského typu (nebo také typu Praha–Korčak), tudíž keramické talíře nepochybně patřily do sortimentu keramiky časně slovanských kultur. Podobné keramické (pečicí) talíře či talířovité pekáče se objevují již v prostředí Kyjevské kultury (3.–5. století) na území horního a středního Podněpří a povodí Desny (Fusek 2004, 173; Vida 2016, 391–392; Curta 2017, 134; Stanciu 2017, 168; 2023, 76). Je však třeba uvést, že novější studie ukazují na jejich současný výskyt také v oblastech mimo slovanské osídlení, např. v severozápadní části Balkánu (Stanciu 2023, 76), dále ve Španělsku nebo Velké Británii. Florin Curta naznačuje na základě nálezů keramických talířů ze španělských lokalit, že keramické talíře se mohly typologicky vyvinout z některých forem keramiky pozdní doby římské (Curta 2017, 133–134).

Většina dosavadních studií se shoduje v tom, že keramické talíře sloužily k pečení plochého chleba nebo chlebové placky, kterou můžeme přirovnat k pitě. Tradice pečení tohoto typu chleba je velmi stará, například T. Vida zmiňuje, že podobné chlebové placky se pekly už v době římské (Vida 2016, 376, 391). Tudíž i tradice výroby a použití keramických talířů musí být mnohem delší. Současné archeologické nálezy a studie naznačují, že geneze tohoto keramického sortimentu nebyla v rámci raně středověké Evropy jednotná. V souvislosti s použitím keramických talířů na pečení, např. chlebových plackek, se připouští jejich spojení s tzv. zvony na pečení nebo zapékacími zvony, které byly také vyrobeny z keramického materiálu. Řada nálezů indikujících jejich společné použití při pečení pochází ze sídlišť v prostoru avarského kaganátu, fragmenty těchto keramických typů se v nálezových kontextech často nacházely společně. Předpokládá se, že keramické talíře sloužily jako spodní podložka, která byla při pečení přikrývána zvonem na pečení (Stanciu 2017, 156–157; Vida 2016, 391–392).

Spojitosť keramických talířů a zvonů na pečení musíme zdůraznit i v souvislosti s námi analyzovaným souborem keramiky. Jelikož soubor keramiky, který pochází ze sídlištní lokality Lány se řadí mezi unikátní nálezové celky na našem území nejen z důvodu vysoké koncentrace fragmentů keramických talířů, ale také proto, že se nám v tomto souboru podařilo najít a identifikovat fragment keramického zvonu na pečení. Tento exemplář zvonu na pečení je součástí nálezového celku z výplně objektu 28, který představuje zahloubené obydlí typu zemnice (tab. CXII: 6)

Zvony na pečení představují specifickou kategorii a druh keramiky, jejich dochované fragmenty bývají obvykle velmi masivní a těžké. Způsob a účel jejich využití je velmi diskutabilní, připouští se více možností, avšak podle nejvíce pravděpodobné teorie lze keramické zvony spojit s tepelnou úpravou jídla pečením. Touto otázkou se zabýval např. J. Zábajník a G. Fusek, kteří použitím zvonů na pečení vyzkoušeli i experimentálně (Fusek – Zábajník 2006, 19–22; Zábajník 2006, 139–140). Podrobnou studii o nálezech tohoto druhu vypracoval T. Vida, kterému se podařilo sestavit i typologické třídy (Vida 2016, 361–394). Keramické zvony na pečení se vyskytovaly od pravěku zejména v oblasti jižní a jihovýchodní Evropy, největší počet nálezů pochází z Balkánského poloostrova, kde tradice jejich používání přetrvává v některých oblastech dodnes. Náš exemplář z objektu 28 nejvíce ztotožňujeme s nálezy zvonů na pečení z období avarského kaganátu v oblasti Karpatské kotliny, analogie nacházíme na lokalitách v Srbsku – Padé/Padej nebo Horgoš/Horgos (Vida 2016, 383, Abb. 11: 8–9, Abb. 19: 1). Jejich nejbližší analogie pocházejí ze Slovenska, kde se ovšem tyto předměty objevují pouze v oblasti, která byla součástí avarského kaganátu a jsou tedy spojovány s avarským kulturním prostředím. Exemplář z objektu 28 nejvíce odpovídá nálezům zvonů na pečení z lokalit Obid II a Velké Trakany (Zábajník 2006, 133–147, Tab. I. 5, Tab. V. 2, 3). V období avarského kaganátu většina území Karpatské kotliny bezprostředně sousedila s balkánským prostředím, které tuto oblast silně kulturně ovlivňovalo a uvažuje se o silných vazbách na tuto oblast. Předpokládá se, že právě z jihu přicházela do Karpatské kotliny znalost zvonů na pečení. Na slovanských sídlištních lokalitách nebyly zvony na pečení dosud prokázány v celé širší oblasti slovanského osídlení (Vida 2016, 384, 391–394; Zábajník 2006, 139–141). To činí z našeho exempláře z objektu 28 na Lánech naprostý unikát, jelikož fragment zvonu na pečení byl nalezen v kontextu výplně zemnice (konkrétně ve výplni pece) společně s typickou keramikou spojovanou s lidem slovanského habitu. Tudíž by se mohlo jednat o dosud jediný potvrzený nález tohoto druhu předmětů v rámci slovanského osídlení, a jde o zcela unikátní nález, který není zatím znám z celého území Čech a Moravy. Na základě dosavadního stavu poznání a podle nálezových okolností keramických

zvonů na pečení v Karpatské kotlině lze předpokládat, že se tyto předměty v této oblasti intenzivně používaly zhruba od 2. poloviny 7. století, a to současně se zvyšující se oblibou keramických talířů (Stanciu 2023, 76; Vida 2016, 382–384). Vzájemnou souvislost avarských zvonů na pečení a keramických talířů indikují také nálezy této keramiky na sídlišti na Lánech.

6.3 Drobné keramické i nekeramické nálezy

6.3.1 Tyglík

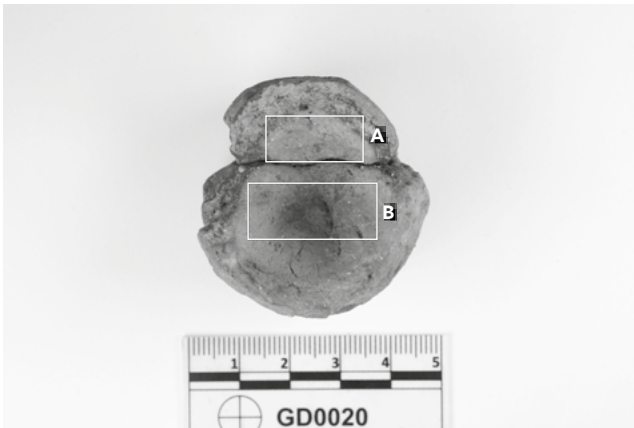
Na Severovýchodním předhradí z objektu 256 pochází poměrně zachovalý exemplář keramického tyglíku, který je slepen ze dvou kusů (obr. 48–51; tab. CCCXXIII: 1). Tento sídlištní objekt byl na základě rozboru keramického inventáře zařazen mezi objekty horizontu RS1, přitom fragmenty dochované keramiky odpovídají spíše mladší fázi keramiky pražského typu (viz kapitola 7.3.1). Keramický tyglík z objektu 256 byl nalezen v úrovni u dna této sídlištní jámy, je formován modelací ve volné ruce a má kotlíkovitý tvar. Jeho maximální výška dosahuje 4,2 cm, vnější průměr v horní části měří 4,3 cm, průměr dna měří 3,3 cm, jeho stěna je silná 1 cm a celková váha je 62 g (tab. 91). Keramický tyglík patří mezi tzv. kornoutovité typy tyglíků s otevřeným ústím (Klanica 1974, 37). Nálezy tyglíků v časné slovanských sídlištních kontextech s keramikou pražského typu nejsou zcela neobvyklé. Máme doložen nález tyglíku v objektu 1087 na časné slovanském sídlišti v Roztokách u Prahy (Kuna – Profantová 2005, 178). Podobné nálezy tyglíků pocházejí také ze slovanských sídlištních kontextů, např. zlomky keramických tyglíků nalezené ve dvou sídlištních objektech v Považanech. V Siladicích IV v objektu II/59 byl nalezen netradiční tyglík ve tvaru hrnce pražského typu. Na základě keramiky byly uvedené objekty z Považan a Siladic IV zařazeny do období keramiky pražského typu fáze I (Fusek 1994, 79, 237, 243, tab. XLVII: 10; LVI: 1).

Předpokládá se, že keramické tyglíky sloužily k roztažení barevných kovů a jsou spojovány s metalurgickou produkcí barevných kovů. V případě fragmentů tyglíků z Považan nebylo vyloučeno jejich použití také na tavbu skla (Fusek 1994, 79; Klanica 1974, 37; Kuna – Profantová 2005, 178). Tudíž lze uvažovat o tom, že již v nejstarší fázi časné slovanského období docházelo na některých sídlištních k výrobě a zpracování drobných kovových předmětů, možná šperků.

Keramický tyglík z objektu 256 na Severovýchodním předhradí Pohanska byl nalezen u dna objektu společně s keramikou odpovídající keramice pražského typu v její mladší fázi vývoje, tudíž nepochybujeme o jeho nálezovém kontextu a neuvažujeme v tomto případě o intruzi z chronologicky mladší fáze osídlení v této poloze.

Počet měření	Mod	Value	Unit	Al	Si	Ti	Mn	Fe	Zr	Machine_ID	Model
A	Analyticky Plus	mean	%	0,00	44,90	1,20	0,00	52,22	1,68	542296	Delta Professional
B	Analyticky Plus	mean	%	1,66	52,29	0,75	0,27	43,79	1,24	542296	Delta Professional
C	Analyticky Plus	mean	%	17,26	64,07	2,59	0,14	15,68	0,27	542296	Delta Professional
D	Analyticky Plus	mean	%	15,72	60,87	2,59	0,89	19,53	0,40	542296	Delta Professional
E	Analyticky Plus	mean	%	17,40	62,10	2,73	0,34	17,16	0,28	542296	Delta Professional
F	Analyticky Plus	mean	%	16,67	62,75	2,74	0,00	17,58	0,25	542296	Delta Professional

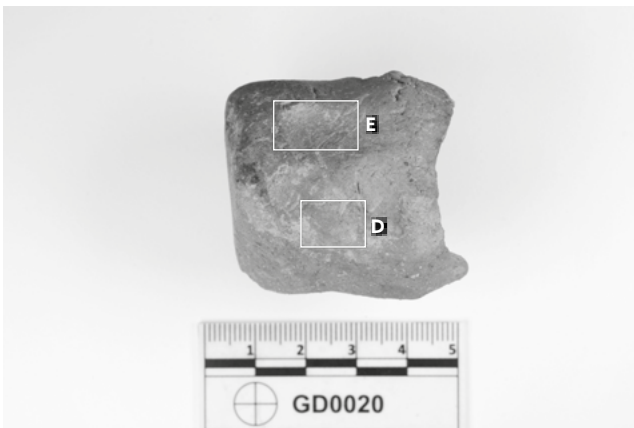
Tab. 16. Výsledky měření XRF. Analyzoval M. Valent.

Obr. 48. Místo XRF měření – pozice A, B.

Obr. 49. Místo XRF měření – pozice C.

Obr. 50. Místo XRF měření – pozice D, E.

Obr. 51. Místo XRF měření – pozice F.

Nicméně je nutné tuto možnost zmínit, jelikož v poloze na Severovýchodním předhradí Pohanska evidujeme větší množství zlomků tyglíků v nadložní kulturní vrstvě (celkem 9 ks) a v kontextech objektů z velkomoravské fáze osídlení (celkem 6 ks), viz *Macháček – Balcárková – Dresler et al. 2021*, 62, 96–98, 357, 377.

Keramický tyglík z objektu 256 jsme podrobili analýze XRF měření¹. Měření bylo provedeno na šesti místech dochovaného zlomku tyglíku (obr. 48–51), každé měření

bylo opakováno celkem třikrát. V rámci složení měřených prvků dosahuje nejvyšších hodnot prvek Fe, žádné jiné prvky se výrazně neprojevily (tab. 16). Na základě provedených měření lze konstatovat, že se nepotvrdila přítomnost barevných kovů či jejich slitin. Naměřené hodnoty Fe nejspíše souvisí s charakterem matrixu keramické hmoty a se stupněm výpalu keramiky. Pomocí kapametru jsme se pokusili ověřit maximální teplotu či stupeň výpalu, kterému byla keramika ve formě tyglíku vystavena. Průměrná hodnota magnetické susceptibilita byla stanovena na +2,131, tato hodnota odpovídá slabě magnetickému vzorku (*Đuriš 2012*). Teploty, kterým byl

¹ Měření provedli Bc. Martin Valent, student ÚAM FF MU a Mgr. David Hons, pracovník ÚAM FF MU, kterým tímto děkujeme za provedenou analýzu.

materiál vystaven se pohybuje v rozmezí 500/600 °C až maximálně 700/800 °C, což odpovídá standardnímu výpalu keramických nádob. Pokud by se tyglík používal na tavbu kovů, musela by v něm být realizována jen tavba kovů s nižším bodem tání (např. olovo, cín). Žádné tomu odpovídající prvky se však ve výsledcích provedených měření neprojeví. Keramický tyglík nalezený v objektu 256 nebyl vystaven vyšším teplotám, než jsme naměřili pomocí kapometru, a to znamená, že tento tyglík zřejmě nebyl nikdy použit na tavení barevných kovů. Abychom toto tvrzení mohli doložit, bude nutné keramický tyglík vystavit dalším chemickým analýzám, jejichž vyhodnocení a zpracování ponecháváme samostatným studiím.

Na základě výsledků provedených analýz vyvozujeme tyto závěry:

1. Keramický tyglík z objektu 256 na Severovýchodním předhradí Pohanska mohl představovat hotový výrobek, který ovšem k tavení barevných kovů nebyl nikdy použit.
2. Nebo se mohlo jednat o nedohotovený výrobek či nepovedený kus, který byl zahozen bez použití.
3. Nesmíme ovšem opomenout možnost, že dochovaný exemplář zlomku v ruce vyráběné keramické nádoby z objektu 256 mohl sloužit zcela jiným účelům a nemuselo se jednat o keramický tyglík primárně určený jako nástroj potřebný k metalurgické produkci barevných kovů. Také zvažujeme, že se tento tyglík používal k tavení jiných materiálů nevyžadujících vyšší stupně teploty, např. k tavení vosků, o čemž se uvažovalo také v případě tyglíku nalezeného v objektu 1087 v Roztokách u Prahy (Kuna – Profantová 2005, 178).

6.3.2 Pražnice

Jedním z nálezů, který běžně nacházíme v raně středověkých kontextech, jsou tzv. pražnice, resp. jejich zlomky. Nejinak je tomu i v případě našeho nálezového souboru z Břeclavi – Lánů, Břeclavi – Líbivé, Kostice – Zadního hrůdu a Pohanska – SV přehradí, datovaného do časné slovanského a starohradištního období. Celkově zde evidujeme 204 zlomků (tab. 17) – nejvíce na Líbivé (133 ks), dále na Lánech (51 ks), na Zadním hrůdu (12 ks) i na Pohansku (8 ks). Jejich klasifikace není vždy snadná, protože někdy mohou být zlomky pražnic zaměněny za vypálený hliněný výmaz topeniště nebo za úlomky stavební mazanice, zvláště pokud se jedná o zbytky plochých den pražnic bez signifikantních okrajů.

Jako pražnice obecně označujeme velké hliněné, slabě vypálené plotny obdélníkového či oválného tvaru s nízkými okraji, vyrobené z hlíny promísené rostlinnými zbytky a plevami. Známe je téměř z celého území obývaného Slovanů, a to jak z hradišť, tak i z neopevněných sídlišť (Kudrnáč 1970, 114). Datovány bývají od 5./6. až do 12. století (Dostál 1975, 175). Na Pohansku

u Břeclavi se objevují ve stovkách kusů na všech osídlených polohách od časné slovanského po velkomoravské období (Klimková 2013). O jejich funkci se sice vedou diskuze, většina autorů se však přiklání k názoru, že sloužily k tepelné přípravě potravin, resp. úpravě (sušení, pražení apod.) obilí a jiných plodin (Mařík 1997; Skružný 1964). Tuto interpretaci podporují i naše nálezy. V některých případech byly části pražnic objeveny přímo v destruovaných kamenných pecích, tedy ve funkční poloze v obytných stavbách (např. v O38 v Lánech).

Předmět	Materiál	Celkem počet zlomků	Břeclav - Lány	Břeclav - Líbivá	Kostice - Zadní hrůd	Pohansko - SVP
pražnice	mazanice	204	51	133	12	8

Tab. 17. Přehled nálezů z kategorie pražnice.

6.3.3 Jiné keramické nálezy

Speciální kategorii tvoří ostatní keramické nálezy, z nichž většina nepatří do raného středověku. Spadají sem především dva zlomky keramiky pocházející z římských provincií, objevené v kulturní vrstvě na Lánech. Jedním s nich je fragment terry sigillaty s plastickou výzdobou (tab. XXXVII: 3) a druhým je zlomek žluté keramiky vytáčené na kruhu (tab. XLVII: 3). K těmto nálezům by snad bylo možno připojit i čtyři zlomky cihel z Lánů, u kterých však nelze vyloučit, že jsou nikoli římského, ale recentního stáří.

Nejasného původu je rovněž masivní ucho plochého průřezu s plastickým středovým žebrem patrně z amfory či jiného antického tvaru, které se našlo v objektu 305 na SV předhradí Pohanska společně s keramikou pražského typu (tab. CCCXXXIV: 10). Může jít o jednu ze „starožitností“, které Slované shromažďovali jako apotropaické prostředky (Ungerma 2007, 222–225) či jen ze zvědavosti. Římské amfory s vínem a olejem se do blízkých římských provincií importovaly ještě v první polovině 5. stol., nikoli však později (Konrad – Witschel 2011, 36). Může však jít také o infiltrovaný nález z velkomoravského období, kdy se objevuje keramika tzv. antických tvarů, mezi níž dominují dvouuché džbány amforovitých tvarů (Hrubý 1965; Krekovič 2007). Jejich ucha však měla spíše oválný průřez.

Jako starožitnost lze chápat i zlomek keramické plastiky z kulturní vrstvy na Lánech, pokud je ovšem pravěkého stáří (tab. XLVII: 2). Drobné keramické plastiky se však vyráběly i v raném středověku, jak o tom svědčí hromadný nálezy votivních zoomorfních i antropomorfních figurek z Mikulčic, kde jsou datovány do časné slovanského období (Novotný 1966). Stáří exempláře z Lánů však nelze prozatím jednoznačně určit.

Předmět	Materiál	Celkem počet zlomků	Břeclav - Lány	Břeclav - Líbivá	Kostice - Zadní hrůd	Pohansko - SVP
amfora	keramika	1				1
cihla	cihla	4	4			
nádoba (antika?)	keramika	2	2			
plastika	keramika	1	1			
terra sigillata	keramika	1	1			

Tab. 18. Přehled nálezů z kategorie keramika – ostatní.

6.3.4 Přesleny, keramická kolečka a hliněná závaží

Do kapitoly jsou začleněny nálezy vyrobené z pálené i nepálené hlíny. Zpracovány jsou zde přesleny, kolečka vyrobená ze střepů keramických nádob a hliněná závaží vertikálního tkalcovského stavu. Přestože přesleny byly vyráběny nejenom z hlíny ale i z kamene, celou tuto kategorii artefaktů nezpracováváme odděleně. I rotační setrvačnický vřetena vyrobené z kamene jsou zahrnuty v této kapitole (tab. 19, obr. 34).

Předmět	Materiál	Celkem počet zlomků	Břeclav - Lány	Břeclav - Líbivá	Kostice - Zadní hrůd	Pohansko - SVP
přeslen	keramika	27	24	3		
přeslen	kámen	31	26	3		2
kolečko	keramika	8	8			
závaží	keramika	1	1			

Tab. 19. Přehled nálezů v kategorii přeslen, keramické kolečko a závaží.

Přesleny

Rotační setrvačnický vřetena patří k velmi častým archeologickým nálezům nejenom pro období raného středověku. Jejich nevýhodou je, že jim chybí chronologická citlivost. Pro raný středověk jsou u nás obecně typické přesleny bikónického tvaru, ale vesměs mají široké prostorové a chronologické rozšíření (*Stanciu 2023, 82*).

Na sledovaných lokalitách bylo v rámci zpracovávání sezon objeveno celkem 215 přeslenů v různém stavu dochování (18 ks Líbivá; 28 ks Zadní hrůd; 51 ks Lány; 118 ks SVP). Pro raný středověk zaznamenáváme tendenci velmi mírné preference kamene nad keramikou, co se týká suroviny, ze které byly předměty vyráběny. Jak vyplývá z expertního petroarcheologického posudku A. Přichystalá (*Přichystal 2025*), určení suroviny bylo někdy obtížné, protože pokud hmota keramických přeslenů obsahovala hrubší ostrivo, pro správné zařazení do

materiálové kategorie muselo být využito kromě stereomikroskopu také měření magnetické susceptibility nebo měření tvrdosti materiálu.

Do časového období RS1–2 je zařazeno celkem 58 artefaktů v různém stavu dochování (pouze 13 celých kusů). Nejvíce nálezů pochází z polohy Lány, kde je kromě 12 přeslenů nalezených v zásypech objektů datovaných do RS1–2 evidováno také 38 přeslenů z kulturní vrstvy. Šest setrvačnicků vřetena pochází ze sídlištních objektů z polohy Líbivá a dva ze Severovýchodního předhradí (včetně polotovaru). Zásyp sídlištní jámy 216 v poloze Severovýchodní předhradí obsahoval kromě keramiky pražského typu také opracovaný kámen v podobě válečku s nedokončeným centrálním provrtem (inv. č. P278040; tab. CCCXVII: 6). Pravděpodobně se jedná o polotovar přeslenu. Nález tedy indikuje místní výrobu kamenných setrvačnicků vřetena. Obecně lze konstatovat, že při výběru suroviny na přesleny mírně převažuje kámen nad keramikou (31: 27). Oblibu měkké kamenné suroviny pro produkci přeslenů v časně slovanském období v regionu dnešního Břeclavska evidoval už B. Dostál (*1985, 68*). Na výrobu kamenných přeslenů se využíval třetihorní jílovec / prachovitý jílovec / prachovec. Stejnou surovinu preferovali na výrobu přeslenů obyvatelé raně středověké osady Mutěnice – Zbrod (34 kusů ze všech fází osídlení lokality; *Klanica 2008, 147*). Zdroj kamene prozatím nebyl objeven, ale velmi pravděpodobně jej na jižní Moravě můžeme hledat v rámci flyšového pásma Západních Karpat. Jako nejvíce pravděpodobné se jeví horniny menilitového souvrství ždánické jednotky. Zdroj je vzdušnou čarou od Pohanska vzdálen cca 20 km severozápadním směrem (*Přichystal 2025*).

Nejčastější tvar přeslenu je bikónický (34×), v deseti případech evidujeme bochánkovitý tvar. Bikónický soustružený kamenný přeslen z objektu 28 z polohy Lány měl jednu dochovanou základnu, kterou vytvářelo plastické žebro. V tomto případě můžeme předmět podle tvaru zařadit k bikónickým etážovým přeslenům (inv. č. BL15429; tab. CXIII: 2). Ostatní formy přeslenu se vyskytují pouze v jednotkových počtech (2× kotoučovitý, 2× hraněný, 1× kónický a 1× válcovitý tvar). V osmi případech byl předmět tak fragmentární, že tvar nebylo možné určit. U celých přeslenů se jejich hmotnost pohybuje mezi 7–23,8 g (průměrná hmotnost 15 g). Hmotnostní údaje nálezů z Pohanska a okolí odpovídají datům publikovaným pro raně středověké přesleny ve studii M. Kostelníkové (*1981, 56*). Výšku přeslenu evidujeme v intervalu 1,35–3 cm a maximální průměr přeslenu se pohybuje v rozmezí 2,4–3,7 cm. Průměr středového otvoru bývá u základny široký 0,6–1 cm. Rozměry nálezů z Břeclavska odpovídají údajům, které publikoval pro časně slovanské nálezy přeslenů z Čech J. Zeman (*1976, 198*) nebo kolektiv autorů pro 18 nálezů přeslenů z Roztok u Prahy (*Kuna – Profantová 2005, tab. 29*). H. Březinová (*1997, 130*) uvádí, že hmotnost přeslenu hraje důležitou roli při spřádání příze, protože ovlivňuje

kvalitu vlákna. Experimentem doložila závislost váhy přeslenu a kvality vláken z vlny či vláken rostlinného původu: „... pro předání vlny se hodí přeslenu menší a lehčí, pro předání rostlinných vláken naopak přeslenu větší a těžší“. Do kategorie těžších přeslenů se řadí ty s hmotností 20 g a více. Pro námi sledované lokality by to znamenalo preferenci živočišných vláken, což ale není směrodatné, protože pracujeme s velmi nevyváženým souborem dat. Navíc pouze 13 kusů přeslenů se dochovalo v celistvosti, což je cca 22 % z celého souboru.

Zdobení povrchu přeslenu nebývá moc časté, ale také není raritní (24 evidovaných kusů). Nejčastěji se objevuje jemné rýhování, žebrovaní či vývalkovitá úprava okraje základny přeslenu, které vznikají při soustružení polotovaru do finálního tvaru výrobku (*Březinová – Přichystalová 2014*, tab. 5). Týká se to majoritně kamenných přeslenů, např. inv. č. BL22367, BL22811, BL15429, BL19861 atd. (tab. CXXX: 1, XXXI: 1, CXIII: 2, XXXIII: 4). Rytá, plastická nesoustružená či vhloubená vtačovaná výzdoba povrchu přeslenu nebývá tak častá. V rámci ryté výzdoby se nejčastěji objevují motivy klikatky, vícenásobné klikatky/vlnovky, šrafurou vyplněné trojúhelníky, kosočtverce a jiné geometrické tvary či šachovnicový motiv. Jedná se o kódy výzdoby 1 až 10 podle *Březinová – Přichystalová (2014, tab. 5)*. Ze sledovaného souboru jsou takto zdobené např. inv. č. A6307, BL14983, BL6130 (tab. CCXXVIII: 5, XCVIII: 9, LXXVII: 9). U vhloubené/vtačované výzdoby jsou to nejčastěji měsíčkovitě tvarované vrypy nebo důlky, např. inv. č. BL17171 (tab. XLVII: 8). Podle kódování *Březinová – Přichystalová 2014* jde o kód 11, 15, 16. Ze čtverce B15–23 (sektor 43) pochází zlomek bikónického keramického přeslenu, zdobeného kruhovými kolky, patrně však bude náležet do laténské fáze osídlení lokality Břeclav – Lány (inv. č. BL20121; tab. XXXIV: 6). U plastické výzdoby jsou to již zmiňovaná žebra vzniklá při soustružení anebo také fasetování povrchu přeslenu, např. inv. č. BL20122 (tab. XXXIV: 5). Fasetování primárně ale spíše souvisí s tvarováním přeslenu (*Březinová – Přichystalová 2014*, tab. 4: E). Podle názoru M. Kostelníkové (1981) nebo H. Březinové (1997, 130) by rytá či vhloubená výzdoba nemusela mít pouze estetický význam, ale mohla by být využívána jako symbol pro označení vlastnických práv na daný předmět. V nálezech z východní Evropy jsou známy přeslenu s nápisy, které jasně vyjadřují, že daný předmět patří konkrétní osobě: *Lolin prjaslenb; Potvorin prjaslenb; Babino prjaslene (Kostelníková 1981, 55–56)*.

Keramická kolečka

Ve sledovaném souboru archeologických nálezů drobných artefaktů bylo keramické kolečko vyrobené z vřutiny nádoby evidováno celkem 14× (např. tab. XXV: 2, XLIX: 4, LXVI: 5 atd.). Nejvíce kusů (8) pochází z polohy Lány. Všechny exempláře byly nalezeny v kulturní vrstvě a na základě vlastností keramické hmoty byly zařazeny do mladší doby železné. Laténský střepový

materiál se hojně vyskytoval jak v kulturní vrstvě, tak jako intruze v zásypu raně středověkých objektů, což signalizuje silné laténské osídlení, a proto výskyt těchto artefaktů není žádným překvapením. Další nálezy keramických koleček evidujeme v Kosticích – Zadním hrůdu, zde byly nalezeny čtyři exempláře. Tři z nich byly datovány do latěnu a jeden do raného středověku. Dva kusy byly objeveny v poloze Severovýchodní předhradí: jeden v kulturní vrstvě a jeden v zásypu sídlištní jámy (O204). Artefakt z kulturní vrstvy byl na základě keramické hmoty a dochované výzdoby datován do raného středověku. Ani jeden z raně středověkých exemplářů však nenáleží do fází RS1 nebo RS2.

Nálezy keramických kotoučků jsou pro laténské období velmi hojné a obecně jsou interpretovány jako přeslenu, které v mladších fázích latěnu nahrazují modelované hliněné typy setrvačníků vřetene (*Čizmář – Čizmářová – Hajnalová et al. 2024, 289–290; Varadzin – Venclová 2007, 413*). Otázkou je, zda mohli obyvatelé časně slovanské osady na Lánech tyto artefakty nalézat a znovu používat ke sprádkání (či jiné činnosti). O Slovanech je obecně známo, že byli milovníky „starožitností“ (*Ungerman 2009*), proto nelze tento předpoklad plně vyloučit.

Hliněná závaží

Hliněná vypálená nebo (mnohem častěji) vysušená závaží bývají obvykle interpretována jako zátěž osnovních nití na vertikálním tkalcovském stavu (*Březinová – Přichystalová 2014, 191*). Pro časně slovanský a starohradištní chronologický kontext se nám podařilo získat jeden zlomek hliněného závaží (inv. č. BL19110; tab. XXXVIII: 7). Nalezen byl v kulturní vrstvě na poloze Lány (čtverec B16–22). Jedná se o fragment bochánkovitého závaží s max. průměrem 6,2 cm a max. výškou 3,8 cm. Středový otvor je ve tvaru excentrických přesýpacích hodin (max. průměr otvoru 1,3 cm).

Analogická situace je na všech sídlištních lokalitách z fáze RS1 nebo RS2. Nálezy hliněných závaží jsou obecně velmi sporadické (*Kuna – Profantová 2005, 182–183; Pleinerová 1999, 37–38*). Stejná situace panuje i v časně slovanském prostředí raně středověkého regionu horního Potisí, který se v současné době nachází na území čtyř států – Slovenska, Ukrajiny, Maďarska a Rumunska (*Stanciu 2023, 84*). Pokud je sídliště vícefázové (polykulturní), pak s největší pravděpodobností patří nálezy závaží do pravěkých (poloha Zadní hrůd – 6 ks, latén), středohradištních a mladších fází osídlení těchto lokalit, jako je tomu v případě polohy Severovýchodní předhradí (14 ks), Líbivá (1 fragment) nebo Březno u Loun (*Pleinerová 2000, 168*).

Nálezy závaží v archeologických kontextech raného středověku jsou mnohem méně frekventované než nálezy přeslenů. Pro Pohansko u Břeclavi je tento poměr 66 : 273 (stav k roku 2014; *Březinová – Přichystalová 2014*). V Mikulčicích je tento rozdíl ještě markantnější: 2242 přeslenů sumárně publikovaných v roce 1998 ke 62 kusům

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Břeclav – Pohansko XI..
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.